ચાતુર્માસ માટે ખાસ વાંચન.

વિશેષે કરીને

पर्युषण पर्व संबंधी जाणवा जोग दरेक बाबतनो संग्रह.

'જૈનસમાચાર ગદ્યાવલિ'ના આ ત્રીજા–ચોથા ખંડમાં ખાસ ચાતુર્માસ અને પર્યુષણને લગતા જૂદા જૂદા ઉપદેશી, રમુજી અને કલ્પનામય લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે, માટે, આ પુસ્તક જેમની પાસે આવે ત્હેમણે કૃપા કરી ચાતુર્માસની શરૂઆતમાં અને ખાસ કરીને પર્યુષણમાં સંઘ સમક્ષ વાંચી સંભળાવવા ચૂકવું નહિ; એથી ઘણો આત્મિક લાભ થશે. પોષધ વ્રત આદરીને બેઠેલાઓ માટે આ પુસ્તક ઘણુ આનંદદાયક અને જ્ઞાનદાયક થઇ પડવા સંભવ છે.

ધર્મ યુદ્ધની મોસમ શરૂ થઇ !

વગર પગારે, માત્ર નિરસ ભોજન સાટે માથું મુકી લડનારા વીરયોદ્ધાઓની દૃષ્ટિ આગળ પડેલું વિશાળ કર્તવ્ય ક્ષેત્ર.

(૧)

ગુરૂત્વાકર્ષણ (Gravitation) ના બળ સામે દરેક પ્રાણીએ દર સેકડે 'સામું બળ' વાપરી **નિરંતર** યુદ્ધ ચાલુ રાખવું પડે છે એ કોણ નથી જાણતું ? પાપની લાલચો રૂપી સેતાનથી વિશ્વને નીચે પડતું બચાવવા માટે મહાત્માઓએ એવી જ રીતે સતત 'સામું જોર' વાપરી ધર્મયુદ્ધ ચાલુ રાખવું પડે છે.

દુનિયામાથી એવા ધર્મયુદ્ધના સૈનિકોને લઇ લો; એટલે દુનિયાનું આપોઆપ પતન થશે. પછી તે વસવા લાયક જ નહિ રહે. તમને આ વાતનો ખ્યાલ પણ કદાપિ નહિ હોય કે પૃથ્વીના જૂદા જૂદા ભાગોપર એવા સંખ્યાબંધ જીવો છે કે જેમાંના કેટલાકનાં પરોપકારી-કામો અને કેટલાકની પરોપકારી સલાહો તથા કેટલાકની પરોપકારી "ભાવના" અથવા 'શુભેચ્છા' ઓ આપણું બધાનું નિરંતર રક્ષણ કરવાનું કામ કર્યે જાય છે. **તે વિના** આપણે જીવવું પણ મુસ્કેલ થઇ પડે.

આપણને દર પળે બચાવનારા પુરૂષો દરેક દેશ અને દરેક વર્ગમાં થોડા યા ઘણા હોય છેજ. પરન્તુ આપણા જૈનોને પ્રત્યક્ષ લાભ પહોંચાડનાર, આપણા સહવાસમાં નિરંતર આવી આપણને સીધી રીતે સહાય કરનાર જૈન ધર્મગુરૂઓ છે, કે જેમને પુર જોશથી—પોતાની સઘળી શક્તિઓ વડે ધર્મયુદ્ધ કરવા માટે ક્રોટન મહાવીરે નિર્માણ કરેલી મોસમ આ ગુરૂવારથી શરૂ થનારી છે; મતલબ કે આ પત્રનો આ અંક બરાબર તે શુભ ટાંકણા પર જ પ્રગટ થાય છે. એથી કરીને હું મ્હારા આ પત્ર રૂપી કર વડે વીરના સઘળા સુભટોને કર્ત્તવ્ય ક્ષેત્રના જૂદા જૂદા ભાગોમાં દાખલ થતી વખતે હર્ષપૂર્વક સત્કાર આપુ છું અને એમના તે યુદ્ધમાં એમને સમ્પૂર્ણ વિજય મળો એમ ઇચ્છું છું. કમનસીબે આપણી પાસે સઘળા સૈનિકો અથવા યોદ્ધાઓનાં નામોની યાદી તૈયાર નથી તેથી દરેકની હીલચાલની નોંધ રાખવાનુ બની શકશે નહિ; તથાપિ સમુચ્ચયે આપણે જોઈ શકીશું ખરા કે, કોણ કોણ પ્રદેશમાં કયા કયા સૈનિકે કેટલો વિજય કર્યો.

સામાન્ય રીતે ડરપોક લોકો પણ જ્હારે યુદ્ધક્ષેત્રમાં જાય છે અને રણવાદ્યના લલકાર ત્હેમના કાનમા પડે છે ત્હારે ત્હેમને શૌર્ય સ્ફુરી આવે છે અને 'મરવું કે મારવું' એવો નિશ્ચય બાંધવા તેઓ સ્વભાવતઃ જ પ્રેરાય છે. તેવીજ રીતે સામાન્યતઃ પ્રમાદી એવા કોઇ સાધુ હોય તે પણ ચાતુર્માસમાં પોતાની ચોતરફ શ્રાવક-શ્રાવિકાની ઠઠ જોઇને અને ત્હેમને મ્હોડે પોતાની પ્રશંસાના અવાજ નિરંતર નીકળતા સાંભળીને ત્હેમને અવનવો જુસ્સો આવવો જ જોઇએ અને એ જુસ્સાને લીધે "કાંઇક સુકૃત્ય આપણા ચાતુર્માસમાં

જરૂર કરવું જ, નહિ તો ફરી આ ગામનું મ્હોં જોવું નહિ " એવો નિશ્ચય તે વીરસુભટો કરે તો એમાં કાંઇ આશ્ચર્યની વાત નથી.

જે ચાતુર્માસમાં આખી પૃથ્વી તાજા લીલા રંગમ રગોળ કરેલો વાઘો પહેરી આનંદમાં મ્હાલતી જોવામાં આવે, જે ચાતુર્માસમાં કુદરત પણ આઠ માસ સુધી અહીંતહીંથી વરાળ રૂપે એકઠું કરેલું પાણી એક સામટું વર્સાવવાની ઉદારતા બતાવે, જે ચાતુર્માસમાં જમીન પણ ખેડુતનો માર ખમવામાં પુન્ય સમજીને મારનારને ઉલટું અનાજ આપવા તૈયાર થાય, એવી આ ચાતુર્માસની મોસમમાં જૈન સંઘ જંજાળ મુકી જરા ધર્મરૂપી આનંદમાં મ્હાલવા, આઠ માસ સુધી બચાવેલું ધન છૂટે હાથે પરોપકારી કાર્યમાં ખર્ચવા, અને સાધુ રૂપી ખેડૂતનો વચનરૂપી મારને ખમીને ત્હેમના પ્રત્યે ઉલટી વધારે ભક્તિ બતાવવા ન ઇચ્છે તો એમના જેવું નગીનનું ફુટેલું બીજું કોણ હોઇ શકે ? ચોમાસામાં પણ જવાસો બળતો જ રહે એમાં બીજા કોનો દોષ—સિવાય કે પોતાના કર્મનો ?

જે કાંઇ ધર્મ સંબંધી ઉદ્યમ કરવો હોય તે પ્રાયઃ ચાતુર્માસમાં જ વધારે સારી રીતે થઇ શકે. માટે મુનિઓએ અને કૉન્ફરન્સ ઑફિસે આ ' મોસમ'નો એક ક્ષણ જેટલો પણ ટાઇમ—એક ' સમય ' માત્ર પણ પ્રમાદમાં ન ગાળતાં એકેક મીનીટને કોઇ નહિ ને કોઇ સુકૃત્ય, સુશબ્દ કે સુવિચારથી શણગારવાને પુરતું લક્ષ આપવું જરૂરનું છે, એમ ભાર દઇને સૂચવવા હું રજા લઇશ.

જે જે ધર્મયોદ્ધાઓ આ યુદ્ધમાં દાખલ થયા છે ત્હેમની સામે કેટલું વિશાળ કર્તવ્યક્ષેત્ર પડયું છે તે આપણે તપાસીશું. ધર્મના ચાર રસ્તા શ્રી વીરે દર્શાવ્યા છેઃ દાન, શીલ, તપ અને ભાવના. આ

ચારમાં એકંદર શાસ્ત્રોનો સાર સમાઇ જાય છે; સરકારના કાયદા, વિદ્વાનોની વિદ્વત્તા, સાધુઓની સાધુતા સઘળાનો એમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. એ ચારને અંગે શું શું કામ ચાતુર્માસમાં કરવાનું છે તે આપણે અત્રે વિચારીશું.

પ્રથમ દાનઃ ચાતુર્માસમાં ઘણી પ્રકારનાં દાન થતાં આપણે જોઈએ છીએ. કોઇ લ્હાણી પ્રભાવના કરીને એ રીતે ગુરૂભક્તિ બતાવે છે. કોઈ સંઘ જમાડશે અને કોઇ સંઘ કઢાડશે, થોડાએક બુદ્ધિશાળી પુરૂષો જૈનશાળા કે પુસ્તકશાળા ખોલાવશે અને કોઇ સ્થાનક ખાતે એક ધર્માદા પેટી કાયમ કરાવશે. આ સર્વ દાનના જ રસ્તા છે. અને વીર શાસન ૨૪૩૬ વર્ષનું જૂનુ—પુરાણું થવા છતાં એના 'અમલદારો'ના માન ખાતર આજ આટલે વર્ષે આટલું પણ થાય છે એ ખુશ થવા જેવું છે. પરન્તુ આપણે આજે કયા જમાનામાં વસીએ છીએ ત્હેનો કાંઇક ખ્યાલ કરીને જો ખર્ચ કરીએ તો તેનું તે ખર્ચ વધારે સારૂં ફળ આપે. માટે હવે સાધુ મુનિરાજોના માનમાં પૈસો ન ખર્ચતાં સાધુ મુનિરાજ જે સંઘસેવાનાં કામો સૂચવે તે પાછળ તે પૈસો ખર્ચવાની જરૂર છે. સાધુ મહાત્માઓએ તો ઘર છોડયું, કુટુંબ છોડયું, પૈસો છોડયો તે સાથે જ માન પણ છોડી જ દીધું છે; એટલે એમની પ્રશંસાનાં ગીતો ઉપાશ્રયમાં ગાવાની કાંઇ જરૂર રહેતી નથી, તેમજ ત્હેમના માનમાં લ્હાણી પ્રભાવના અને સ્વામીવત્સલ ગચ્છ જમાડવાની પણ જરૂર રહેતી નથી. જો ત્હેમનાં સૂચવેલાં ધર્મકાર્યો યાદ રાખીને તે પાછળ ખર્ચ કરવામાં આવે તો તે મહાત્મા પુરૂષોના હૃદયમાં વધારે આનંદ થાય અને સંઘની ભક્તિ પણ વધારે સારી રીતે બજી કહેવાય. દરેક દરેક

ગામમાં એક જૈનશાળા, એક પુસ્તકસંગ્રહ અને એક યુવક-મંડળ એ ત્રણની સ્થાપના થાય તો જ એ સંઘ જાગતો જીવતો રહે. અને એ ત્રણની સ્થાપના માટે જોઇતો **ઉપદેશ કરવો** તે સાધુજીનું કામ છે; **બંદોબસ્ત કરવો** તે શ્રાવકોનું કામ છે.

18-7-10.

(૨)

જૈન ધર્મ એ કોઇ 'વાડો' નથી, 'મત' નથી; એ એક બંધુમંડળ (Brotherhood) છે. જ્ઞાન, હૃદયશુદ્ધિ અને પરોપકારના પ્રચાર માટે એ એક 'મંડળ' છે અને શ્વેતામ્બર, દીગંબર એ વગેરે ત્હેની શાખાઓ છે, કે જેમણે કાંઇ એક બીજાથી ભિન્ન ઉપદેશ આપવાનો નથી પણ **કામની વહેંચણી કરી** અમુક જોખમદારીઓ પોતાને શિર લેવાની છે. દરેક સંપ્રદાયના મુનિઓને માથે તે જ્હાં જ્હાં વિચરે ત્હાં ત્હાં પ્રકાશ પાડવાની જોખમદારી મુકાયલી છે. તે જાણે કે હું અંહી **નીરાંતે** ચાર માસ આરામમાં ગુજારૂં, તો શ્રી **વીર** ભગવાનની દૃષ્ટિમાં તે મહાન અપરાધી અને તિરસ્કારને પાત્ર ગણાશે. એણે તે ગામની વસ્તુસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ. ત્હાંના લોકોમાં કયા ગુણો છે, કયા અવગુણો છે, તે ગુણોને કેવી રીતે વધારે પ્રકાશીત કરી શકાય અને તે અવગુણોને કેવી રીતે દૂર કરવી શકાય, એ બધી બાબતોનો ત્હેણે વિચાર અને મનન કરી ચાર માસ સુધીની પોતાની સ્થિરતા દરમ્યાન કરવાના કામનું એક કાર્યક્રમ (Programme) તૈયાર કરી તે મુજબ વર્તવાને તૈયાર થવું જોઇએ. દાખલા તરીકે એક અમદાવાદ

શહેરમાં એ સ્થાનકે બે સમુદાયના મુનિવરો બીરાજે છે એમ ધારો. ધારો કે તેઓ તદ્દન નવા જ છે, પણ તપાસ કરતાં ત્હેમને જણાશે કે અહીં દરીઆપરી સંઘ અને છકોટી સંઘ એ બેના ભાગ જૂદા જ ર્‌હે છે; અને દરીઆપરીમાં પણ બે પક્ષ છે. અહીં કોઇ દમવાળી જૈનશાળા નથી, પુસ્તકશાલા મુદ્દલ નથી, સભા તો કોઇ જાતની નથી. એક ઉમંગી ગૃહસ્થે એક શ્રાવિકાશાળા ખોલી છે ત્હેને પણ ઉર્પાણુઓ તોડી પાડવા જેવુ કરે છે, તેથી એ સંસ્થાનું કામ સંતોષજનક ચાલતું નથી. ભલા આગળ ચાલો; વધુ વસ્તુસ્થિતિ તપાસો. અહીં અમુક શ્રીમતો છે અને બાકીનાઓ પણ સુખી છે. પૈસા ખર્ચવાનું કોઇએ શિક્ષણ આપ્યું જણાતું નથી. ગચ્છ જમે છે અને લ્હાણીઓ થાય છે. નાતમાં પુષ્કળ કલેશ હોવાથી કોઇ જાતનું ધારાધોરણ રહેવા પામ્યું નથી. જૈન ધર્મના તત્વને સમજનારો—ઉંડો અભ્યાસી અહીં એક પણ શ્રાવક નથી. હજી આગળ ચાલો. વૈષ્ણવોની કન્યા ન મળવા છતાં વૈષ્ણવોને કન્યા આપવામાં ઉલટી 'ખાનદાની' મનાય છે: પંચાળીમાં જમણ થાય છે; એક ઉપર બીજી સ્ત્રી કરવાનો રીવાજ જોરથી ચાલે છે; ઝાલાવાડનો 'ગોળ' અને ગુજરાતના ગામડાનો 'ગોળ' થવાથી કન્યા મેળવવાની મુશ્કેલી અંહીના ગરીબ વર્ગને પડવા લાગી છે. હવે શહેરની પોતાની વસ્તુસ્થિતિ તપાસો-મ્હોટું વ્યાપારનું મથક છે. કાઠિયાવાડ. મારવાડના કેટલાક ભુખે મરતા જૈનોને સારી રીતે રોટલો આપી શકે એવું શહેર છે. કેળવણીની સગવડ ઘણીજ સારી છે. હુન્નર તેમજ સાહિત્ય બન્નેની તાલીમ માટે અનેક સ્કુલો, કોલેજો, પબ્લીક લાયબ્રેરીઓ છે; છતાં સ્થાનક-વાસી જૈનોમાં શિક્ષણ મુદ્દલ નથી. ઉત્તેજન આપનાર ન હોવાના

સુગળે ગુજરાતના ગામડાના ચાલાક છોકરાઓ, ગામડાં ઉજ્જડ થતા જતા હોવાથી, અહીં આવી ૫-૭ રૂપૈડીની ગુલામી શોધતા નજરે પડે છે. અરેરે, શું ત્યાગી થતા હશે ત્હેમને પોતાનાં સંતાનોની આવી દશા માટે કાંઇ જ નહિ થતું હોય ? મ્હને આ લખતાં આંખમાંથી અશ્રુ પડે છે તો શું મ્હારા પૂજ્ય પુરૂષો 'દુનિયા ત્યજી' એટલે 'પ્રેમ'ને પણ–'દયા'ને પણ ત્યજી બેઠા એમ કદાપિ થઇ શકે ? એમજ જો જૈન મુનિઓ માનતા હોય તો હજી તેઓ 'પ્રેમ' નો અર્થ જ સમજ્યા નથી. 'પ્રેમ' અને 'સ્નેહ' એ બે તદ્દન જૂદી વાતો છે. 'પ્રેમ' છે તે સુગંધી અત્તર છે, કે જે સુગંધ ઘણી આપવા છતાં કપડાને બગાડતુ નથી; 'સ્નેહ' છે તે સુગંધ થોડી આપી પાછળથી ગંધાય છે અને વળી કપડાં ચીકટાં કરી બગાડે છે. 'સ્નેહ' એક વિકાર છે, 'પાપ' છે; 'પ્રેમ' એક ઉચ્ચ ખવાસ છે, આત્માનો સ્વભાવ છે. શ્રી મહાવીરમાં 'પ્રેમ' ન હોત તો પોતે તરેલા હોવા છતાં આપણા માટે શાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરત જ નહિ. 'પ્રેમ' તે જ જગતનું જીવન છે. પ્રેમમાં સ્વાર્થ, બદલો કે માનનો લેશ માત્ર પણ સંભવ હોઇ શકે નહિ, તો પછી ઇન્દ્રિય સુખની ઇચ્છાનો તો છાંટો પણ શાનો હોય ? જેમાં તે છે તે પ્રેમ નથી; તે તો કદાપિ 'સ્નેહ' હોય. એ 'પ્રેમ'નો જ સિદ્ધાંત છે, કે જે જૈન સાધુઓને બીજા જીવોના સુખ અને સહીસલામતી ખાતર જ, અનેક સ્વાદીષ્ટ શાકભાજી અને ધગધગતા ગ્રીષ્મમા પણ ઠંડા જળનો ઉપયોગ કરતાં અટકાવે છે. એ 'પ્રેમ' નો જ સિદ્ધાંત છે કે જે સદૈવ ફરતા રહી જગાએ જગાએ જ્ઞાનપ્રકાશનો પરમાર્થ કરવાની જેમને માથે ફરજ નાખવામાં આવી છે તેવા મુનિઓને પણ

ચાતુર્માસમાં ચાર માસ એક જગાએ રહેવા ફરમાવે છે, અને તે વખતે પણ તપ કરવા ફરમાવે છે. કેવો 'પ્રેમ'મય ધર્મ ! અને તે છતાં આજે અમારા સાધુઓ 'પ્રેમ'માં જ પાપ સમજી શ્રાવકોના ઉદયની વાતથી દૂરજ નાસતા ફરે છે એ કેવું આશ્ચર્ય ! હું કબુલ કરીશ કે 'પ્રેમ'નો પાઠ ભણવા જતાં 'સ્નેહ'માં કે 'હિંસા'માં ન ઉતરી જવાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે. પણ તે તો ખુલ્લું છે કે જેઓ જોખમદારીભર્યું કામ ઉઠાવે હેમણે હિતાહિત વિચારવાની શક્તિ અગાઉથી હાંસલ કરી લેવી જ જોઇએ; નહિ તો પછી ધર્મ–અધર્મ વચ્ચેનો તફાવત ન સમજી શકવાથી ધર્મને બદલે અધર્મ આચરી જાય જ. અજ્ઞાન રાજા જેવું પ્રજાને બીજું દુઃખ હોઈ શકે નહિ. આ પ્રમાણે ચાતુર્માસીય સ્થળની વસ્તુસ્થિતિનો ચોતરફથી ઉંડો અભ્યાસ મુનિઓએ કરવો જોઇએ અને પછી પોતાની શક્તિ, જ્ઞાન, લાગવગ વગેરેનો ખ્યાલ કરી આ બધાં પૈકી કઈ કઈ બાબતનો સુધારો ચાલુના ચાતુર્માસમાં પોતે હાથ ધરી શકે તેમ છે તે વિચારવું જોઇએ. અને એ નિશ્ચય કર્યા પછી એ રસ્તે કામ કેવી રીતે કરવું હેની યોજના ગોઠવવી જોઇએ. કોણ કોણ શ્રાવકોને પોતાના મદદગાર બનાવી લેવા, કેવી રીતે ઉપદેશ દેવા, જાહેરમાં શું હીલચાલ કરવી અને ખાનગી રાહે શું હીલચાલ કરવી એ સર્વ મુદ્દાપર એકાંતમાં મનન કરી 'કાર્યક્રમ' ગોઠવવો જોઇએ. આ પ્રમાણે થતા પ્રયાસોની વળી પાછી એક 'ડાયરી' અથવા 'નોંધ' રાખવી અને પોતાના પછી જે સાધુ એ જગાએ ચાતુર્માસ કરવા પધારે હેમને પોતાનાથી થએલા અને અધુરા રહેલા કામોની યાદી સોંપી બાકીનું પૂરૂં કરવાની ભલામણ કરવી જોઇએ.

સંઘ કે દેશને સુધારવાનો એ જ રસ્તો છે. છુટું છુટું કરાયલું કામકાજ ધોવાઇ જાય છે.

25—7—10

(૩)

મહાત્મા ગૌતમબુદ્ધે '**મહાવગ્ગ** સૂત્ત'માં અસરકારક રીતે કહ્યું છે કે: "હે શિષ્યો! ઘણા પુરૂષોના કલ્યાણને ખાતર, મનુષ્ય જાતિના ભલાને ખાતર, જગત તરફ દયાને વાસ્તે ત્હમે અહીંથી જાઓ અને દેશોદેશ વિચરો. જે શિક્ષણ **આદિ**માં પ્રકાશિત છે, **મધ્ય**માં પ્રકાશિત છે અને **અંત**માં પણ પ્રકાશિત છે ત્હેનો **શબ્દશઃ** તેમજ **અર્થ સહિત** ઉપદેશ આપો. એવા ઘણા મનુષ્યો છે કે જેમનાં જ્ઞાનચક્ષુ અજ્ઞાનથી **થોડાં** જ છવાયલાં હોય, તથાપિ જો ત્હેમને આ શિક્ષણ ન કહેવામાં આવે તો તેઓ મુક્તિનો માર્ગ કદાપિ ગ્રહણ કરી શકે નહિ તેઓ શિક્ષણ સમજશે અને અંગીકાર કરશે. માટે **તેઓના** કલ્યાણને સારૂ દેશોદેશ વિચરો!"

કેવા દયામય શબ્દો! પરોપકારના રંગથી રસબસ થયેલો કેવો આદેશ!—ખરૂં જ છે કે આ જગતમા ઘણાએક પુરૂષો તો એવા છે કે જેઓ મોક્ષના અધિકારી હોવા છતાં ત્હેમને કોઈ જ્ઞાન આપનાર ન મળે તો મોક્ષનાં સ્વપ્ન દૂર થઈ જાય છે. દારૂખાનું તૈયાર પડયું હોય પણ ત્હેની આગળ સળગેલી દીવાસળી ન લાવવામાં આવે ત્હાં સુધી તે દારૂખાનું કાંઇ કરી શકે નહિ. ઘણાએ આત્માર્થી પુરૂષો ગામડાંમાં અને શહેરોમાં, અપાસરામાં અને ઘરોમાં, બજારમાં અને

મંદીરોમાં એવા જિજ્ઞાસુ છે કે જેઓને એકાદ તત્વજ્ઞ ઉપદેશક મળી જાય તો હેમનો બેડો પાર થવામાં કાંઈ વાર ન લાગે. પરન્તુ એવો ઉપદેશક ન મળવાથી ઘણાએ ભવ્યોનું "ઘચ્યું સોનું ધૂળ મળે છે." અને એટલા જ માટે કહેવું પડે છે કે, મુનિ વર્ગે એમ નથી સમજવાનું કે આપણે ચાર માસની નિરાંત પામ્યા છીએ. આઠ માસ ગામોગામ અને ચાર માસ એક ગામમાં રહીને હેમણે એકજ જાતનું કામ-લોકોનાં જ્ઞાનચક્ષુ ખોલવાનુ કામ સતત કર્યા કરવાનું છે. આઠ માસ દરમ્યાન એક ગામમાં લાંબો વખત થોભવાનું ન હોવાથી માત્ર ઉપદેશ **સંભળાવવાની**જ ફરજ હેમને શિર આવી શકે, પરન્તુ ચાર માસ તો **એક જગાએ સ્થીર**તા હોવાને લીધે માત્ર ઉપદેશ સંભળાવવાની જ ફરજ નહિ પણ લોકોની વસ્તુસ્થિતિનો અભ્યાસ કરી તે સ્થિતિ કેવી રીતે સુધારી શકાય એ બાબતનો વિચાર કરી **ધોરણસર** (Systemetic) ઉપદેશ કરવાની ફરજ હેમને શિર સમજવાની છે.

ત્યાગી વર્ગ તરફ જે અતુલ ભક્તિભાવ રાખવાનું તમામ ધર્મશાસ્ત્રોમાં ફરમાવેલું છે તે કાંઇ અતિશયોક્તિ ભર્યું નથી. એ વર્ગના મહાશયોની જેટલી ભક્તિ કરાય તેટલી થોડી છે. અને હેનું કારણ માત્ર તેઓનો **આત્મભોગ**નો ગુણ છે. હેમના જપ-તપ માટે કાંઇ આપણે હેમને પૂજતા નથી; હેમની આકરી ક્રિયા માટે કાંઇ આપણે હેમને "તરણ-તારણ દેવ" કહેતા નથી. એ બધો પરિશ્રમ તો એમના પોતાના સ્વાર્થ માટે છે-**એમની** આત્મસિદ્ધિ માટે છે. અને એક માણસ કરોડો રૂપીઆ મેળવે તેથી હેના પડોશીઓ કે નોકરોને શું લાભ છે? પણ જે હજારપતિ પોતાના નોકરોને કે

પડોસીઓને પોતાની આમદાનીના પ્રમાણમાં કામે લાગતો હોય-ઉપયોગી થઇ પડતો હોય તે હજારપતિ તરફ તે લોકોનો પ્રેમ; માન અને ભક્તિની લાગણીથી આપોઆપ જોશે; અને એ જ ખ્યાલથી આપણા શાસ્ત્રકારોએ પણ સિદ્ધ પ્રભુને વંદન કરવા પહેલાં ઉપદેશ રૂપી લાભ આપનારા અરિહંત પ્રભુને વંદન કરતાં આપણને શીખવ્યું છે. એટલે ત્યાગી વર્ગ તરફ જે કારણથી આપણે બહુમાન અને ભક્તિ બતાવવાની છે તે ત્હેમની ઉગ્ર તપસ્યા માટે નહિ પણ તેઓ આપણને અંધારાના ભોંયરામાંથી ખેંચી કહાડીને પ્રકાશમાં લાવી મુકે એ ત્હેમના પરોપકાર માટે જ આપણે ભક્તિભાવ બતાવવાનો છે. આપણે તો એક કૃપણ શ્રીમંત કે જે લાખોની કિંમતના ઝગઝગતા હાર પહેરીને બે ઘોડાની બગીમાં ફરતો હોય છતાં આપણને ભુખે મરતા જોઈ શકતો હોય તેવા કૃપણ શ્રીમંત કરતાં, એક સખી ગરીબ માણસ કે જે પ્રાતઃકાળથી સંધ્યા સુધી અનાજના થેલા ઉઠાવી ઉઠાવીને મહીને દસ રૂપીઆ રળતો હોય અને ત્હેમાંથી પાંચથી પોતે સંતુષ્ટ રહી, જે માણસો થેલા ઉપાડવાનું પણ કામ ન કરી શકતા હોય અને ભૂખે-દુઃખે રીબાતા હોય ત્હેમને બાકીના પાંચ વહેંચી આપતો હોય તેવો તે સખી મજુર વધારે પૂજ્ય છે-વધારે અર્ચનીય છે. જે સાધુઓ જ્ઞાનના ઉદ્યમને બાજુએ મુકી, "માત્ર મ્હારૂં જ કલ્યાણ કરૂં; દુનિયામાં કોઇ કોઈનું નથી" એવા સ્વાર્થી ખ્યાલથી માત્ર તપસ્યા અને ક્રિયામાં જ મચ્યા રહે તેવા સાધુઓને આપણે દૂરથી વખાણીશું ખરા પણ તેઓ તરફ ભક્તિભાવનો ઉમળકો સ્વભાવતઃ આપણા હૃદયમાં નહિ આવી શકે. સ્વાભાવિક પ્રેમ અથવા ઉમળકાનું મૂળ તો પરોપકારમાં છે-સ્વાર્થત્યાગમાં છે—આત્મભોગમાં છે. અને જેઓ

દુનિયાને વોસીરાવવા છતાં 'अप्पाणं वोसिरामि' એમ ન કહી શકતા હોય અર્થાત્ આત્માને વોસીરાવવાનું ન શીખ્યા હોય તેવા ત્યાગીઓ જૈન દૃષ્ટિએ કે બીજી કોઈ દૃષ્ટિએ પરમપૂજ્ય—સંપૂર્ણ ભક્તિને પાત્ર કેમ બની શકે? જેઓ દુનિયાને સ્વાર્થી કહીને દુનિયાના લાંબા હાથ કરીને ભમતા દુઃખી માણસોથી પણ દૂર નાસે એમના હૃદયમાં પરોપકાર અને પ્રેમ કેટલો હોઇ શકે? અરેરે, દુનીઆ સ્વાર્થી છે એમ જાણીને હેને ત્યજનારાઓ પોતે પણ પાછા સ્વાર્થમાં પડી જાય છે! ખચીત દુનીઆ સ્વાર્થી છે—અને તે સ્વાર્થી છે **એટલા માટે જ** નિઃસ્વાર્થ—અરે સ્વાર્થનો ભોગ આપનાર 'ત્યાગી' નામના વર્ગની હયાતીની જરૂર પડી છે. છોકરા તોફાની છે **માટે જ** પિતાએ હેમની વધારે સંભાળ રાખવી જોઇએ છે. લક્ષ્મી ચંચળ છે **માટે જ** હરઘડી હેની ખબર રાખવી પડે છે. **દુનીઆ સ્વાર્થી છે માટે જ 'દુનીઆ પાર'ના ત્યાગી મહાત્માઓએ પ્રેમથી રસબસ થઇ દુનીઆપર ઉપકાર ઉપર ઉપકારનો બોજો નાખી દેઇ હેમને સ્વાર્થ ત્યજવાનો પાઠ આવી આડકતરી રીતે શીખવવો જોઇએ છે.** તેઓ જ જો ઉપાશ્રયમાં પડયા રહે, દિવસે ઉંઘવાનું મન કરે, રાત્રે પણ પાંચ માણસોને તત્વ સમજાવતાં થાકી જાય અને મચ્છરદાનીવાળા, પાટના અનારસા પલંગોમાં પોઢી જવું પસંદ કરે તો સ્વાર્થની આગમાં તખથી તે શાખા સુધી બળી રહેલી આ બિચારી દુનીઆ કહાં જઇ ઠરશે? હેમને સ્વાર્થત્યાગનો પાઠ **બીજી** કઇ નિશાળમાં શિખવાનો પ્રસંગ મળશે? લાંબા ઉપવાસ અને આકરી ક્રિયાઓને જો 'તપ'માં ગણાય તો 'જ્ઞાનાભ્યાસ' પણ તપ જ છે અને તે ઉંચામાં ઉંચી પ્રતિનો તપ છે. ઉપવાસમાં જે કાંઇ કષ્ટ પડે છે

તે કરતાં **જ્ઞાનપ્રાપ્તિ**માં વધુ કષ્ટ પડે છે અને જ્ઞાનદાનમાં એથીએ વધુ કષ્ટ પડે છે. મહીનાનો ઉપવાસ કરનાર મહાશય બીજે કે ચોથે દિવસેથી પથારી પાથરીને સૂઇ રહેશે અને જેમ તેમ દિવસો વ્યતીત કરી 'માસખમણ' પુરૂ થયું એમ કહી મનમનામણાં કરશે. પણ જ્ઞાનનો તપ કાંઇ એક માસે પુરો થતો નથી; તે તો વર્ષો સુધી લંબાય છે અને તેટલો બધો વખત હેને રાત્રીના ૪–૫ કલાક સિવાય વધુ ઉંઘવું પાલવતું નથી. હેને વખત નકામો 'મારવો' પાલવતો નથી. પણ 'સમય'—'સમય'ની જાગૃતિ રાખવી પડે છે. મગજ રૂપી હેનો 'કેમેરાનો કાચ' તદ્દન સાફ રાખવાને હેણે અહોનિશ સાવધાન રહેવું પડેછે. ભૂખ્યા રહેવાનુ એકલું દુઃખ ખમનારને જેવી રીતે પડયા રહેવાનું સુજે છે તેમ આને નથી મળતું. મગજની 'મીલ' અહોનિશ ચાલવાથી કેટલીકવાર તેમાં જે પીડા થાય છે હેનો ખ્યાલ બિચારા જ્ઞાનના ઉદ્યમથી અજાણ્યા માણસો શું સમજી શકે? તે તો જેઓ સ્હવારથી રાત સુધી અનેક જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનાં કામોમા દૃઢપણે મજુરી કર્યા પછી જમવા ઉઠતી વખતે એ હાથે માથું કુટીને માથાને 'સાતા' ઉપજાવતા હોય અને ચક્કર આવવાથી રાત્રે પડી જતા હોય હેમને જ ખબર પડે. અને શું આ તપ લંઘમારી લાંઘણો કરતાં ઓછો ઉતરે કે? અરે, ભૂલા ભમનારા મનુષ્યો! હમે જાણી બુઝીને દુનીયાને ભુલમાં ન નાખો. **સૌથી મ્હોટો તપ જ્ઞાનનો છે;** માટે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનો તપ કરો અને સર્વને તે પ્રકારના તપનું માહાત્મ્ય સમજાવી ખરે રસ્તે ચ્હડાવો. જ્યહાં સુધી કાન, આંખ અને વિચારશક્તિ છે ત્હાંસુધી જ જ્ઞાન મેળવી શકાશે, પછી—૫૦ વર્ષની આ મુસા-

ક્રીશ્રદ્ધથી એક રતી જ્ઞાન એક કરોડ રૂપીઆ સાટે પણ નહિ મળે; અને જો "આત્મા 'જ્ઞાન'મય છે" એ ભગવદ્‌વાક્ય ત્હમે માનતા હો તો મોક્ષ એજ જ્ઞાન છે અને સાધવાનું જે કાંઇ છે તે પણ જ્ઞાન છે અને ધર્મ માત્ર જ્ઞાનમાં જ સમાઇ રહ્યો છે એ વાતમાં શ્રદ્ધા રાખો; અને એવા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે સંઘાડાનો કોપ કે શ્રાવકોનો કોપ વહોરવો પડે તો હસ્તે મુખડે તે વહોરો; એવા તે જ્ઞાન માટે આવા અનેક જન્મ લેવા પડે તો ખુશીથી લ્યો. એવા એ જ્ઞાન માટે આહાર અને નિદ્રા ઘરાણે મુકવાં પડે તો પ્રસન્ન વદને તેમ પણ કરો. પણ તે જ ઉદ્યમ કરો, તે જ "ધર્મ" આચરો; અને એવું જ્ઞાન જેમ જેમ મેળવતા જાઓ તેમ તેમ ત્હેનું દાન પણ બીજાને કરતા જાઓ, કે જેથી ત્હમારાં 'જ્ઞાનાવરણીય' કર્મનાં પડળ દૂર થઇ ન્હમારાં આંતર્ચક્ષુ આપોઆપ ખુલે (ત્હમને intuition થાય) અને તેથી ગોખવા-વાંચવાની મહેનત વગર જ આપોઆપ સર્વ જ્ઞાન આવડી જશે. લક્ષ્મી તો બહારથી રળવી પડે છે; અને તપ પણ જેટલો થાય તેટલો જ લાભ છે; પણ જ્ઞાન તો આત્માનો સ્વભાવ જ હોવાથી તે સ્વભાવની ભક્તિ કરનારો માણસ થોડી મહેનતે પણ સિદ્ધિ મેળવી શકે છે; કારણ કે તે ત્હેને બહારથી લાવવું પડતું નથી પણ અમુક મહેનત પછી ઢાંકણું ઉઘડી જાય છે અને નીચેથી અપૂર્વ દ્રવ્ય નજરે પડે છે! અરેરે, આવા અનેકગણું ફળ આપનારા વ્યાપારને ભુલી આડી અવળી આળપંપાળમાં પડનારા પ્રાણીઓ કેટલી બધી દયા ખાવા જેવા છે! ચાતુર્માસમાં જેની શક્તિ નહિ હોય તે પણ ઓછામાં ઓછા ૨-૩ ઉપવાસ કરશે અને પછી શેકો પાડીને વખત પુરો કરશે; પરન્તુ ત્હમે એવા ૨૫—૫૦ તો શ્રાવકો બતાવો

કે જેઓ ઉપવાસથી પણ મ્હોટા અને વધુ લાભદાયક જ્ઞાનના તપ માટે બે દિવસ સતત બેસતા હોય અને આત્માને વિચારરૂપી આંગળી-થી ઘસી ઘસીને intuition કે આંતર્દૃષ્ટિ રૂપી વિજળી ઉત્પન્ન કરતા હોય ? અને ત્હમે એક તો એવો સાધુ બતાવો કે જે પોતાના ભૂલા ભમતાં બોટીલાંને એ ખરો રસ્તો બતાવતા હોય ? અરે જ્ઞાનની ભક્તિ મ્હારેની જ્ઞાનપંચમી અને ભક્તિની ભક્તિ માટે નિર્માયલી 'મહાવીર જયંતિ' માં પણ ઉપવાસ થતા હશે ખરા; પણ જ્ઞાનનું આરાધન કાંઇ જ ન મળે ! ભાવનાઓનું પુસ્તક લઇ તે પર ધ્યાન ધરવાનું કે શ્રી મહાવીરનું જીવન ચરિત્ર લઇ તે સાથે પ્રેમ જોડવાનો પ્રયાસ કરવાનું અદ્યાપિ સુધીમાં કોણે શીખવ્યું ?

ત્હારે હવે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચાર માટે ચાતુર્માસમાં મુનિવર્ગે શું શું કરવા યોગ્ય છે તે આપણે વિચારીએ. 'અતિથિ' એટલે પરોણા તેમજ 'અતિથિ' એટલે સાધુ; ચાર માસ માટે પધારેલા 'અતિથિ'ને બીજાઓ સૂઝતા આહાર પાણીથી કે વંદન—નમસ્કારથી સ્વાગત (welcome) કરશે ત્હારે આ સૌ શ્રાવકોથી ન્હાનો શ્રાવક અર્થાત્ આ લેખક, તે મહાત્માઓને આ 'લેખમાળા' વડે સ્વાગત કરશે ! એ માળા 'સૂઝતી' છે, જો કે પ્રેમમયી છે માટે 'સચેત' છે—અચેત નથી અને તો પણ ત્યાગી વર્ગને તે 'સૂઝતી' છે !

1—8—10

(૪)

શારીરિક તપ કરતાં જ્ઞાનનો તપ વધારે 'ઉપકારી' છે એ આપણે ગતાંકમાં જોઇ ગયા; ત્હારે હવે સવાલ એ થાય છે કે

ચાલુ ચાતુર્માસમાં મુનિવરોએ એ રસ્તે કેવા અને કયા કયા પ્રયાસ કરવા જોઇએ છે ?

અલબત દરેક રોગ માટે એક (સામાન્ય) દવા બતાવી શકાય નહિ, તેમ ભિન્નભિન્ન પ્રકૃતિઓ માટે એકજ રસ્તો સૂચવાય નહિ. કેટલાક પ્રાંતમાં અમુક પ્રયાસોની જરૂર છે અને કેટલાકમાં તેથી ભિન્ન. વળી કેટલાક મુનિરાજો અમુક કામમાં જ સારા દીપી નીકળે અને કેટલાક તેથી ભિન્ન કામમાં જ ઉપયોગી થઇ પડે. એટલા માટે થોડાએક મહાત્માઓનાં ખુલ્લા નામથી હું ચોડીક નમ્ર સૂચના કરવાની હિંમત ધરૂં તો તે 'સલાહ' ના રૂપમાં નહિ પણ 'નમ્ર અરજ'ના રૂપમાં સમજવા તે મહાત્માઓ કૃપા કરશે, એટલું પ્રથમથી જ માગી લઉં છું.

હું હમણાં અમદાવાદમાં બેઠા છું, માટે મુસાફરી ત્હાંથી શરૂ કરીશ તો ઠીક પડશે. અત્રેની વસ્તુસ્થિતિ પાછલા એક અંકમાં જણાવી ચૂક્યો છું. ચાલુ ચાતુર્માસમાં, આ વસ્તુસ્થિતિ જોતાં, બીજું કાંઇ ન થતાં માત્ર 'જૈન પુસ્તકાલય' માટે જ હીલચાલ થાય તો બસ છે. એ કામ માટે યોગ્ય પુરૂષનુ અત્રે ચાતુર્માસ છે. ખંભાત સમુદાયના 'ક્ષત્રીય' મહાત્મા શ્રી છગનલાલજી મહારાજ ઘણા વર્ષે અહીં પધાર્યા છે. છોટી શ્રાવક સમુદાયનો હેમના પ્રત્યે અતુલ ભક્તિભાવ છે. અન્યદા જે વ્યાખ્યાનશાળામાં ત્રણ શ્રાવક પણ ભાગ્યેજ એકઠા મળેલા જોવામાં આવતા તે જ હૉલ હમણાં મહારાજશ્રીના શુરાતનભર્યા શબ્દોને ઝીલવા એકઠા મળેલા શ્રાવક—શ્રાવિકાથી ચીકાર ભરાઇ જાય છે. મહારાજશ્રીનો ઉપદેશ પણ સમયોચીત છે અને વીરરસથી ભરપૂર છે. આવું હેમનું ચાતુર્માસ

એ કાંઇ પણ યાદગીરી મૂકયા સિવાય જ પસાર થાય તો મ્હને બીજા કોઈ સાધુ માટે તો આશા નથી કે તે અહીં લાઇબ્રેરી કરાવી શકે.

ક્ષત્રીયોનો સ્વભાવ છે કે મારવું કે મરવું. 'સાધુ' શબ્દનો ધાતુ સમજનાર સાધુઓનો સ્વભાવ છે કે પરમાર્થ સાધવો કાં દેહીને વોસીરાવવી. અને મહાત્મા શ્રી છગનલાલજી કદાપિ એમજ 'નિયમ' કરે કે 'ઓણુના ચાતુર્માસમાં અમદાવાદમાં જૈન લાઇબ્રેરી ન જ થાય તો મ્હારે અહીં ફરી પગ દેવો નહિ' તો શું અમદાવાદ અને કાઠિયાવાડના અત્રે રહેતા આટલા બધા શ્રાવકો છેકજ ધર્મની દરકારવગરના છે કે એક અચ્છા ઉપદેશકનાં દર્શન હમેશને માટે ગુમાવવાની મૂર્ખાઇ કરે ? કદી નહિ. કદાપિ ઓણુસાલ પર્યુષણના લાડુ બંધ રહે તો પણ શુ થયું ? તે રકમ આમાં નખાય તો પણ શુ થયુ ? અને કદી પર્યુષણમાં એકાદ વ્યાખ્યાન વખતે મહારાજ સાહેબ લલકારીને પુસ્તકશાળા અને જ્ઞાનભક્તિ પર વિવેચન કરે તે સાભળી બે-ચાર શ્રીમંત શ્રાવકો બસો પાંચસો રૂપીઆ અળખામણા કરે તો પણ શું થયું ? એથી કાંઇ કોઈ ઘસાઇ જાય તેમ નથી. અને કાંઇ ન બને તો છેવટે બેચાર અમદાવાદી શ્રીમતો ગામડાં-ઓમાં 'ટીપ' (ખરડો) કરવા નીકળી પડે ! પછી ગામડાના ગરીબો શક્તિ મુજબ તેમને આપ્યા વગર તો નહિ જ રહે. !

અને કલોલ (ગુજરાતની એક વખતની ન્હાનીસુની વિલાયત)-માં હમણાં દરીયાપુરી સમુદાયના ગચ્છાધિપતિ મહાત્મા શ્રી રઘુ-નાથજી મહારાજ અને પેલા જ્ઞાનાભિલાષી યુવાન મુનિશ્રી હર્ષચંદજી વગેરેનું ચાતુર્માસ છે. શું જે ચોમાસું કે જ્યહાં અમૃતધારા ધોધબંધ

પડશે અને જમીન પણ ફળદ્રુપ હશે તે છેકજ નિષ્ફળ નિવડશે.? શું પૂજ્ય સાહેબના તે ભક્તો આખા ગુજરાત ખાતે એકની એક પુસ્તકશાળા કરવા પાછળ પાંચ-સાતસો રૂપૈડી પણ નહિ કહાડી શકે! પૂજ્ય સાહેબ કદાપિ કહેશે કે, 'ભાઇ! અમારે શું? અમે તો ત્યાગી ઠર્યા' તો હું કહીશ કે, ત્હમારે શું' કેમ? ત્હમારે જ બધું છે. અમદાવાદ કોનું? લોંકાશાહ અને ધર્મસિંહ મહાત્માનું! અને ત્હેની ગાદી અત્યારે આપ સાચવો છો. તે ગાદીના સ્થળે, તે જ ગાદીની કીર્તિના રક્ષણાર્થે મ્હારે ચર્ચા કરવા માટે અમુક પુસ્તકો જોઇતાં હતાં, તે ન મળી શક્યાં તે માટે કોને શરમાવાનું છે? શું મ્હારે? ના, ના: તે માટે શરમાવાનું આખા સંઘને છે. મ્હારા ધર્મનું ઉજળાપણું આખી દુનીઆમા બતાવવા માટે મ્હારે સાધનો જોઇએ છે-તે નહિ પૈસાનાં પણ માત્ર પુસ્તકોનાં; અને ને પુસ્તકો ત્હમે ગાદીના માલીકો ન પુરાં પાડી શકો તો પછી બીજે કંઇ જવું! 'હું શું કરૂં?' એ આપના શબ્દોનું પરિણામ બરાબર કાળજીથી જોવા કૃપા કરો. એ જ અફસોસ કે જ્હાં આપ હમણાં બીરાજો છો અને જે અમારા સંઘની એક વખત વિલાયત હતી ત્હાં એકલા મનસુખભાઇએ પૈસાના જોરથી કેટલું બંગાણુ પાડી દીધું? ક્હાં છે તે ત્હમારૂ પાંચ વર્ષ પરનું બળ, શોભા અને દબદબો! ક્હાં છે ઉમંગ? ક્હાં છે ત્હમારૂ પોતાનું પણ પહેલાં જેટલું માનપાન! શાથી? માત્ર એક માણસે પૈસા ખર્ચીને, પૈસામાં બાપ સમજનારા ત્હમારા ભક્તોને વટલાવ્યા તેટલા જ માટે. અને હજી ત્હમે કહેશો કે "અમે શું કરીએ?" તો અમારી દશા એથીએ બુરી સમજજો. બીજાઓ જ્હારે દેશમાં પૂજા નિમિત્તે પણ એકઠા મળી શકે છે ત્હારે અમે શું એક 'સૅન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી' માં વાંચવા

મિનિને પણ એકઠા ન મળી શકીએ ?—અને એકઠા મળીશું તો કાંઈક ઉદયના વિચારો કોઈક દિવસ પણ કરીશું. પ્રથમ તો અમારે એકઠા મળવાનુંજ ઠેકાણું નથી. અપાસરો તો 'કોટી'ઓનો છે; તે કાંઈ બધાને માટે ખુલ્લો નથી, અને લાઈબ્રેરી તો બધાને માટે ખુલ્લી હોઈ શકે. એક લાઈબ્રેરી સારા પાયા પર ચાલતી હોય ત્હાં કોઈ કોઈ પ્રસંગે અન્યધર્મી લોકો પણ વાંચવા આવશે અને એ વખતે ટેબલ પર આપણા ધર્મના પેપરો અને પુસ્તકો પડ્યાં હશે તે પણ વાંચવા લલચાશે અને આપણા ધર્મ માટે જે ખોટો મત માત્ર 'હું શું કરૂં ?' એવું કહેનારા આપણા મુનિવરોના કારણથીજ લોકોમાં બંધાઈ ગયો છે તે ખોટો મત આપોઆપ દૂર થશે. અને એ લાઈબ્રેરીનાં પુસ્તકોમાંથી મધ ચુંટીચુંટીને મ્હારા જેવા થોડાક વગરપૈસાના મજુરો કોઈક દિવસ એ મધ જાહેર પ્રજા વચ્ચે રજુ કરશે તો એ ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘેરેઘેર પૂજાશે. બાકી કાંઈ હમારા અપાસરાઓમાં અન્યધર્મીઓ આવીને જૈન તત્વજ્ઞાન શીખી જાય એ વાત ૫-૨૫ વર્ષમાં તો બનવી નથી. મ્હને આપણી આવી અગત્યની બાબતોમાં ચાલતી બેદરકારી જાણીને અત્યંત ખેદ થાય છે. હાથમાં હીરો છતાં ભિક્ષુક તરીકે જીંદગી ગુજારવી પડે છે તે મારે ઘણુંજ લાગી આવે છે. વીરચંદ રાઘવજી વિલાયત ગયા અને ત્હાં મૂર્તિપૂજક જૈનધર્મની વાહવાહ કરાવી ! અરે જન્મથીજ મૂર્તિ-પૂજાના વિરોધી એવા દેશના વિદ્વાનોને મૂર્તિપૂજામાં પણ ધર્મ મનાવી પોતાના ધર્મની વાહવાહ કરાવી ! અરે કેવો ગજબ કે હમારો ધર્મ, સુદ્ધ નહેમ કે ઢોંગસોંગ વગરનો, માત્ર Self help એટલે 'આપબળ'ના સિદ્ધાંતને ચાહનાર: યુરોપ–અમેરિકા–જાપાન જેવા

દેશોને તદ્દન અનુકૂળ અને ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોને માનનારો છતાં હિંદ બહાર તે નથી પળાતો એટલું જ નહિ પણ હિંદમાં પણ તે ધર્મ આજે વગોવાય છે,--રે ત્હમારા 'હું શું કરું!' એ શબ્દોને ખાતર જ માત્ર વગોવાય છે. અમને ગંદાગોબરા કહી લોકો હાંશી કરે છે અને તે જોઈ ત્હમે કહો છો કે "હું શું કરું?" આ શું મા-બાપના શબ્દો છે! આ શું તરણ-તારણના શબ્દો છે? ઓ મહાવીરના મીશનરીઓ! ઓ લોંકા-વીરના લડવૈયાઓ! ત્હમે બધું કરી શકો તેમ છો. ત્હમે ત્હમારા શ્રાવકોને ભગવાને બતાવેલા ચાર રસ્તામાંનો પહેલો (દાનનો) રસ્તો બરાબર શીખવો અને પછી જોઈ લ્યો કે હિંદમાં તો શું પણ વિલાયત, જર્મની, જૅપાનમાં પણ ત્હમારો ધર્મ પળાતાં શી વાર લાગે છે? જે ધર્મે મહાવીર જેવા તીર્થંકરમાં મોહ રાખનારા ગૌતમ જેવા ગણધરનો પણ પક્ષપાત નથી કર્યો અને એ મોહ દૂર કરી આપબળ અજમાવ્યું ત્હારે જ ગૌત્તમને કૈવલ્ય પ્રાપ્ત થયાનું કહ્યું છે, તે ધર્મના તે આપબળના સાગર તુલ્ય ધર્મના આવા હાલ હોય? આવા શબ્દો તે ધર્મના ધુરંધરો બોલી શકે? એ ધર્મ સ્વાત્મસંશ્રયના સિદ્ધાંતના પૂજારી પેલા યુરોપ-અમેરીકા-જૅપાનમાં ઘેરેઘેર શું ન પળાય? આ આપણું લક્ષ્યબિંદુ હોવું જોઈએ. મ્હારો ધર્મ કે જે દરેક તત્વને 'તુંદી' શકે છે, દરેક જગાથી સાર પ્રાપ્ત કરવાનું ઔદાર્ય ધરાવે છે, જે શુક્લ ધ્યાનને અને ઇન્દ્રાપરના કાબુને પોતાનું મુખ્ય કર્તવ્ય માને છે, જે નકામી 'ક્રિયાઓ (Ceremonies) અને પૂજા-પાઠોમાં વખત અને પૈસાનો વ્યય કરાવતો નથી, પરોપકાર-જ્ઞાન અને આત્મજ્યોતિનો જ જે બોધ કરે છે એવા ધર્મના

ગ્રાહકોનો ટોટો શો ? માત્ર એ માલ એવો છે એમ **બતાવનાર** જ થોડા છે, એ જ વાંધો છે. અને એમ બતાવનારા વધારે પ્રમાણમાં નીકળે એટલા જ માટે એક સૅન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીની મુખ્ય જરૂર છે. કહો, કૃપાળુ દેવ ! આગામીના ચાતુર્માસમાં તે ' મીશન ' આપ બજાવશો ! કહો, તરણતારણ સફરી :જહાજ ! અમને તારવા માટે આટલું હોડીઉં સંપડાવશો ?

કનોલથી સીધા તે જ R. M. Ry. મારફત હવે આપણે બ્યાવર (નયાશહર) અને ત્યાંથી મારવાડ જઇશું. મારવાડની વસ્તીના કેટલાક આંકડા મ્હને મળેલા છે, જે સાંભળી મ્હારા વાચક મહાશયો ચકીત જ થઈ જશે અને તેમ છતાં મ્હને બમણું રડવું આવશે; કારણકે **હજારોની** સખ્યા ધરાવતો તે દેશ છેકજ અજ્ઞાનમાં સડમડે છે; ત્હાં જ્ઞાનનું એક કીરણ પણ મોકલવા કોઇએ તકલીફ લીધી નથી. કહેવાતા બેચાર **મારવાડી** ગ્રૅજ્યુએટોએ હજી ધર્મના સિદ્ધાંતો **જાણવાની** પણ દરકાર કરી નથી તો ધર્મના **ઉદ્ધારની** વાત તો ત્હેમને સૂઝે જ કેમ ? **મારવાડ**' તું ધારે તો આખા હિંદના **સાધુમાર્ગી** જૈન સંધનો ત્હારા પૈસા વડે ઉદય ઉદય કરી શકે તેમ છે. પણ **અમે** જ અપરાધી છીએ, **અમે** જ સ્વાર્થી છીએ, **અમે** બે અક્ષર ભણેલા જ ટુંકી દૃષ્ટિવાળા છીએ, કે જેને પ્રતાપે ત્હારે ખુણામાં પડયું રહેવું પડયું છે. ત્હારા ઉદયમાં અમારો પણ ઉદય છે, એ અમે સ્વાર્થીઓએ હજી વિચાર્યું પણ નથી. ગણપતી દેવની માફક ત્હારૂ પેટ કેવું મ્હોટું છે તે બાબતની 'ગીતા' આવના અંકમાં ગાઇશ અને કૃતાર્થ થઇશ.

૪-૪-10.

(૫)

તા. ૮ ઑગસ્ટના અંકમાં વચન આપ્યા પ્રમાણે હવે આપણે ફલોદીથી R. M. Ry મારફત બ્યાવર (નયાશહર) આવીશું. ફલોદીમાં આપણું (કાલ્પનિક) જવું ફળદાયી અસર કરી શક્યું અને તુરત જ ત્યાં જૈન પુસ્તકાલયનો પાયો નખાયો એ જોઇ આપણી હવે પછીની માનસિક મુસાફરી વધારે સફળ થશે એવી આશા બાંધવાનું મન થાય છે. બ્યાવર એ રાજપૂતાનાનું પ્રસિદ્ધ શહેર છે. આપણા સ્વધર્મીઓ ત્યાં સારી સંખ્યામાં વસે છે અજમેર કૉન્ફરન્સ વખતે આપણા માનવંતા પ્રેસીડેન્ટ શ્રીયુત બાલમુકુંદજી સાહેબને ત્યાં ઉતારીને સંઘે ઘણું સારૂં આતિથ્ય કર્યું હતું, એવો એ સંઘ ઉત્સાહી છે. હેમાં વળી ઓણ ઘણી ઉગ્ર ક્રિયા પાળવા માટે પ્રસિદ્ધ થયેલા અને અન્યધર્મીઓને પણ જીવદયાના ભક્ત બનાવવાની શક્તિ માટે મશહુર થયેલા પૂજ્ય સાહેબ શ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ સાહેબનું ચાતુર્માસ છે. એટલે સોનું અને સુગંધ બન્યું છે. સેંકડો ગામના લોકો દર્શનનો લાભ લેવા અહીં આવે છે અને આખા ચાતુર્માસમાં આવ્યા કરશે, જેમની બરદાસમાં શ્રી સંઘ સારી રીતે ખર્ચ કરશે અને આવનારાઓ પણ ખર્ચ કરશે. આ સર્વ તકનો લાભ લઇને બ્યાવરની 'જીવરક્ષા કમીટી'એ ઉદ્યમ કરવાની જરૂર છે. આખા રાજપૂતાનામાં આ એકજ જીવરક્ષાનું ખાતું છે અને હેની પાસે પણ પુરતી રકમ નથી. જે લોકો જીવદયાની બુમ સૌથી વધારે મોટે અવાજે પાડે છે ત્યાં તો જીવદયાનું નામનીશાન પણ ન મળે! ગુજરાત-કાઠિયાવાડમાં તો જગાએ જગાએ પાંજરાપોળો છે. રાજપૂતાનાના દયાળુ વૈષ્ણવો, જૈનો વગેરેએ

ન્હેગની આજસુધીની બેદરકારી માટે શરમાવું જોઇએ અને ઓણસાલ સોનું અને સુગંધ જેવો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો છે તો બને તેટલો પ્રયાસ કરીને જીવદયાના ચાલુ ખાતાને મજબૂત કરવું જોઇએ. જે જે શ્રાવકો બહારગામથી વાંદવા આવે ત્હેમને જો અરજ કરવામાં આવે તો તેઓ પૈકી દરેક મનુષ્ય જરૂર કાંઇ નહિ ને કાંઇ એ ખાતે આપ્યા વગર ન જ જાય. વળી **મહાત્માઓનો ઉપદેશ** પણ જીવદયાના સબંધમાં પુર જોશથી થતો રહેશે તેથી લોકોનાં મન કુણા થયાં વગર નહિ જ રહે.

વધારે ઠીક તો એ છે કે સ્થાનકની બહાર બે પેટીઓ રાખવી; એક પેટી જીવદયા કમીટીના લાભાર્થે અને બીજી રતલામની જૈન ટ્રેનીંગકૅાલેજ માટે. જતા આવતા માણસો બન્ને પેટીમાં યથાશક્તિ રકમ નાખશે, તેથી બન્ને ખાતાને સારી મદદ મળશે. ટ્રેનીંગકૅાલેજ એ બીજું કાંઇ નહિ પણ આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો શીખવાનું ખાતું છે.–તે એક 'અપાશરો' છે—તે એક 'સાધુશાળા' છે એમ ઉપમા આપીએ તો હરકત આવે નહિ. તેમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ આપણા ધર્મનો ઉપદેશ ઘણી જગાએ ફેલાવશે. કોઇ કહેશે કે, શું **મુનિરાજો** નથી ઉપદેશ આપતા કે આ **વિદ્યાર્થીઓ** ધાડ મારવાના હતા ? પણ તે બોલવું અનુભવ વગરનું છે. કારણ કે હિંદના ઘણા ભાગોમાં હજી મુનિરાજોનાં પગલાં થયાં જ નથી. મુનિ થોડા છે અને ગામ ઘણાં છે. " દીકરો એક અને દેશાવર ઘણા." ૭ ગામથી શ્રાવકોએ મ્હને લખ્યું હતું કે અહીં સાધુમહારાજ કૃપા કરી પધારતા જ નથી માટે કોઇ શ્રાવકને ધર્મકથા માટે મોકલાવશો તો અમારો ધર્મ જળવાઇ રહેશે; નહિતો ધર્મનું નામનીશાન પણ નહિ રહે. મ્હેં

તે જગાએ બંદોબસ્ત કરી આપ્યો છે પરન્તુ તે બધી ગોઠવણો મ્હને સંપૂર્ણ સંતોષકારક લાગી નથી; કારણ કે કોઇ શ્રાવકમાં એક ગુણ હોય તો પાંચ અવગુણ હોય ત્હેમને વ્યાખ્યાન વાંચવા મોકલવા એ મ્હને જોખમભરેલું લાગ્યું. પરન્તુ લાચાર, કોઇ ન મળે ત્હાં શું કરવું ? ‘ નહિ મામા કરતાં કહેણો (કહેવાનો-નામનો) મામો પણ શો ખોટો ! ” તેમજ જૈન પાઠશાળાઓ સ્થપાય છે પણ શિક્ષકો નથી મળતા. માટે શિક્ષકો અને ઉપદેશકો તૈયાર કરનારી આ આપણી ‘જૈન ટ્રેનીંગ કૉલેજ ’ પ્રત્યે આપણી ‘ માતા ’ જેવો પ્રેમ રાખવો જોઇએ અને ત્હેની બને તેટલી ભક્તિ કરવી જોઇએ. એક તરફથી અંગ્રેજી ભણેલાઓ ધર્મને ભૂલી જશે અને બીજી બાજુથી સામાયિક—પ્રતિક્રમણ કરનારા ધર્મી ભાઇઓ પણ ધર્મ-જ્ઞાનની આવી નિશાળને ભૂલી જશે તો અમારો ધર્મ શી રીતે આબાદ થશે ! અને તે કાયમ પણ કેવી રીતે રહી શકશે ? મુનિરાજો ગમે તેવો સારો ઉપદેશ આપશે તો પણ તેઓ એકલા શું કરી શકે ? ઘણાં ગામોમાંથી ધર્મ નાશ પામ્યા પછી ચેતશો તો તે નકામું છે. માટે ‘ જૈન ટ્રેનીંગ કૉલેજ ’ને દરેક સાચા જૈને-દરેક સાચા ધર્માત્મા સાધુએ બને તેટલી રીતે સ્હાયતા પહોંચાડવી ઘટે છે. અને જો આ ચાતુર્માસમાં તેઓ કાંઇ ન કરી શકે તો પછી કોઇ દિવસ કાંઇ થઇ શકવાનું નથી. અત્યારે શ્રાવકોનાં મન ઉપદેશથી તપેલા લોખંડ જેવાં થયાં છે ત્હેમના ઉપર હથોડો મારવાથી જેવો ઘાટ ઘડવો હશે તેવો થઇ શકશે. લોખંડ ઠરી ગયા પછી હથોડો મારનારના હાથ તૂટી જાય તો ભલે પણ લોખંડ તો જરાકે વળવાનું નહિ. ખરેખર આજકાલના જૈનોનાં (સેવકનું પહેલું) હૃદય લોખંડ જેવા

મેડતા, ઝાનાર, ફલોધી, વગેરે બીજાં પણ મ્હોટી સંખ્યા ધરાવતાં ગામો છે. તે ઉપરાંત ૧૦૦ થી ઓછી સંખ્યાવાળાં ગામો તો સેંકડો છે. અને લગભગ દરેક ગામમાં આપણો એકાદ લક્ષાધિપતિ તો ખરો જ.

આટલી સંખ્યા હજી બસ નથી. મેવાડ, માળવા અને દક્ષિણ એને આપણે વાજબી રાહે તો 'મારવાડ' જ કહેવું જોઇએ; કારણ કે ત્હાં વસતા હજારોની સંખ્યા ધરાવતા કુલ સ્થાનકવાસી જૈનો મારવાડમાંથી જ જઇ વસેલા છે. પાછલા લીસ્ટમાં મ્હેં જે અજમેર અને બ્યાવરને ગણ્યા છે તે ભૂગોળના દૃષ્ટિબિંદુએ તો મારવાડ ન ગણાય, મેરવાડા પ્રાંતમાં ગણાય પરન્તુ ત્હાંના જૈનો મારવાડથી જ આવી રહેલા. શેઠ ચાંદમલજી, શેઠ ઉમેદમલજી વગેરે બધા મારવાડના જ છે.

મેવાડ એ પણ મારવાડને લગતો જ પ્રાંત છે આ રાજપૂતાના વિભાગમાં મારવાડ, મેવાડ, મેરવાડા, હાડોતી, ઢુંઢાડ વગેરે પ્રાંતોનો સમાવેશ થાય છે. આ દરેક પ્રાંતમાં આપણી સંખ્યા હજારોની છે. શ્રીમંતો પણ મ્હોટા મ્હોટા છે. ઉદેપુર, ચીતોડ, કીશનગઢ, છોટી અને બડી સાદડી, નીમચ વગેરે અનેક શહેરોમાં આપણી વસ્તી ભરચક છે. ઉદેપુરના હાલના દીવાનો શ્રીયુત ભોપાળસિંહજી સાહેબ અને કોઠારી બળવંતસિંહજી સાહેબ ખુદ સાધુમાર્ગી જૈન છે. બીજાં શહેરોમાં આપણા ભાઇઓ મ્હોટા અમલદાર છે. કીશનગઢમાં રાયસાહેબ શેઠ લક્ષ્મીચંદજી છાજેડ ગવર્ન્મેન્ટ ટ્રેઝરર છે અને દેરાઇસ્માઇલખાન સુધી એમની પેઢીઓ

માત્ર એટલા જ ખાતર કે હિંદની કીર્તિ વધારવા માટે લાંબા વખત સુધી કેશરીઆં કરી કરીને હમણાં તેઓ થાકી ગયા છે તેટલા માટે. એમનામાં હમણાં પ્રમાદ, અજ્ઞાન, કૃપણતા દોષોએ ઘર કર્યું છે અને તે શત્રુઓને મારી કહાડવામાં ત્હેમના પોતાનામાં હવે શક્તિ રહી નથી અને બીજાએ ત્હેમને તે યુદ્ધમાં મદદ કરતા નથી, તેટલા માટે.

મારવાડ ઘણો વિશાળ દેશ છે. ત્હાં વસતા સાધુમાર્ગી જૈનોનાં ઘરની જે સંખ્યાના આંકડા મ્હને મળ્યા છે તે ઉપરથી જ એના વિશાળપણાનો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે.

બીકાનેર	૨૦,૦૦	કુચેરા	૩૦૦	સોજત	૧૫૦
જોધપુર	૧૫૦૦	દેશણોક	૩૦૦	ખીંચંદ	
નયાશહેર	૮૦૦	ભીનાસર	૬૦૦	પટલુ	૬૦૦
નાગોર	૫૦૦	ગંગાશહેર	૧૦૦	સાદરી	૩૦૦
લાડનુ	૭૦૦	રાયપુર	૧૦૦	ઇડરસાવા	૧૦૦
કીશનગઢ શહેર	૧૩૦૦	મેડતા	૨૫૦	નારલુ	૧૫૦
અજમેર	૫૦૦	લોહાવટ		નીમાજ	૯૫૦
પાલી	૬૦૦	ગીંગી	૬૦૦		

આ સંખ્યા માણસોની નહિ પણ ઘરોની છે.

આમાં કેટલાક શ્રાવકી તથા તેરાપંથી પણ છે. પણ તેઓ સાધુમાર્ગી જૈન જ ગણાય કારણ કે આ ધર્મનાં સિદ્ધાંતો બરાબર સમજાવનારની ખામીને લીધે ટુંકી દૃષ્ટિવાળા લોકો ધર્મને જોઈતું રૂપ આપી સ્હેજ સ્હેજ બાબતમાં જુદા ગચ્છ ને કોઇ જુદા પંથ કહેવાય છે. ત્હેમને સમજાવનાર મળે તો ખુશીથી તેઓ સાધુમાર્ગી જૈન બને.

મેડતા, ઝાલોર, ફલોધી, વગેરે બીજાં પણ મ્હોટી સંખ્યાં
ધરાવતાં ગામો છે. તે ઉપરાંત ૧૦૦ થી ઓછી સંખ્યાવાળાં ગામો
તો સેંકડો છે. અને લગભગ દરેક ગામમાં આપણો એકાદ
લક્ષાધિપતિ તો ખરો જ.

આટલી સંખ્યા હજી બસ નથી. મેવાડ, માળવા અને દક્ષિણ-
એને આપણે વાજબ્યા રાહે તો '**મારવાડ**' જ કહેવું જોઈએ;
કારણ કે ત્હાં વસતા હજારોની સંખ્યા ધરાવતા કુલ સ્થાનકવાસી જૈનો
મારવાડમાંથી જ જઈ વસેલા છે. પાછલા લીસ્ટમાં મ્હેં જે **અજમેર**
અને બ્યાવરને ગણ્યા છે તે ભૂગોળના દૃષ્ટિબિંદુએ તો **મારવાડ** ન
ગણાય, મેરવાડા પ્રાંતમાં ગણાય પરન્તુ ત્હાંના જૈનો **મારવાડ**થી
જ આવી રહેલા. શેઠ ચાંદમલજી, શેઠ ઉમેદમલજી વગેરે બધા
મારવાડના જ છે

મેવાડ એ પણ **મારવાડ**ને લગતો જ પ્રાંત છે અને રાજ-
પુતાના વિભાગમાં **મારવાડ**, મેવાડ, મેરવાડા, હાડોતી, ઢુંઢાડ વગેરે
પ્રાંતોનો સમાવેશ થાય છે. આ દરેક પ્રાંતમાં આપણી સંખ્યા
હજારોની છે. શ્રીમંતો પણ મ્હોટા મ્હોટા છે. ઉદેપુર, **ચીતોડ**,
કીશનગઢ, છોટી અને બડી **સાદડી**, **નીમચ** વગેરે અનેક શહેરોમાં
આપણી વસ્તી ભરચક છે. ઉદેપુરના હાલના દીવાનો શ્રીયુત ભો-
પાળસિંહજી સાહેબ અને કોઠારી બળવંતસિંહજી સાહેબ ખુદ
સાધુમાર્ગી જૈન છે. બીજાં શહેરોમાં આપણા ભાઈઓ મ્હોટા
ગામધરાર છે. કીશનગઢમાં રાયસાહેબ શેઠ લક્ષ્મીચંદજી છાજેડ
...ટ્રેઝરર છે અને ડેરાઇસ્માઇલખાન સુધી એમની પેઢીઓ

છે. બીકાનેરના શ્રીયુત ગણેશલાલજી માલુ અને શેઠ અગરચંદજી ભેરૂદાનજી શેઠીઆ વગેરે મ્હોટા સાહસિક લક્ષાધિપતિ વ્યાપારીઓ છે, કે જેઓ બંગાળામાં સુપ્રસિદ્ધ છે. સ્ટેટ કાઉન્સીલના માછ સભાસદ અને જાગીરદાર મહારાઓ શ્રી સવાઇસિંહજી સાહેબ પણ આપણા પવિત્ર સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મને અને વર્ણિક કોમને શણગાર રૂપ છે. સરદારગઢ કેમ્પના ક્રોડપતિ ગૃહસ્થ શ્રીયુત ચેનરામજી સંપતરાયજી કલકત્તામાં ધમધોકાર વ્યાપાર ચલાવે છે ભીનાસરના એક ગૃહસ્થે એક લાખ રૂપીઆ સૂત્રોની નકલો કરાવવામાં કહાડયા-નું સંભળાય છે.

આ તો માત્ર ગૌરવવાળી મારવાડ દેશીનુ બહારનુ રૂપ દૂરથી જોઇને વર્ણવ્યું. મ્હેં હજી મારવાડનાં દર્શન કર્યા નથી એટલે પૂર્ણ હકીકતથી હુ વાકેફ નથી. બાકી લખવાનુ તો ઘણુંએ છે. ખુદ આપણા સાધુઓ પણ મારવાડમાં છે તેટલા બીજે સ્થળે નથી. ઘણાએક 'સંઘાડા' ત્હાંના છે. ગુજરાત–કાઠિયાવાડને જે મહાત્મા શ્રી દોલતઋષિજી મહારાજ પ્રત્યે આજે અપૂર્વ ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન થયેલો છે ને મહાત્મા આ દેશના અર્થાત્ મારવાડના જ છે.

આવા ગૌરવવાળા દેશમાં આજે ચોતરફ અંધારૂં જણાય એ કેવી ખેદની વાત ! પૈસો, વસ્તી અને મુનિરાજોની પુરતી સંખ્યા છતાં પણ આજે આપણા મારવાડી ભાઇઓની દશા સુધરવાને બદલે બગડતી જતી જોઇને આપણને આંખમાં આંસુ કેમ ન આવે ? નદીના કીનારે માણસ તરસ્યો મરે તે જોઇ કોને ખેદ ન થાય ! પરન્તુ ખેદ કરવો નકામો છે. ખેદ કરનાર પોતેજ 'અપરાધી' છે–દોષાન છે, કારણ કે ત્હેની ફરજ છે કે આંસુ પાડવામાં વખત

ગુમાવવાને બદલે નદી કીનારે દોડી જઇ હથેળીમાં પાણી લઇ પેલા મરવા પડેલા માણસના મ્હોં પર અને મ્હોંમાં રેડવું અને તે સચેત ન થાય એટલે નદીમાં જરા આગળ લઇ જઇને શુદ્ધ જળ પોતાની જાતે પી શકે એમ કરવું. આપણે કે જેઓ મારવાડની સ્થિતિ માટે ખેદ પામતા હોઇએ--જેમનામાં મારવાડ કે જેવા ગૌરવવાળા દેશના પર પ્રેમ છૂટવાથી એના આ દુઃખ માટે લાગી આવતું હોય તેઓએ પોતાના ખર્ચે મારવાડી ભાઇઓને ખરો રસ્તો બતાવવાના પ્રયત્નો કરવા જોઇએ. અને એમ કરવાથી તે ભાઇઓમાં થોડુંક ચેતન આવશે તો પછી પોતાની મેળે નદીમાં જઈ પાણી પી ટટાર બનશે અર્થાત્ પછી તો તેઓ પોતાના ખર્ચે સર્વે હીલચાલો કરશે. અને પોતે સુધરશે તો બીજા પ્રાંતોને પણ ટટાર કરી શકશે.

ત્હારે હવે સવાલ એ થાય છે કે, મારવાડના સુધારા માટે શું કરવું ? ત્રણ રસ્તા મ્હારી નજરે પડે છે.

(૧) સાધુવર્ગને મળીને ત્હેમને અરજ કરવી કે અમુક અમુક બાબત પર ઉપદેશ કરવાની આપ કૃપા કરો; કે જેથી આપના ઉપદેશનું માન રાખીને આ ભાઇઓ સુધરશે. મારવાડમાં કોઇ જાતનો સુધારો, જ્હાં સુધી સાધુવર્ગની સહાનુભૂતિ ન મળે ત્હાં સુધી, થવાની કદી આશા ન રાખવી

☞ આ કામ માટે મ્હારી ઇચ્છા છે કે મ્હારે જાતે તે મહાત્માઓ કે જેઓ મ્હારા તરફ સારી કૃપાદૃષ્ટિ ધરાવે છે અને મ્હારા ગાંડા-ઘેલા કથન પર સારૂં લક્ષ આપી મ્હને ઉપકૃત કરે છે ત્હેમને મળીને યોગ્ય વિષયોની યાદી બનાવવી. મ્હારી ઑફીસ જરા

પગભર થયા-પછી આ કામ પહેલું જ હાથમાં લેવા હું ઇચ્છું છું. અને મ્હને ખાત્રી છે કે મ્હારા પરમઉપકારી ગુરૂદેવો મ્હારા તે ત્હેમની સેવાના કામમાં મ્હને મદદગાર જરૂર થશે.

(૨) મારવાડના પાંચેક આબરૂદાર-ખાનદાન આગેવાનોનુ એક 'ડેપ્યુટેશન' બનીને અકેક વર્ષમાં અકેક તાલુકામાં ફરવાનું તેમણે ઠરાવવુ જોઇએ. અગર જો ૨૫ ગૃહસ્થો આ વાત મંજુર રાખે તો પાંચ ટોળીઓ બને, તે દરેક ટોળી અકેક તાલુકામાં ફરે તો આખા-મારવાડમાં એકજ વખતે ફરી વળવાનુ બની શકે.

આ ડેપ્યુટેશને સંઘના કજીઆ દૂર કરાવવા, તેરાપંથી અને શ્રાવગી ભાઇઓને આપણા ભેગા મેળવવાનો પ્રયાસ કરવો (અવિદ્યા-ના કારણે આ કામ તુરતમા થઇ જવુ મુશ્કેલ છે પણ આસ્તે આસ્તે, દૃઢ નિશ્ચય હશે તો, કાઇ વાત અશક્ય નથી.)

જ્હાં કેળવણીનું સાધન કાંઇજ ન હોય ત્હાં સંઘને અરજ કરીને ફંડ ઠરાવવું અને પુરતી રકમ માટે અન્ય સ્થળના લક્ષાધિ-પતિઓ પાસે યાચના કરવી.

મુસાફરી દરમ્યાન શ્રીમંતોને મળીને મારવાડમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ ફેલાવવા માટે સ્કોલરશીપ ફંડ એકઠું.

કેટલાક હાનીકારક રીવાજો કે જે ઓછી મુશ્કેલીથી દૂર થઇ શકે તેવા હોય તે માટે ઘટતા ઠરાવો કરવા સંઘને સમજાવતા જવું.

(૩) ત્રીજો રસ્તો એ છે કે ઓછું ભણેલા મારવાડી ભાઇઓ પણ સમજી શકે એવી ભાષામાં સામાન્ય નીતિ, ધર્મ, અને ઉચ્ચ ગુણો પ્રેરનારાં પુસ્તકો રચાવી ત્હેને વિનામૂલ્ય વ્હેંચવાં, કે જેથી

ત્હેમનામાં વાંચવા-વિચારવાનો શોખ ઉત્પન્ન થશે અને એમ થશે તો તેઓ અંધારામાંથી નીકળી અજવાળામાં આવશે."

આ ત્રણ રસ્તા મ્હેં સંક્ષેપમાં વર્ણવ્યા છે, પણ કામ કાંઇ સંક્ષેપમાં થઇ જાય એવું નથી. કામ કઠણ છે, કામ આત્મભોગનું છે, અને કામ બુદ્ધિ વાપરવાનુ છે. **મારવાડ**ની એક પ્રાન્તિક કૉન્ફરન્સ ભરાય તો ઉપલાં ત્રણે કામ સ્હેલાઇથી થઇ શકે. પરન્તુ તેમ કરવા પહેલાં એક વાર ૨-૪ ગૃહસ્થોએ આખા **મારવાડ**માં ફરી વળવાની જરૂર છે, જેથી લોકો 'કૉન્ફરન્સ શું ચીજ છે?' તે સમજી શકે અને જ્હારે **મારવાડ**ની પ્રાન્તિક કૉન્ફરન્સ **જોધપુર** કે **બીકાનેર** જેવાં શહેરોમાં ભરાય ત્હારે ઉમંગથી સર્વ જગાના **મારવાડીઓ** ત્હેમાં ભાગ લેવા દોડયા આવે અને બોલકણા ગુજરાતી-કાઠિયાવાડીને લજ્જિત કરે એવી સખાવતોથી ગૌરવવાળી તે ભૂમિની જય બોલાવે.

22—8—10.

આ પછી પંજાબ વગેરેના **સ્થાનકવાશી** જૈન સંઘોની સ્થિતિનું વર્ણન આપીને કેટલીક સૂચનાઓ કરવી ધારી હતી પણ તે ક્રમ અપૂર્ણ રહી ગયો હતો. આ પાંચ તારીઝમાં અમુક અમુક પ્રાંત કે અમુક મુનિને કરાયલી સૂચનાઓ માત્ર ત્હેમણે એકલાએ જ નહિ પણ સર્વ કોઇએ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે.

ચાતુર્માસમાં વંચાતું જૈન સાહિત્ય.

ચાતુર્માસના ચાર માસમાં જે પ્રકારનું જૈન સાહિત્ય (literature) મુનિવરો શ્રાવકોને વાંચી સંભળાવે છે તે તથા શ્રાવકો પોતે વાંચે છે તેનો વિચાર અદ્યાપિ સુધી કોઇને થયો જણાતો નથી. 'આહાર તેવો ઓડકાર' અને '**વાંચન તેવા વિચાર**' અને '**વિચાર તેવા આચાર**' એ કહેવતોનું સત્ય સ્વીકારનારા પુરૂષોએ તો ચાતુર્માસમાં વંચાતા જૈન સાહિત્યનુ અવલોકન શાન્ત ચિત્તે કરવું જોઇએ છે.

મુનિવરો સ્હવારે કોઇ સૂત્ર અને બપોરે 'રાસ' કે 'ઢાળો' કે 'ચોપાઇઓ' વાંચે છે. **મારવાડમાં** કેટલીક જગાએ સ્હવારમાં પણ સૂત્ર અને 'ચોપાઇઓ' બન્ને વંચાય છે અને બપોરે પણ 'ઢાળો' વંચાય છે. વંચાતાં સૂત્રોમાં મુખ્યત્વે આચારાંગ, દશવૈકાલિક, વગેરે સૂત્રો હોય છે, કે જેમાં સાધુના આચાર સંબંધી હકીકત મુખ્યત્વે હોય છે. આ એક આશ્ચર્યની વાત છે કે શ્રાવકો આગળ વારંવાર **સાધુના જ** આચારનું વર્ણન કરવાની કાળજી રાખનારા સાધુઓ શ્રાવકોને હેમના **પોતાના** એટલે શ્રાવકોના આચાર શીખવવાની કાળજી બાજુએ જ રાખે છે. સાધુએ આમ ખાવું, આમ પીવું, આમ ચાલવું એ વગેરે વર્ણન સંભળાવવામાં દરરોજ ત્રણ કલાક વ્યતીત કરવા એ કોઇ રીતે જરૂરી નથી. અમુક સાધુ ભગવાને ફરમાવ્યા મુજબ ચાલનારો છે કે નહિ હેની પરીક્ષા

કરવા માટે જોઇએ એટલું જ્ઞાન શ્રાવક વર્ગને આપવું બસ છે અને તે માટે કાંઈ દરરોજ **આચારાગ** કે દશવૈકાલિક સૂત્રનું વ્યાખ્યાન આપવાની જરૂર હોય નહિ. **અનુયોગદ્વાર** સૂત્ર વગેરે તત્વથી ભરપુર સૂત્રો વ્યાખ્યાનમાં વચાય તો શ્રાવકોને ઘણી બાબતો જાણવાની મળે. વળી ઠાણાંગ સૂત્રમાંની 'ચૌભંગીઓ' સમજાવવાથી શ્રાવકોની તર્કશક્તિ ખીલવા પામે. એમ જે સૂત્રોમા કાંઈ પણ નવુ જાણવાની કે તત્વની બાબત હોય તે જ ચાતુર્માસમાં સવારમાં વંચાય તો વધારે સારૂ.

અને બપોરે જે 'રાસો' 'ચોપાઇઓ' વગેરે વચાય છે ત્હેમાં મ્હોટું જોખમ એ રહેલુ છે કે, આવા 'રાસો'નો સેકડે ૯૮ ટકા ભાગ મૂર્તિપૂજકોનો બનાવેલો હોઈ આ રાસો સાભળનારાઓ ગમે તેવા દ્રઢધર્મી હોય તો પણ ત્હેમના મનમા **સાધુમાર્ગી** જૈન ધર્મના સમ્બન્ધમાં સશય પડે કે " મહારાજજી આવો સરસ રાસ અમને સભળાવે છે તે રાસનો બનાવનાર ખરેખર મ્હોટો પડીત જણાય છે, **માટે** એમા લખેલી મૂર્તિપૂજાની હકીકત **પણ** ખરી હશે શું ?" આવા સંશયમા પડવાથી ફરી કોઈ મૂર્તિપૂજક જૈન સાધુ કે શ્રાવકનો સહવાસ **થતાં** તે સહેલાઇથી તે વર્ગમાં ભળી જાય છે. આનો સઘળો દોષ મુનિવર્ગ પર છે: કારણ કે એમણે એવા રાસો ન વચાવ્યા હોત તો આ પરિણામ આવત નહિ. સૌથી ઉત્તમ તો એ છે કે બપોરે 'ઢાળો ' ની જગાએ **જ્ઞાતાસૂત્ર** કે વિપાકસૂત્ર જેવાં કથા રૂપ સૂત્રો વાચવાં. અને તે એવી રીતે વાંચવા કે પાઠ ન વાંચતા માત્ર ભાવાર્થ કહેવો. ખાનગી વખતમા મુનિરાજે પોતે સૂત્રનાં અમુક પાનાં વાચી જવા અને એક કલાક કે દોઢ કલાક સુધી વિવેચન કરી શકાય એટલો ભાગ વાચી ગયા પછી તે પર પોતે

'નોટ્સ' કાગળના ટુકડા પર લખી રાખવી અને તે નોટ પર વિવેચન કરવું. વાર્તારૂપે જે સૂત્રો છે તે, રાસ જેવાંજ રસીક છે; એટલે પછી ખાસ 'રાસ'ની જરૂર રહેતી નથી. સહવારનુ વાંચન ગંભીર અને બપોરનુ રસીક હોવું જોઇએ એટલો જ સવાલ છે અને તે હેતુ આ પ્રમાણે કરવાથી સારી રીતે પાર પડે તેમ છે.

વળી ૧-૨ અઠવાડીઆં સુધી બપોરે કોઇ તત્વજ્ઞાનના વિષય પર વિવેચન કોઇ પુસ્તકમાંથી વાંચી સંભળાવવુ કે મુખેથી કહેવું. ૨-૪ અઠવાડીઆં સુધી સામાન્ય નીતિનો ઉપદેશ કર્યા કરવો. ૨-૪ અઠવાડીઆં સુધી સંસારસડાના મુદ્દાઓ એક પછી એક લઇને તે પર ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પ્રકાશ નાખવો;--જેમકે રડવું-કુટવું એ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનના પેટામાં છે એમ બતાવીને તેથી દૂર રહેવાનો ઉપદેશ કરી શકાય.

બપોરે જે સૂત્ર કથારૂપે વાંચવાનું પસંદ કરવામાં આવે હેના મૂળપાઠ વાંચવાથી માત્ર સાધુનું પંડીતપણું જણાય એટલો જ લાભ થાય; બાકી શ્રોતા વર્ગને તે માગધી પાઠ સાંભળવાથી ઉલટો કંટાળો આવે. માટે પાઠ તો ખાનગી રીતે બીજે વખતે મુનિએ વાંચી જવા અને હેમાંથી 'નોટ્સ' એક કાગળના ટુકડા પર કરી રાખવી.

દૃષ્ટાન્ત.

દૃષ્ટાન્ત તરીકે વ્યાખ્યાન માટે જ્ઞાતા સૂત્રનુ પહેલું અધ્યયન (મેઘકુમારનું)લઇએ.ગયા અઠવાડીઆના અંકમાં અને આજના અંકમાં જેટલો ભાગ છપાઇ ગયા છે તેટલો જ ભાગ એક બપોરે વાંચવાનો હોય

છે એમ ધારો. હવે તે ભાગ મુનિરાજે એકાંતમાં વાંચી જવો જોઇએ અને નીચે મુજબ 'નોટ' કરવી જોઇએ.

(૧) મેઘકુમાર માતાપિતાને જવાબ આપે છે કાયર પુરુષોને માટે જ ચારિત્ર દોહલું છે, **બીજાને** માટે નહિ. (આ ઉપરથી મ્હારે શ્રોતાઓને આત્મબલની અગત્ય સમજાવવી.)

(૨) મા-બાપની આજ્ઞા લઇને **પછી જ** દીક્ષા લેવાનું કહે છે. (મા-બાપ વગેરેને સંતુષ્ટ કર્યાં **સિવાય** સંસારત્યાગ ન થઇ શકે; **જોખમદારી**નો ત્યાગ ન થાય, માત્ર **જંજાળ**નો ત્યાગ થાય.)

(૩) એક દિવસની રાજસાહ્યબી ભોગવવાની માગણી કબુલ કરે છે. રાજ્યાભિષેકની ધામધુમનુ વર્ણન. આશિર્વાદનાં વચનો. ('જીત્યાને પાળજે!' એવા આશિર્વાદના શબ્દોનું **ગૌરવ** સમજાવવું)

(૪) આ સઘળી ધામધુમ વચ્ચે મેઘકુમાર ઓઘામુહપતિની માગણી કરે છે. (કેવી **આનંદી** કલ્પના !)

(૫) દીક્ષાઓત્સવનુ વર્ણન. (આટલો ઠાઠ થવાનુ કારણ **દીક્ષા પ્રસંગ** નહિ, પણ રાજાએ **પોતાની સ્થિતિના પ્રમાણમાં** ઠાઠ કરવા પડે એ રીવાજ છે. **ગરીબો** દીક્ષા વખતે રાજાનો વાદ લે તે અયોગ્ય.)

(૬) મેઘકુમારની માતા મહાવીર પ્રભુને શિષ્યનું દાન આપે છે તે વખતના તેણીના શબ્દો. પુત્ર પ્રત્યે છેલ્લી શીખામણ. (જ્ઞાનના પ્રયાસની **ખાસ** ભલામણ કરે છે. અને **પછી** તપ-ઇંદ્રિયનિગ્રહની ભલામણ કરે છે. આજે **કેટલીક** માતાઓ આવી શિક્ષા આપે છે?)

(૭) મેઘકુમારની ભગવાન પ્રત્યે અરજ. બળતા ઘર અને આ દેહનો મુકાબલો. ભગવાને આપેલી સાધુકર્તવ્યની ટુંક પીછાન. ('યત્ના'ને પ્રધાનપદ આપ્યું છે. બોલવા–ચાલવા–સૂવા–ખાવા–સર્વમાં યત્ના અથવા કાળજી અથવા વિચારશીલપણું વાપરવાનું કહ્યું છે. આ એકજ શિખામણમાં સર્વ શાસ્ત્રોનો સાર સમાઇ જાય છે એમ મ્હારે દૃષ્ટાન્તો સાથે સમજાવવું.)

(૮) મેઘકુમારને રાત્રે પડેલો પરિસહ; "એસો મુંડવાની ગરજે ભગવાન મ્હને મીઠા શબ્દોથી બોલાવતા; હવે મુંડ્યા પછી ગરજ રહી નહિ" આવા આશય પરથી શું સાબીત થાય છે? એજ કે ભગવાન તો એવા નહોતા પણ ભગવાનના જમાનામાં પણ એસાના લોભી પુરૂષો હશે ખરા: માત્ર આજેજ એવો લોભ છે અને પહેલા બધા મહાત્માઓજ હતા એમ કાંઇ નથી. માટે પહેલાના જમાનામાં જેમ ભગવાનના ઉત્તમ સાધુઓ ઉદ્યમ કરતા તેમ આજે પણ ઉદ્યમ કરવો; હવેનો જમાનો ખૂટ છે એમ સમજી ઉદ્યમ કરતાં અટકવું નહિ

આ મુદ્દાઓ પરથી સાધુજી એટલી કથા ત્યાગમાં જોયા સિવાય પણ કહી શકશે અને વચ્ચે નોંધેલા મુદ્દાપર વિવેચન કરી લોકોની બુદ્ધિ અને હૃદયને પવિત્ર અને બલવાન બનાવી શકશે.

અને જો અજ્ઞાન ન હોવાના સબબે કે અલંકાર શાસ્ત્રના શોખને લીધે કોઇ સાધુને 'રાસ'જ વાંચવા હોય તો તેમાં બે બાબતની કાળજી અવશ્ય રહેવી જોઇએ. (૧) મુનિઓના બનાવેલા 'રાસ' ગમે તેવા સુંદર હોય તો પણ તે વાંચી સંભળાવવા નહિ. જ્ઞાનના રસ્તા ચોરા નથી કે જેથી આવા સંશયકારક સાધન

સ્વીકારવાં પડે (૨) રાસમાં ઘણેભાગે શૃંગાર રસ હદપારનો હોય છે. સ્ત્રીઓનાં વર્ણન લખનારા આ ત્યાગી લેખકો એ વર્ણનમાં એટલા તો ઉંડા ઉતરી ગયા હોય છે કે ગમે તેવા બાયલાને પણ સ્ત્રી પ્રત્યે રાગ ઉત્પન્ન થયા વગર રહે નહિ. આવે વખતે કેટલાક શ્રાવકો તો સામાયિક કરીને 'રાસ' સાંભળવા બેઠા હોય છે. અને સ્ત્રીકથાથી દૂર રહેવાના સોગન લઇને એ જ કથા પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે અને કેટલીક વાર સ્ત્રીનું વર્ણન ત્હેમને રગેરગે કામ ઉપજાવી દે એવું આવે છે ત્હારે બાજુએ બેઠેલી સ્ત્રીઓના બારીક કપડાને વીંધીને ત્હેમની દૃષ્ટિ યુવતીઓના મુખ પર જઇ ચ્હોટે છે અને ત્હેમના કાન જતીઆવતી સ્ત્રીઓના પગના નેપુરના વાદ્યમા લીન થઇ જાય છે. આ વખતે તેઓ કેવા ચીકણાં કર્મ બાંધે છે ત્હેનો કાંઇક અનુભવ આ લેખકે જોયેલો છે અને ત્યારથી કોઈ દિવસ બપોરના અપાસરે જવાના જ સોગન લેવાની ઇચ્છા થઈ ગઈ હતી. અરેરે ત્યાગી મહાત્માઓના મુખે સ્ત્રીઓનાં રૂપ તથા વિલાસનાં રસીક ગુણગ્રામ ગવાય ! એ લખનારા સાધુઓને પણ શું કહેવું અને વાંચનારને તો હું કપાળે હાથ જ જોઉં છું. વાચક વર્ગને રસ પમાડવા માટે જરા રસની 'ચટકી' લગાડવી પડે તે જૂની વાત છે પણ આ તો 'હદ થઈ'

માટે રાસની પસંદગી કરવામાં પણ ડહાપણ વાપરવાનું છે.

કર્મ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે મુકરર કરવામાં આવેલું અઠવાડીઉં.

શ્રી પર્યુષણ પર્વ.

કર્મ નામના જબરજસ્ત યોદ્ધા સાથે દ્રઢ યુદ્ધ કરી 'સ્વરાજ્ય' મેળવવા ભાગ્યશાળી થયેલા તે 'મહાવીર'—જબરજસ્ત વીરે, પરતંત્ર બનેલા—ગુલામીમાં સડતા—આધિ-વ્યાધિની બેડીઓથી જ્હેમનાં અંગો લોહીલુહાણ થયાં છે એવા સર્વ મનુષ્યોને પોતાના જેવી સ્વતંત્રતા મળે એ હેતુથી, પોતે જે શસ્ત્રો વડે 'સ્વરાજ્ય' પ્રાપ્ત કર્યું તે શસ્ત્ર ક્યાંથી મેળવવાં, કેવી રીતે ત્હેનો ઉપયોગ કરવો, કેવી રીતે ત્હેમને ચળકતાં રાખવાં એ વગેરે વિદ્યાના 'પાઠ' આપવા માટે ખાસ 'દિવસ' (Terms) ઠરાવેલા છે. વીરના માથે દાનનો ગુણ સ્વભાવથી જ જોડાયલો હોય છે ને નિયમાનુસાર, મહાવીરમાં પોતાનો ઉત્તમ જ્ઞાનનો ખજાનો બીજાને આપવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોય એ સ્વાભાવિક જ છે.

વીર પુરુષોને કાયરતા પાલવતી નથી; પરતંત્રતા પસંદ નથી; ગુલામી ગમતી નથી. અને ખરા વીરો બીજાઓને પણ કાયર-પરતંત્ર કે ગુલામ જોઈ શકતા નથી. જેઓ ડીંગકારા હોય છે

તેઓજ માન, દ્રવ્ય કે સત્તાના સ્વાર્થમાં પડી પોતા સિવાયના બીજાઓને ગુલામ બનાવવા કે બનેલા જોવા ખુશી હોય છે.

મહાન્ વીર પુરૂષ શ્રી **મહાવીરે** પોને કર્મ નામના પ્રબળ જુલ્મગાર (Despot)ને દૂર હાંકી કહાડીને પોતાને માટે શાશ્વત ' સ્વરાજ્ય '–સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, એટલુ જ નહિ પણ પોતાના જેવા બીજા જીવો પણ શા માટે એ દુષ્ટ જુલ્મગારની ગુલામીમાં સડયાં કરે એવો એમને સવાલ થાય છે. તેઓ ત્હેમને તે જુલ્મગાર વિરૂદ્ધ બળવો કરવા ઉપદેશ કરે છે; એટલું જ નહિ પણ એ બળવા માટે અમુક દિવસ પણ મુકરર કરી આપે છે, જે દિવસોનું નામ 'પર્યુપણ' છે.

ખરેખરા યુદ્ધનો દિવસ તો એકજ છે કે જે **ભાદ્રપદ** શુદિ પંચમીનો છે. પરતુ તે દિવસ માટે અસ્ત્ર શસ્ત્ર તૈયાર કરવાં—સૈનિકોને કવાયત કરાવી તૈયાર રાખવા–એ વગેરે વ્યવસ્થા માટે પાંચમ પહેલાના ૭ દિવસ કામમાં લેવાના ઠરાવવામા આવ્યા છે, જ્હેને પણ 'પર્યુપણ' અથવા ' 'કર્મ સાથે યુદ્ધના દિવસો ' માં ગણવાની પ્રથા પડી ગઇ છે.'

સાધારણ રીતે દરેક માણસ ઠંડા લોહીમાં દિવસ પછી દિવસ નિર્ગમન કરે છે. કુટુંબના કાથાકબલામાં- -નોકરી કે ધંધાની જંજાળમાં–કે પછી નિદ્રા દેવીનાં રમકડાં બની 'પડયાં પડયાં મુસાફરી ' કરવામાં વરસ પછી વરસ વિતાડે છે.પરંતુ જ્યારે તે જ માણસનો પુત્ર ' વરરાજા ' બનવાનો હોય છે ત્હારે ગાજાવાજા અને કૃત્રીમ લશ્કર સાથે તે કેવો દોડધામ કરવા લાગી જાય છે । ત્હેનું હેતુ

લોહી તે વખતે કેવું ગરમ અને ગતિમાન થઇ જાય છે ! એ એનો કૃત્રિમ યુદ્ધ (Mock fight)નો દિવસ છે !

અને એવા કૃત્રિમ દિવસમાં પણ તે કેટલું ચિત્ત ચિડાડે છે ' તે કેટલી ધમાલ કરી મુકે છે ! ને કેટલો ઉત્સાહમાં આવી જાય છે! યુદ્ધનો—લગ્નનો દિવસ તો એક જ છતાં તે પહેલાં ૭—૮ દિવસ સુધી પીઠી, માળા, ગીત, વડી-પાપડ આદિ કેટલી કેટલી તૈયારીઓ—ક્રિયાઓ--ધામધુમો ચાલી રહે છે !

એ એક ' કૃત્રિમ યુદ્ધ ' ની વાત કહી. ક્ષત્રીય નહિ પણ 'ઢીલી દાળના ખાનારા '—પૂર્વમાં જમ પડે તે વખત પશ્ચીમમાં નાસનારા--જરાસી કોકલી થઇ હોય તો સિંહ જેવી ગર્જના કરનારા લોકોની વાત થઇ.

હવે મધ્યમ પ્રતિના યુદ્ધની વાત કરીશું. તે યુદ્ધ ક્ષત્રિયોનાં છે. ઘણાએક કેવળીઓએ પૂર્વાશ્રમમાં એવા યુદ્ધ કર્યા હતાં અને ત્યાર પછી એથી પણ જબરાં યુદ્ધ—'ખરેખરા' (કૃત્રીમ નહિ) યુદ્ધ --ભાવ યુદ્ધ--અદૃશ્ય ક્ષેત્રમાં થતા યુદ્ધ કરતા તેઓ શીખ્યા હતા.તે 'મધ્યમ પ્રતિના યુદ્ધ'માં યુદ્ધનો દિવસ મુકરર કરવામાં આવે છે ત્યાર પછી જૂદી જૂદી તૈયારીઓમાં એકાદ અઠવાડીયું પસાર કરવામાં આવે છે (કે જે સમય પણ યુદ્ધને લગતા સમયમાં જ ગણાય છે.) બાદ મુકરર કરેલી જગાએ બન્ને પક્ષો સામસામા જતા. રણવાદ્યોનો અવાજ સૈનીકોને પાણી ચઢાવતો. 'જીતીશું તો માન અને કન્યા મળશે અને મરીશું તો અપ્સરા મળશે' એવી દૃઢ શ્રદ્ધા તે રણવાદ્યોમાંથી ફુરાતી અને પછી એકની સામે એક એમ દ્વંદ્વ યુદ્ધમાં ભાગ તો ગોઠવાઇ જતા આજની માફક તે વખતે કોઇ દૂર રહીને તોપો મારી બહાદુરી

બતાવવાની નહોતી. રાણીજાયા સિવાય એવી બહાદુરી કોઇ બતાવી શકયુ નથી. એ જીવવા અને અને મરવાનો સવાલ હતો; એ જીંદગીનો મ્હેરો હતો અને એ સ્વદેશ માટે અપાતા સ્વાત્મભોગનો ઉંચામા ઉંચો નમુનો હતો.

તે દિવસો વહી ગયા! તે સાથે 'સ્વદેશ ભકિત' પણ વહી ગઇ! આજે સ્વદેશભક્તિ માત્ર શબ્દોમા રહી છે; બહુ તો છીછરા યુવાનોના 'ભાષણ' મા રહી છે!

અને ઉત્તમ પ્રકારના યુદ્ધની કળા તો છેકજ ખુણામાં પડી છે.

ઉત્તમ પ્રતિનું યુદ્ધ—અદશ્ય ક્ષેત્રમાં થતું યુદ્ધ—અદશ્ય રહી લડતા 'માયાવી' કર્મરિપુ સાથેનું યુદ્ધ—અનેક રૂપો ધારણ કરી છાપા મારતા શત્રુ સાથેનુ યુદ્ધ તો ઉપર કહેલાં સઘળાં યુદ્ધો કરતાં વધારે મુશ્કેલ અને ભયંકર છે

એવા મહાન યુદ્ધની કળા શ્રી મહાવીર પિતાએ પોતાની મેળે જાણી લીધી—એ કળાના ઉપયોગથી 'સ્વાતંત્ર્ય' પ્રાપ્ત કર્યું અને એ કળા બીજાને શીખવવા માટે 'શાસ્ત્રો' ઉપદેશ્યાં તથા ભાવ-યુદ્ધ માટે અમુક દિવસો મુકરર કર્યા.

એ અમુક દિવસો—પર્યુષણના 'ભાવયુદ્ધ' ના દિવસો હવે આવી લાગ્યા છે! આજે આપણે સર્વ 'સ્વરાજ્ય'ના શોખીનોએ સજ્જ થવાનું છે! આજે આપણે 'ભાવયુદ્ધ'મા ઝીપલાવાનુ છે! અદશ્ય સૃષ્ટિમાં અદશ્ય હથીઆરો સાથે આજે ઝુઝવાનુ છે!

કયો બાપ પુત્રને 'વરરાજા' બનાવતી વખતે ઉત્સાહમાં નથી આવી જતો? કયો રાજા વિદેશીઓને હાંકી કહાડવા માટે લડાતા યુદ્ધમાં શુરવીર નથી બનતો? અને કયો કર્મરિપુના ત્રાસનો

સારી ન હોય તો બહાર ગામના શ્રીમતોએ આવા જ્ઞાનના કામ-માં અવશ્ય મદદ કરવી જોઇએ. લગ્ન—મરણ આદિ પ્રસંગે થતાં નકામા ખર્ચો ઓછાં કરી આવે રસ્તે 'દાન' અવશ્ય કરવું જોઇએ.

શીલનું હથીઆર બીજા નંબરે છે. ક્રિયાથી જ નહિ પણ વિચાર માત્રથી વ્યભિચાર ન કરવો એ શીલ ગણાય છે. એક ખરાબ ક્રિયા કરતા એક ખરાબ વિચાર વધારે નુકસાનકારક છે; કારણ કે તે વિચાર ભવિષ્યના કૃત્યોની 'પ્રણાલિકા' બને છે.

તપ એ કર્મને કાપનારૂં જબરૂં હથીઆર છે પણ તે માત્ર ભૂખ્યા રહેવામાં જ હાલ તો ગોંધાઈ રખાયું છે. પરમાર્થના કાર્ય માટે શરીરને કષ્ટ (શ્રમ-તકલીફ) આપવાને પણ 'તપ' કહેવાય છે, તે થોડાઓ જ જાણે છે. તપ એની ખરેખરી વ્યાખ્યા તો એટલીજ છે કે, શરીરથી અલગ એવા આ ચૈતનને શરીરની દરકાર વગરનો બનાવવાના પ્રયોગો. આ આશય ભૂખ્યા રહેવાથી જ સરે છે એમ કાંઇ નથી, પણ જે જે પરમાર્થના કામોમાં શરીરને તકલીફ પડે અને તકલીફ પડવા છતાં તે તકલીફ તરફ લક્ષ ન રહે એવા દરેક કામને 'તપ' જ કહેવાય.

ભાવના—સૌથી જબરૂં વશીકરયંત્ર-સૌથી જબરી તોપ ક્ષણ-માત્રમાં કર્મરિપુનો નાશ કરી શકે છે. પણ તે દાન, શીલ, તપ એ અનુક્રમે ચ્હડતી શક્તિવાળાં હથીઆરો વાપરવાની તાલીમ લીધા સિવાય ક્વચિત જ વાપરી શકાય છે. કુદરતમાં દરેક કામ અનુક્રમે બને છે, કૂદકે ને ભૂસકે કાંઇ બનતું નથી.

ભાદ્રપદ શુદ પંચમી સોમવારે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ સર્વે સાથે મળીને કરતી વખતે એ 'ભાવના'નું બળ અજમાવવા સર્વ સ્વધર્મી

ભાઇઓને ખાસ અરજ છે. પરંતુ તે અખતરો વધારે ફતેહમંદ નીવડવા માટે આપણે અત્યંત આગ્રહપૂર્વક અરજ કરીશું કે થોડામાં થોડું પણ **દાન** કર્યા પછીજ, ઓછામાં ઓછા પણ પાંચ દિવસ સમ્પૂર્ણ **બ્રહ્મચર્ય** પાળ્યા પછી જ, થોડામા થોડો પણ પરોપકાર કે શુદ્ધ પૌષધ (એમાંથી જે બને તે) કર્યા પછી જ સંવત્સરી પ્રતિક્રમણની ભાવના સંબંધી આ ભલામણ છે. એમ ક્રમે થશે તો તે ભાવના જરૂર ફલીભૂત થશે.

હવે તે ભાવના કઇ, તે વિચારીએ.

બીજી વંદના બોલતી વખતે ઉતાવળ નહીં કરતાં, આંખો બંધ કરી, શ્વાસોશ્વાસને નિયમીત બનાવી, "સિદ્ધશિલાની જગા બોલાતી જાય તેમ તેમ કલ્પનાને તે પાછળ દોરાવા દેવી; આપણે એક પછી એક દેવલોક છોડી છેવટે કહેવામાં આવતી સિદ્ધશિલાએ મનથી પહોંચી જવું; અને ૪૫ લાખ યોજનની લાંબી પહોળી (વિશાળતાની કલ્પના કરો), રૂપાના પટ જેવી ઉજળી (ઉજ્વળતાની કલ્પના કરો) સિદ્ધશિલાના એક યોજનના છેલ્લા ગાઉના છઠ્ઠા ભાગને વિષે સિદ્ધ ભગવંતને આંતર્ચક્ષુથી નિહાળો; જ્ઞાનદર્શનના અખુટ ખજાના રૂપ ભગવંતને કલ્પનામાં લાવો, કલ્પનાથી જ ત્હેના આગળ મસ્તક નમાવો અને પછી દીન વદને પ્રાર્થના કરો—

"હે દેવ! સર્વશક્તિમાન પ્રભો! ત્હારા ઉજ્વલ ગુણોનો અંશ અમને ધીર! અમારી મંદતા દૂર કરી અમને ત્હારૂં વીરત્વ બક્ષ! કૃપાસિંધો! અમારા દોષો ત્હારી અમિદ્રષ્ટિથી પલાયન કરી જશે. અમારામાં માત્ર

ત્હારા અગાધ પ્રકાશનું એક કિરણ મોકલ, કે જે વડે અમારા ભાઈઓનાં આધિ-વ્યાધિ ઉપાધિને દૂર હઠાવવા અમે હિમ્મત ધરી શકીએ. અમારો કુસંપ-અમારૂં અજ્ઞાન-અમારી કૃપણતા-અમારી ખલતા-અમારી કાયરતા દૂર થાઓ! પ્રભો! તે સઘળી બલાઓ આવતા વરસમાં પલાયન કરી જાઓ! અમે સાચા વીરના સાચા પુત્રો બનીએ અને જગતને સ્હાય કરીએ એવું, હે પ્રભો! હે શક્તિ! હે જ્ઞાન! ત્હારી કૃપાથી-ત્હારી ભક્તિથી-ત્હારા અનુરાગથી અમારાથી બન્યાં કરો!

"ॐ शान्ति ! शान्ति !! शान्ति !!!

આ ભાવના સઘળી જગાના—સઘળા ગચ્છોના સઘળા સાધુઓ અને શ્રાવકો એકી વખતે ભાવે તો એ સંયુક્ત ભાવનાબળના પ્રતાપે આવતું વર્ષ જરૂર હમેશ કરતાં વધારે આબાદીનું જોવા આપશે [illegible] થશે, એમાં લેશ માત્ર સંશય નથી. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિની ભાવનાનો દાખલો કોનાથી અજાણ્યો છે?

24—8—08

શ્રી પર્યુષણ પર્વ

કે

ચળકતા પત્થરવડે મેળવેલું મોક્ષ !

કૃષ્ણપુરના રત્નલાલ ઝવેરીનો પુત્ર રત્નમણિ બહુ ડાહ્યો, વિદ્વાન અને ધર્મિષ્ટ હતો. તે જ નગરમાં ભાભો નામનો એક ભરવાડ પોતાની સ્ત્રી સાથે સતોષે રહી પોતાના ખેતરનું કામ કરતો હતો. ખેતરમાં એક ઝાડવાનાં ડાંખળાંનો બનાવેલો માળો ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્હેની ઉપર બેસીને ભાભો માટીના ગોળા વડે પંખીઓ ઉરાડવાનું--ખેતર ટોવાનું કામ કરતો હતો.ત્હેની સ્ત્રી શિરામણ તૈયાર કરીને ખેતરમાં ભાભાને માટે પહોંચાડવાનું કામ કરતી હતી.

એક દિવસે સ્હવારમાં ભાભો ગોળા બનાવવા માટે માટી ખોદતો હતો, તેવામાં ત્હેની કોદાળી સાથે કંઈ કઠણ વસ્તુ અથડાતાં તે ખોદતો અટકયો અને અચકાઇને ઉભો રહ્યો ભાભાએ કોદાળી દૂર મૂકી અને કોઇ પત્થર આડો આવ્યો એમ ધારી તેણે હાથવડે માટીને દૂર કરી તો ત્હેના મ્હોટા આશ્ચર્યની વચ્ચે તેણે ચળકતા પત્થરથી ભરેલો એક ઘડો જોયો !

ભાભાના આનંદનો શું પાર ! આજે માટીના ગોળા બનાવવામાં વખત ગાળવાની ત્હેને જરૂર નહિ પડે, એમ માની તે બહુજ

સમજાવવા લાગી: " નાથ ! આ શું કરોછો ? વખત નહિ ગુમાવો. ગાંડા થઇ ગયા કે શું ? જેટલું લેવાય તેટલું લઇ લ્યો. વાણીયો કાલે કાંઈ નહિ દે."

ભાબો શોક કરતો બોલ્યો: " હે સ્ત્રી ! વિચાર તો કર કે મ્હેં અજાણપણામાં કેટલાં બધાં રત્નો પેલા સરોવરમાં ફેંકી દીધાં છે ? તે ફરીથી મળશેજ નહિ. અરેરે ! જ્હારે એકજ રત્નથી આટલું બધું દ્રવ્ય મળે છે તો એટલાં બધાં રત્નોનું કેટલું બધું આવત ? અરેરે, હુ કેટલો બધો કમનસીબ ! આ બનાવથી હું તેથી જ રડુ છું."

ભાબાની સ્ત્રીએ પતિની ભૂલ જોઇ. તેણે કહ્યું: " નાથ ! હવે થયું તે થયું ! ભુલ્યા ત્હાંથી ફરીથી ગણો. મળેલું છે તેટલું તો ભોગવી લો."

બન્ને જણ પુષ્કળ દ્રવ્ય લેઇ સંતોષ પામ્યાં.

* * * * *

આ બધો વખત વિદ્વાન્ રત્નમણિ વિચાર કરે છે:—

" અહા ! શું આ જગતમાં મમત્વ છે ! આ નિર્જીવ મણિ કે જે આ ભવમાં જ ઐહિક સુખને આપે છે ત્હેને માટે ભાબો આટલું બધું રડ્યો ને ખોવાએલાને માટે પસ્તાયો ! તો હે પ્રભો ! હું કેવો મંદ ! સદ્ગુરૂ પોકારીપોકારી કહેછે કે, હે ભવ્યો ! આ પર્યુષણપર્વ એક જ વાર યથાવિધિ આરાધે તે જીવ મુક્તિને પામે. તો પણ મ્હેં તો આવાં અનેક પર્યુષણરત્નો—સદ્ગુરૂ ઝવેરીએ પરખાવ્યા છતાં—એળે ગુમાવ્યાં ! તીર્થંકરનો સમોવડીયો

મ્હારો આત્મહીરો મ્હારી પાસે છતાં સંસારની લાલચો, મોહ, માયા આદિ પંખીઓ ઉરાડવા માટે મ્હેં ત્હેને સંસારસમુદ્રમાં નાંખી દીધો ! અહા ! આજે મ્હારી સ્ત્રી મ્હારી ભૂલ જોઈ ઠીક ઠપકો આપે છે કે 'આત્મરાજ ! પર્વ પર્યુષણરત્ન પ્રથમની માફક નકામું ફેંકી દેતા ના; ત્હેનો સદુપયોગ કરી લો.' બસ, તે જ ખરૂં છે. આજથી હું સાતે વ્યસનોનો ત્યાગ કરૂંછું. અહા ' આવા અપૂર્વ પુણ્યે પ્રાપ્ત થતા પર્વમાં મૂર્ખ લોકો જુગાર વગેરે રમી રત્ન ગુમાવે છે. હું તો આત્મસંયમ કરી સદ્દગુરૂ ઝવેરીએ પરખાવેલ આ આત્મહીરાની ઓળખ થઇ છે તો ત્હેને પરિપૂર્ણપણે સાધીશ—આરાધીશ. એ રત્ન પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત નહિ જ થાય. આજ હું સર્વ જીવોને હૃદયપૂર્વક ખમાવું છું; મ્હને જગતના જીવો ક્ષમા આપો ! સૌ મ્હારા મિત્રો છે. મ્હારો કોઇ શત્રુ છે જ નહિ. મ્હારાં પૂર્વે કરેલાં દૃષ્કર્મોને હું નિંદું છું. પર્યુષણ પર્વરત્નના અજવાળે હવે અષ્ટ કર્મરૂપી અંધારાનો નાશ કરી પ્રભુનું ધ્યાન ધરીશ. ક્ષણીક સુખ આપનાર જગતની રાક્ષસી માયાઓ મ્હને હવે કંઇ જ કરી શકશે નહિ. ''

આમ વિચારતો વિચારતો રત્નમણિ સદ્દગુરૂ પાસે ચાલી ગયો. જન્મ-મૃત્યુના રેંટમાં પડી ચૂકેલા આત્માને સદ્દગુરૂના વચનામૃતથી અમૃત કરી, પૂર્વે ઘણાં પર્યુષણ રત્નો ગુમાવ્યાં છે જેણે એવા તેણે ઉલ્લસિત હૃદયથી માતાપિતાની રજા લેઇ 'દીક્ષા' અંગીકાર કરી. મહા પુણ્યે સંપ્રાપ્ય એવા પર્યુષણ રત્નને આરાધીને રત્નમણિ અંતે મોક્ષપુરીને વર્યો.

* * * * * *

પ્રિય પાઠકો ! આપ સર્વ લક્ષમાં રાખજો કે એક વખત એવો ન આવે કે જ્યારે **ભાભાની માફક ત્હમારે** પણ ગાવાએલાં **પર્યુષણ રત્નોને માટે** પોકેપોક મૂકીને રડવું પડે ! માટે વેળાસર ચેતજો. આ પર્વ કાંઇ જેવું તેવુ નથી. ત્હેને યથાવિધિ આરાધો. આ માંગલિક દિવસોમાં જુગાર આદિ વ્યસનો છોડી એક ચિત્તે આત્મધ્યાનના વિચારો કરો. સંવત્સરીના દિવસે સર્વ જીવોને ખમાવો. શત્રુ—મિત્રને સમાન ગણો. વૈરભાવ દૂર કરો. જગત માત્રના જીવો પર કરૂણા દૃષ્ટિ રાખો અને સર્વ નિરૂપાધિક સુખ આપનાર આત્મજ્ઞાન, આત્મધ્યાન ને આત્મતાનમાં જ સદોદિત મગ્ન રહી છેવટે મુક્તિપુરીને વરો ! શાતિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

5—9—10

શ્રી મહાવીર.

ત્હેમનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર* અને ત્હેમનો ઉપદેશ.

શાન્તિનું સામ્રાજ્ય ચોતરફ ફેલાઇ રહ્યું છે. બાળક, વૃદ્ધ તેમજ યુવાન સર્વના મનમાં કાંઇક વિલક્ષણ પ્રકારનો આનંદ વ્યાપી રહ્યો છે. પશુ પક્ષી પણ કદી નહિ અનુભવેલો ઉત્સાહ અનુભવતાં હમણાં જણાય છે; કારણ કે આમ્રમંજરિ મુખમાં લઇ

---

* વૈષ્ણવો પોતાના ભગવાનની બાળક્રીડાને મહત્વ આપી તે ક્રીડાના ગુણગ્રામમાં આનંદ માને છે; ખ્રીસ્તીઓ ત્હેમના ભગવાને એક રોટલીથી અનેકોને જમાડ્યા એ વગેરે ચમત્કારો ગાવામાં ધર્મ માને છે, ખુદ મહાવીરના કેટલાક ભક્તોએ, ભગવાન કેમ જન્મ્યા અને કેમ બાળપણું ગુજાર્યું ઇત્યાદિ બાબતોને કલ્પનાશક્તિથી લંબાવી લંબાવી કલ્પસૂત્રો વાંચવામાં ધર્મ માન્યો છે. પણ શુદ્ધ તત્વજ્ઞાનના ગ્રાહક અધ્યાત્મપ્રેમીઓ તો, એ મહાવીર નામના પુરુષ શું કરવાથી ભગવાન (ભાગ્યવાન-કીર્તિવાન-સુખી-સૌન્દર્યવાન-નીતિવાન-ઉદ્યમવાન—બળવાન—મોક્ષ લક્ષ્મીના માલીક, સર્વવ્યાપકગુણના ધારક: આ સર્વ અર્થો સંસ્કૃત કોષમાં છે) બન્યા એજ વિચારવાનું પસંદ કરે છે. તેથી એ મહાવીર કેમ જન્મ્યા-કેમ ઉછર્યા-કેમ ગૃહવાસ ચલાવ્યો તે સંબંધી કવિઓને છાજતા સંકલ્પવિકલ્પ કરવા છોડી દઇ, એ આત્માની ઉત્ક્રાન્તિ (evolution) થઇ તે આત્મા છેક શિખર સુધી (સિદ્ધશિલાએ) કેમ પહોંચ્યા એ તરફ જ લક્ષ આપી તત્વની બાબતો જ વિચારવા ઇચ્છે છે

કોકિલા પંચમ સુર લલકારતી નજરે પડે છે, વિકસેલાં કુસુમો અને ખીલેલી લતાઓ વનસ્પતિસૃષ્ટિમાં પણ આજે થયેલો આનંદસૂચક ફેરફાર પ્રદર્શીત કરે છે—અરે ખુદ વાતાવરણ જ બદલાયું દીસે છે કારણ કે હવાએ સુગંધી અને ઉત્સાહ ઉછીનાં લઇ જગતને ઘડી-ભરના સ્વર્ગની વાનગી બક્ષી છે !

સ્વર્ગમાં પણ હમણાં આનંદ ઓત્સવ થઇ રહ્યો છે—અરે ખુદ ત્રાસદાયક નરકોમાં પણ હમણાં અજવાળું અને આરામ ધીરવા-માં આવ્યાં છે ! વાહ કેવી અનુપમ શાન્તિ ! કેવો અદ્વિતીય પ્રસંગ ! પ્રાણીમાત્રના ભાઇ-પિતા અને માતા તુલ્ય મહાવીર પ્રભુના જન્મ સમયનો કેવો અલૌકિક પ્રભાવ !

આ મંગલમય બનાવ જે વખતે બન્યો તે વખત ઇ. સ. પૂર્વે ૫૯૮ ના ચૈત્રના શુક્લ પક્ષની ત્રયોદશી હતી. મંગળવાર ઘડી ૫૫ ને ૧૧ પળે ઉત્તરા ફાલ્ગુણી નક્ષત્રના ત્રીજા પાયામાં ચંદ્ર-યોગ હતો ત્યારે ઇષ્ટ ઘડી ૪૫ ને ૧૧ પળે જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્ર-માં ઇક્ષ્વાકુ વંશની જ્ઞાતકુળ શાખાના ક્ષત્રીય વર્ણમાં મગધ દેશના ક્ષત્રીયકુંડ નગરમાં ' મહાવીર પિતા 'નો જન્મ થયો.

પ્રાણી માત્રને અભયદાન આપવા સરજાયલા પુરૂષસિંહે સંસાર નાટકશાળાની ભૂમિ ઉપર દેખાવ દીધો તેનો આ સર્વ પ્રભાવ છે અત્યંત ઉત્તમ કાર્યો કરતાં જે આત્મા શુભ પુદ્ગલોને વશ થયાં —અત્રે થયાં ગોકડાં કરતો કરતો ઈશ્વરની ઉત્ક્રાન્ત સ્થિતિએ આવ્યા હતો તે આત્માના જાહેરમાં આવવા વખતે, આવો અનુપમ શાન્ત—આલ્હાદક—પરમ પ્રમોદક દેખાવ થાય એમાં કાંઇ પણ આશ્ચર્ય જેવું

નથી તે, આ લેખના વાંચનારાઓ આ મહાનુભાવના નીચે આપેલા ચરિત્ર ઉપરથી સહજ જોઈ શકશે.

ક્ષત્રિયકુંડ નગરના રાજા સિદ્ધાર્થ, વિદેહ દેશની વિશાલા નગરીના ચેટક રાજાના બનેવી થતા હતા તેથી તેઓ બીજા ક્ષત્રીય રાજાઓમાં વધારે પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા હતા. પુત્રજન્મની વધામણી દાસીએ આપતાં જ, સિદ્ધાર્થ રાજાએ મુગટ સિવાયનાં સઘળાં અલંકાર તેણીને એનાયત કર્યા અને દાસીપણું ત્હેના લલાટમાંથી સદાને માટે ઉખેડી ફેંકી દીધું! મહાન પુરૂષોને એમજ ઘટે છે; કારણ કે જડ એવા પારસમણિ પણ પોતાના પ્રસંગમાં આવનાર લોહને શું સુવર્ણ નથી બનાવતી? કસ્તુરી પોતના પડોશીઓને સુગંધી નથી ધારતી? માત્ર સાંકડી દૃષ્ટિના-તુચ્છ વિચારના કૃપણ લોકો જ મુઠી બાંધી રાખવાની મહાકળાથી વાકેફ હોય છે; કારણ કે ને કળા તેઓ સઘળા હૃદયના આનંદના ભોગે શીખ્યા હોય છે!

મહાવીરજન્મની વધામણીએ બંદીવાનોને છુટા કર્યા, પરિજનોને બક્ષીસોથી નીહાલ કર્યા, ઘેરેઘેર ઉત્સવ ઉજવાવ્યો અને ત્રિલોકમાં શાન્તિ ફેલાવી. ક્ષત્રીયકુંડ શહેરના કેટલાક કરો માફ કરવામાં આવ્યા અને સ્વધર્મવત્સલ રાજાએ સંઘ સમસ્તને ભોજન આપ્યું; કારણ કે સિધ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિસલાદે રાણી શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના શાસનનો શ્રાવક ધર્મ પાળતા હતા.

પ્રતિદિન જ્હેની કળા વિસ્તરતી જાય છે એવા મહાનુભાવ મહાવીરને સાતમે વરસે ગુરૂપાસે વિદ્યાભ્યાસ માટે મૂકવામાં આવ્યા. પૂર્વના ઉત્તમ સંસ્કારોને લીધે ગુરુને તો માત્ર નિમિત્તરૂપ ઠરાવી મહાવીર થોડા વખતમાં સર્વ વિદ્યાકલાના પારગામી થયા. તેઓની

માનસિક, શારીરિક અને આધ્યાત્મિક ખીલવણી જગતને સાનંદાશ્ચર્યમાં ગોથાં ખવરાવતી હતી. આ વિવિધ દિશાનું જ્ઞાન તેઓને પ્રથમ સંસારવ્યવહારમાં અને પછી આધ્યાત્મિક વિચારોમાં, નયનિક્ષેપની બારીકીઓમાં પ્રવેશ કરવામાં અને ગુંચવણભર્યા સવાલોના નિરાકરણમાં અતીવ ઉપયોગી થઇ પડ્યું.

બાલ્યાવસ્થામાંથી ક્રમશઃ આ મહાનુભાવ યૌવનાવસ્થામાં આવ્યા ત્હારે ખીલતા શરીર સાથે ગંભીરતા પણ ખીલવા લાગી હતી. સંસારના સારા-ખોટા બનાવો અને કડવા-મીઠા અનુભવોએ એમને તત્વજ્ઞાનનો સાગર ખુલ્લો કરી આપ્યો હતો. પિતાના આગ્રહથી પિતૃભક્તિપરાયણ પુત્રે સંયમનો વિચાર હાલ ગણી યશોદા દેવી સાથે લગ્ન કર્યું, અને આ નમુનારૂપ જોડકાએ સંસારમાં રહીને ધર્મપરાયણ જીંદગી કેવી રીતે ગુજારી શકાય એનો દાખલો જનસમાજને પુરો પાડ્યો.

શ્રી મહાવીરની ૨૮ વરસની ઉંમરે પિતાનો સ્વર્ગવાસ થયો એટલે હેમણે વડીલ બંધુ નંદીવર્ધન પાસે સંસાર છોડવાની આજ્ઞા માગી. પરંતુ વડીલની ઈચ્છા હેમને બે વરસ વધુ સંસારમાં રાખવાની હોવાથી તે વિનયવંત ભગવાને શુષ્ક ભાવથી જલકમલવત સંસારસમુદ્રમાં પડ્યા રહેવું કબુલ રાખ્યું.

જૈનોના પિતા શ્રી મહાવીર દેવની પિતૃભક્તિ, બંધુભક્તિ અને વિનયઃ એ ગુણોને નીતિના ઉચ્ચતમ ધોરણ તરીકે મુકી શકાય અને ધર્મના પગથીઆ રૂપ લેખી શકાય.

જે બે વરસ તેઓશ્રી સંસારમાં શુષ્ક ભાવથી રહ્યા તે બે વરસ તેઓએ પુષ્પશય્યા, ચિત્તોદક, ભીસહવાસ, રાત્રીભોજન અને

સચેત વસ્તુઓનો ત્યાગ કર્યો હતો, જાણેકે દીક્ષિત દશાનો મહાવરો પાડતા હોય નહિ ! એમ કરતાં એક વરસ દીક્ષા માટે બાકી રહ્યુ ત્હારે દાન દેવું શરૂ કર્યુ. **ભગવાનનાં** જ્ઞાન-શક્તિ-ચારિત્ર ઇત્યાદિ જેમ અગાધ હતા તેમજ ત્હેમનુ ' દાન ' પણ અકથ્ય જ હતું. હાલના મુજી શ્રાવકો ભાગ્યેજ સાંભળીને કાળજુ ઠેકાણે રાખી શકશે કે ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦,૦ (ત્રણ અબજ અઠયાસી કરોડ એંશી લાખ) સોનૈયા ભગવાને દાન દેવામા ખર્ચ્યા હતા ' અને એ પ્રમાણે પોતાના ઉપદેશને પોતેજ અમલમાં મૂકી બતાવ્યો હતો કે "દાન -શીલ-તપ અને ભાવના એ ચાર મોક્ષના રસ્તા છે. " એમણે એ ચારમા **દાન** ગુણને **પ્રથમ** પદ આપ્યુ છે અને એજ મુજબ દીક્ષા નો **પછી** પણ **દાન પહેલુ** કર્યુ હતું. છે કોઈ આજે આ રહસ્યના જાણનાર શ્રીમંતો ? છે કોઈ આજે આ જગતહિતકારી સત્યના સમજાવનારા સાધુઓ, કે જેઓ દાનને નિષેધી-'આરંભસમારંભ'નું કારણ ઠરાવી જગત માત્રને શુષ્ક-હૃદય વિનાનું—લાગણી વિનાનું-અરે ' દયા ' વિનાનું અને ધર્મના ' અધિકાર ' વિનાનું બનાવી દેવાનુ બંધ કરે ? **ભગવાન મહાવીર**—તીર્થંકર પદના ઉમેદવાર **શું** આજના બારાખડી શિખનારા સાધુ જેટલુ પણ 'આરંભ સમારંભ' શબ્દનું જ્ઞાન નહિ ધરાવતા હોય ?

પછી **ક્ષત્રીયપુત્ર મહાવીરે** દયાધર્મની દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લીધા પછી તુરતજ ત્હેમને મનઃપર્યવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ. પોતાના વતન કુંડગ્રામનો અંશ માત્ર પણ મોહ લાગે નહિ એટલા માટે ભગવાને પ્રયાણ શરૂ કર્યુ. બાર વરસ તેઓએ સખત તપશ્ચર્યામાં ગુજાર્યા. તેઓ નિર્જન વનમાં જઇ ધ્યાનગ્રસ્ત બનતા, ઇન્દ્રિયદમન કરતા,

આંણ માન્યાને અમિશ્ર સુખ ચાખતા. આ મહાવરાને લીધે—આત્માને જે જાતના સુખોનો મહાવરો કરોડો-પરાર્ધો વરસો થયાં હતો તે મહાવરો દૂર કરાવી ત્હેની જગાએ નિસ્પૃહીપણાનાનો મહાવરો કર્યો ત્હેને લીધે, શારીરિક દુઃખો ત્હેમને લાગતાંજ નહિ; કારણ કે જ્હારે જંગલના પશુઓ ગુફામાં ભરાઇ જતા તેવે વખતે આ સિંહોનો પણ સિંહ ખુલ્લેશરીરે ધરતીપર નિડરપણે વિચરતો! જ્યારે સખત તાપથી રાજમેહેલમાં બીરાજતા પુરૂષો મગજે ગરમી ચ્હડી જવાથી મરણ પામતા તેવે વખતે આ રાજાઓના પણ મહારાજા તપેલી ખુલ્લી રેતીમાં બેસી ધ્યાનારૂઢ બની આનંદમાં ડોલતો! ડાંસ--મચ્છરા--ભમરા ઇત્યાદિના ડંશની તે અદ્‌ભૂત શરીરને શાની તમા હોય, કે જ્હેને સિંહ અને દેવોના ઉપસર્ગ પણ ગણતરીમાં નહોતા? વધુ તાજુબ થવા જેવું તો એ છે કે, લાગલાગટ બાર વરસ સુધી તેઓશ્રી એક ઘડી પણ સૂતા નહોતા- એટલે બંને અંશે નિદ્રાને કાબુમાં કરી લીધી હતી; અને શું યુદ્ધના વખતમાં કોઇ ક્ષત્રીય બચ્ચો ઘડીભર ઉંઘેલ સાંભળ્યો છે? રાત્રે અને દિવસે ઉંઘવાનુ કામ આ મહાવીરના વંશજોનું નહિ પણ બીજા ક્રોધીઓનું છે.

શ્રી મહાવીરે નવમું ચોમાસું અનાર્ય દેશમાં કર્યું, જ્યાં આજીવિક પંથનો સ્થાપક ગોશાલો ધાર્મિક શિક્ષણની ગરજથી ત્હેમની સાથેજ ગ્રામાનુગામ ફરતો હતો. અનાર્ય દેશમાંથી ફરતી વખતે કુર્મ ગામના એક ખેતરમાં એક તલના છોડને ઉગેલાં સાત ફુલના જીવ વિષે પ્રશ્ન પુછતાં મહાવીરદેવે કહ્યું કે, આ જીવ ફળિમાં તલપણે ઉપજશે. ગોશાલો આજ્ઞાધારક નહિ પણ દુર્ભાગીર હોવાથી

તેણે ભગવાનનું વચન જૂઠું પાડવાના ઇરાદાથી તે છોડને ઉખેડી ફેંકી દીધો, પણ કર્મસંયોગે ત્હાર પછી તુર્ત વરસાદ થયો અને એક ગાયની ખરીથી તેનું મૂળ જમીનમાં ચંપાતાં સ્થિર થયેલો એ છોડ પાછો ઉભો થયો. આ બધું કેટલેક કાળે જાણવામાં આવતાં ગોશાલે મનમાં એવો સિદ્ધાંત નક્કી કર્યો કે, “જે થવાનું હોય તે થયા કરે છે.” ઉદ્યમને તિરસ્કારી, ભાવીને જ માનનારો ગોશાલો આજ પણ ઘણાએ કાયર સાધુઓ અને સંઘપતિઓના દિલમાં ભરાયલો જોવામાં આવે છે, કે જેઓ એમ કહે છે કે, “આટલા દહાડા ત્હમે સુધારકો નહોતા તે શું નહોતું ચાલતું? જે થવાનું હતું તે થયું છે અને થશે, પ્રવૃત્તિ માત્ર દુઃખદાયી જ છે”।

દશમા ચોમાસામાં મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ તરફના પરિસહ શ્રી વીરે સમભાવે સહન કર્યા. બારમું ચાતુર્માસ ચંપાનગરીમાં સ્વાતિદત્ત બ્રાહ્મણની શાળામાં કર્યું. તે ચાતુર્માસ પુરૂં કરીને તેઓશ્રી ષન્નુમાનિક ગ્રામની બહારના બાગમાં કાયોત્સર્ગ ધ્યાને નાસિકાગ્ર પર ચક્ષુ રાખી ઉભા હતા તે વખતે એક અત્યંત ત્રાસદાયક પરિસહ પડયો. ધ્યાનગ્રસ્ત ભગવાનને બળદોની ભલામણ કરી ગામમાં ગએલા ગોપાલકો, પાછા આવી બળદો નહિ જોવામાં આવતાં ભગવાન પર કોપાયમાન થઇ શરકંદ વૃક્ષના અગ્ર ભાગના ખીલા બનાવી લાવ્યા અને તે ખીલા ભગવાનના કાનમાં પુરેપુરા ઠોકી દીધા. એ વખતની વેદનાનું વર્ણન આપવું નકામું છે; કારણ કે હરકોઇ માણસની કલ્પનામાં તે સહજ આવી શકે તેમ છે. આવી ઉગ્રી વેદના વખતે પણ ભગવાને ધ્યાનગ્રસ્ત દશા છોડી નહોતી। તેઓ જાણતા હતા કે, આ માત્ર ત્રિપૃષ્ટ વાસુદેવના ભવમાં શય્યાપાલકના કાનમાં સીસાનો

ઉનો રસ રેડયાનુ ફળ હતુ—આ માત્ર કરેલું દેવું વાળવાનું હતુ ! આ ખીલા પાછળથી સિદ્ધાર્થ શેઠ અને ખરક વૈદે ભગવાનના કાનમાથી કહાડયા હતા. ખીલા ખેચી કહાડતી વખતે એ શરીર, પોતાના સ્વભાવ મુજબ, હદ ઉપરાંત ધક્કો લાગવાથી પડી ગયુ હતું. કહેછે કે, એ શરીરને ઝીલનારા બન્ને ઉપકારી જીવો દેવભવનમાં વાસ પામ્યા હતા અને ગોપાલક સાતમી નરકમાં ધસડાઇ ગયો હતો.

આ મ્હોટા ઉપસર્ગ થયા પછી શેષ રહેલાં કર્મ પણ ખરી ગયાં. પંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, નવવિધિ બ્રહ્મચર્ય, ચાર કષાયનો ત્યાગ ઇત્યાદિ મૂળ ગુણોથી જોડાયલા મહાવીર ભગવાનને દીક્ષા લીધા પછી ૧૩ાા વરસે વૈશાખ શુદી ૧૦ ને દિવસે પાછલે પહોરે, વિજય મુહુર્તમાં, જંભિકા ગામને પાદર, ઉજ્જવાલિકા નદીને કાંઠે, સામક નામે ગાથાપતિના ક્ષેત્રમાં, શાલી વૃક્ષ નીચે, ગોદોહન આસને આત્મસ્વરૂપને ભાવના થકા, ઉત્તરા ફાલ્ગુણી નક્ષત્રમાં, શુક્લ ધ્યાન ધ્યાવતા, સંપૂર્ણ કૈવલ્ય જ્ઞાન અને કૈવલ્ય દર્શન ઉત્પન્ન થયુ. એ જ્ઞાન વડે તેઓ દ્રવ્યાદવ્ય પદાર્થ જોવા–જાણવા સમર્થ બન્યા. આખીલ વિશ્વને હથેળીમાં દેખવા લાગ્યા !

શ્રમણ ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુ સર્વજ્ઞ થયા-જિન થયા--બુદ્ધ થયા--શંકર થયા—(જ્ઞાનવડે) વિષ્ણુ થયા ત્હાર પછી તેમણે જનહિતાર્થે દેશોદેશ ફરી ધર્મોપદેશ આપવા માંડ્યો, કે જે ઉપદેશે દયા—ભ્રાતૃભાવ અને પરોપકારના ધર્મ તરફ લાખ્ખો મનુષ્યોને વાળ્યાં. એમનો ઉપદેશ અંધશ્રદ્ધાનો કે ગપાટાનો નહોતો. આજના શોધકો જે 'સાયન્સ' (વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર)ની ધોરીનસો ગણાય છે.

ફુલાઇ જાય છે તે ‘ સાયન્સ ’ તે સર્વજ્ઞ મહાનુભાવ પોતાના હસ્ત-કમળમાં જોઈ રહ્યા હતા, એ બાબતનો સંશય કોઇને થવા પામે તે પહેલાં જણાવી દેવું ઠીક પડશે કે, શ્રી મહાવીર દેવે ષડ્દ્રવ્યની હકીકત કહીને હમેશ ચાલતી વિશ્વરચના બનાવી છે; ધર્માસ્તિકાય અને અ-ધર્માસ્તિકાયની હકીકત કહી ગતિ (Motion) અને આકર્ષણ (Attraction) નો નિયમ મર્મમાં કહી બતાવ્યો છે. શબ્દનો વેગ ઠેઠ ‘ લોક ’ ના છેડા સુધી છે અને જો વચ્ચેથી અડચણો દૂર કરવામાં આવે તો ‘ લોક ’ના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી અવાજ સંભળાવામાં હરકત ન આવે એમ કહી હાલની ટેલીગ્રાફી (તાર પદ્ધતિ) પ્રદર્શિત કરી છે; ભાષાના પણ પુદ્ગળ છે એ ભગ-વાનના કથનને આજે અમેરીકન એડીસને ગ્રામોફોન (બોલતુ વાજીંત્ર) બનાવીને પુરવાર કરી આપ્યુ છે; ઝાડા--પેશાબાદિ ચૌદ પ્રકારની ચીજો બે ઘડીમાં ઠેકાણે ન પડી જાય તો પછી ‘ ગણિત પ્રમાણ શ્રેણિ ’એ નહિ પણ ‘ ભૂમિતિ પ્રમાણ શ્રેણિ ’એ ત્હેમાં પાર વગરના જતુઓ ઉત્પન્ન થઇ દુનિયાને રોગગ્રસ્ત કરી મૂકશે અને મરકી (Plague) ફેલાશે એમ કહી ચૌદ સ્થાનકિયા સમૂ-ર્છિમ જીવોની અથવા બીજા શબ્દમાં કહીએ તો રોગપ્રચારક જંતુઓ (Germs)ની હયાતી જણાવી, કે જે આજના ડૉકટરો હજીહવે જાણવા લાગ્યા છે. ઉપવાસ, રાત્રીભોજનત્યાગ, ઉષ્ણજલપાન ઇત્યાદિ સમ્બન્ધે ભગવાનની આજ્ઞામાં વૈદ્યક જ્ઞાનનો ખજાનો સમાયલો છે. નવતત્વોમાં ફિલસુફીનો ભંડાર ભર્યો છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વનસ્પતિમાં જીવ છે તે થોડાંજ વરસો થયાં અગ્રેજો જાણવા લાગ્યા છે, પણ આર્યભૂમિના તે ‘મહાન શોધકે’ તો આજથી અઢીહજાર વરસ ઉપર દિવ્ય ચક્ષુથી જાણ્યું હતું ।

આજે 'થીઓસોફી' અથવા 'ભાઇચારાનો પંથ' (Universal Brotherhood) ચોતરફ વાહવાહ પામે છે,' પણ અમારા મહાવીર થીઓસોફીસ્ટે વિશ્વવ્યાપક ભ્રાતૃભાવને ફેલાવવાને આખી જીંદગી સમર્પણ કરી હતી અને એનાં ફરમાનોનું મૂળ જ Universal Brotherhood—સર્વવ્યાપક ભ્રાતૃભાવ છે!

શ્રી મહાવીર દેવે દેશોદેશ વિચરી ધર્મોપદેશ કરવા માંડ્યો. એકવાર અપાપાપુરી તરફ પધાર્યા ત્યારે ત્યાં સોમીલ બ્રાહ્મણ યજ્ઞ કરતો હતો અને તેના આમંત્રણથી આવેલા પંડીતશિરોમણિ ૧૧ બ્રાહ્મણ દ્વિજો ત્યાં હાજર હતા. તે યજ્ઞકુંડ પાસે થઇને લોકોનાં ટોળેટોળાં બીજી જગાએ જતાં જોઇ તેઓને લાગ્યું કે અમારા કરતાં પણ વધારે વિદ્વાન એવા કોણ આવ્યો છે કે આટલા બધા લોકો યજ્ઞ પાસે ઉભા પણ ન રહેતાં બીજી તરફજ દોડ્યા જાય છે? એમ વિચારી તે સર્વ પંડીતો મહાન પંડીત શ્રી મહાવીર પાસે આવ્યા અને તે સર્વજ્ઞ પંડીતે તે સર્વના મનમાં ઉભરેલા જૂદા જૂદા સંશયોનું એક પછી એક છેદન કર્યું.

ઇંદ્રભૂતિના મનમાં જીવવિષે, અગ્નિભૂતિના મનમાં કર્મવિષે, વાયુભૂતિના મનમાં જીવકર્મની એકતા અથવા ભિન્નતા વિષે, વ્યક્તના મનમાં પંચભૂતવિષે, સુધર્મના મનમાં સ્ત્રી મરીને સ્ત્રી જ થાય અને પુરૂષ મરીને પુરૂષ જ થાય એ વિષે, મંડીતના મનમાં બંધ મોક્ષવિષે, મૌર્યપુત્રના મનમાં દેવવિષે, અકંપિતના મનમાં નરકવિષે, અચલભ્રાતના મનમાં પુણ્ય-પાપવિષે, મૈતાર્યના મનમાં પરલોકવિષે અને ૧૧ મા પ્રભાસના મનમાં મોક્ષવિષે સંદેહ હતા. મહાવીર ભગવાને એ સર્વના સંદેહ મટાડી ધર્મનો એવો ઉત્તમ

ઉપદેશ આપેલો છે, એ અગીઆરે પંડીત બ્રાહ્મણોએ પોતાના શિષ્યો સહીત શ્રી મહાવીર દેવ પાસે જૈની દીક્ષા ગ્રહણ કરી! ભગવાને એ અગીઆરેને (લાયકાત જોઇ) ગણધર પદવી આપી. એ ગણધરોએ જૈનધર્મના પ્રચાર માટે ભગવાનને ભારે મદદ કરી. ઇંદ્રભૂતિ, ગૌતમ ગોત્રના હોવાથી, ભગવાન હેમને ગૌતમ કહીને બોલાવતા હતા. બ્રાહ્મણ ધર્માનુયાયી ગૌતમ આ રીતે જૈનધર્મમાં દાખલ થતાં વખતોવખત ધર્મસંબંધી ઘણી શંકાઓના પ્રશ્નો હેમણે ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પૂછ્યા છે અને તે સઘળાનું ભગવાને બહુ સારી રીતે સમાધાન કરી ગૌતમને જૈનધર્મમાં દૃઢપ્રતીજ્ઞ બનાવ્યા હતા.

બ્રહ્મદેશથી માંડીને હિમાલય સુધી તેમજ પશ્ચિમના ઘણા લાંબા ભાગ સુધી ભગવાને વિહાર કરી, શ્રેણીક, પ્રસન્નચંદ્ર વગેરે ઘણા રાજાઓને, આનંદ, કામદેવ, કુંભાર શકડાલ વગેરે ઘણા શ્રીમંતોને તથા સર્વ વર્ણનાં સ્ત્રી પુરૂષોને જૈનધર્મમાં દાખલ કર્યા. હેમણે પોતાના બોધમાં જે દ્વાદશાંગની પ્રરૂપણા કરી તે અવશેષ રૂપમાં હજી જૈનસમાજમાં પ્રચલીત છે. એની અતિ સંક્ષિપ્ત દિશા અહીં બતાવવી અનુચિત નહિ ગણાય.

(૧) **આચારાંગ** સૂત્ર—હેમાં સાધુ-ત્યાગીના આચારનો સંપૂર્ણ વિસ્તાર છે તથા શ્રી **મહાવીર** પ્રભુનું ટુંકું જીવનચરિત્ર પણ સમાવ્યું છે.

(૨) **સૂત્રકૃતાંગ**માં જ્ઞાન, શાંતિ તથા જૈન અને અન્ય દર્શનીઓની ધાર્મિક ક્રિયાઓનું વિસ્તારથી વ્યાખ્યાન છે.

(૩) ઠાણુાંગમાં જીવ (આત્મા) પુદ્દગલ અને બીજા દ્રવ્યો-ના વિચારના એક તથા વિશેષ સ્થાનો છે. જેવી રીતે કે, આત્મત્વ અપેક્ષાએ તો સર્વત્ર જીવ દ્રવ્ય (આત્મા) સમાન છે. સિદ્ધ અને સંસારીની અપેક્ષાએ તેર પ્રકારના છે. આજ રીતે સંસારી, અથવા જે કર્મથી મુક્ત થયા નથી એવા જીવો કે જે પરિભ્રમણ કરે છે તે ૩ પ્રકારના છે. સ્થાવર, (હાલીચાલી શકે નહિ એવા), વિકલેંદ્રિય (અપૂર્ણ ઇંદ્રિયોવાળા), સકલેંદ્રિય (સંપૂર્ણ ઇંદ્રિયોવાળા). અવગાહન, કાળની અપેક્ષાએ સિદ્ધ ઘણા પ્રકારના છે. વગેરે ઘણી હકીકત છે.

(૪) **સમવાયાંગને** વિષે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી જે સમાનપણું છે ત્હેનો અધિકાર છે. જેમ કે, દ્રવ્ય અપેક્ષાએ ધર્મ અને અધર્મ બન્ને સમાન છે. ક્ષેત્ર અપેક્ષાએ મનુષ્ય સ્થાન અને પૃહેલા નરકના પહેલા ઇંદ્રવિકલ અને દેવના પહેલા વિમાન સમાન છે. કાળ અપેક્ષાએ, ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી બન્ને સમાન છે. ભાવની અપેક્ષાએ કેવળ દર્શન અને કેવળજ્ઞાન સમાન છે.

(૫) **ભગવતીજી (વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ)**- એમાં **તીર્થંકર** ભગવાનને પૂછેલા ઘણા પ્રશ્નો ત્હેના ઉત્તર સહિત છે. આ અંગમા ઘણા ઉત્તમ વિષયો ચર્ચવામાં આવ્યા છે.

(૬) **જ્ઞાતા ધર્મ કથાંગ** અથવા જેને ધર્મકથાગ પણ ક્હેવામાં આવે છે, ત્હેમાં જીવ-અજીવ-નવ તત્વનો વિસ્તાર છે. તેમજ ભગવાનને ગણધરોએ પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર છે.

(૭) ઉપાસક દશાંગમાં ગૃહસ્થના જીવનના ૧૧ અનુક્રમ, બ્રહ્મચર્યાદિ અને ગૃહસ્થના બીજા ધર્મવિધિનાં ૧૦ વ્યાખ્યાન છે.

(૮) **અંતગડ દશાંગમા** ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં ઉગ્ર પરિસહ સહન કરનાર ૧૦ આચાર્ય કે જે કર્મરહિત થયા છે તેઓનો વિસ્તાર છે.

(૯) **અનુત્તરોપપાતિક દશાંગ**માં ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં મહાન ચારિત્રના ધારક ૧૦ આચાર્યો થયા કે જે વડે તેઓએ પાંચ વિજયાદિ અનુત્તર વિમાનમાં દેહ ધર્યા હેનું વર્ણન છે.

(૧૦) **પ્રશ્ન વ્યાકરણ અંગ**માં ભૂત, ભવિષ્ય, લાભ, હાનિ, સુખ, દુઃખ, જીવવું, મરવું, ભલું, ભુંડું, વગેરે પ્રશ્નોના કેમ ઉત્તર આપવા તે સંબંધીનો અધિકાર છે; એટલે કે, તેમાં **આક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, સંવેદની** અને **નિર્વેદણી** એ ચાર કથનીનું સ્વરૂપ છે. પાંચ આશ્રવ અને સંવરની વાતના પેટામાં પાંચ વ્રતનું સારૂં બ્યાન આપ્યું છે.

(૧૧) **વિપાક અંગ**મા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ કર્મના બંધ, વિપાક વગેરે કેમ થાય છે હેનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

(૧૨) દૃષ્ટિવાદ અંગ હેમાં 'સાયન્સ' વગેરે વણી ઉમદા વાતો હતી ને હાલ વિચ્છેદ ગયુ છે.

મહાવીર **ભગવાને** સાધુ અને શ્રાવકના ધર્મ જૂદા જૂદા પ્રરૂપી જૈનધર્મનું જૂનું ચાલ્યું આવતું બંધારણ કેટલેક અંશે **દેશકાળ સુજબ** સુધરેલા સ્વરૂપમાં મૂકી આપ્યુ છે. એ સઘળું સંક્ષિપ્તમાં પણ અહીં દર્શાવતાં વિસ્તાર ભયથી અટકવું પડે છે.

એમ લગભગ સાડીબેતાલીશ વર્ષ ચારિત્ર પાળી અંતે ઇ. સ. પૂ. ૫૨૬ માં કાળનો અવસર જાણી ત્હેમણે છઠ્ઠ કર્યો અને આ અવસર્પિણી કાળના દુષમસુષમ નામના ચોથા આરામાં ત્રણવર્ષ ને સાડાઆઠ મહિના બાકી હતા ત્હારે પાવાપુરીમાં હસ્તીપાળ રાજાની કચેરીમાં જ્હાં પોતે ચોમાસું રહ્યા હતા ત્હાં સોળ પહોર સુધી દેશના દેતા થકા નિર્વાણ પામ્યા. ૐ શાન્તિ ! શાન્તિ ! શાન્તિ !

મહાવીર ભગવાન આશો વદ ૦)) એટલે દીવાળીને દિવસે મોક્ષ પધાર્યા ત્હારે ત્હેમનો ધર્મબોધ સાંભળવાને અઢાર દેશના રાજાઓ પાવાપુરીમાં હાજર રહ્યા હતા. ત્હેમની સોળ પહોરની દેશનાનો જો એકજ વાક્યમાં સાર લખીએ તો તે એ હતો કે " આશ્રવ **રોકી, સંવર આદરી, ઉદ્યોગથી મોક્ષ મેળવો.** "

મહાવીર ભગવાનને નિર્વાણ પામ્યાં આજે લગભગ અઢી-હજાર વર્ષ થઇ ગયાં છે છતાં હજી ત્હેમણે દર્શાવેલો ઉત્તમ જૈન ધર્મ હિંદમાં ચાલે છે. ત્હેમના પ્રતિસ્પર્ધી બુદ્ધનો બૌદ્ધમાર્ગ, ગોશાલાનો આજીવિકા પંથ અને જમાલીનો નવીનપંથ એ સર્વે આજે હિંદની ભૂમિમાંથી અદૃશ્ય થયા છે, પરંતુ તત્વચિંતનમાં રાચી રહેલો આ શાંત ધર્મ હજી હિંદના કેટલાક ભાગોમાં ચાલે છે. બીજા કેટલાક ધર્મોની પેઠે જૈનધર્મ ફેલાવવામાં કે ત્હેને ટકાવી રાખવામાં કોઇ પણ જાતની મારફાડ કરવી પડી નથી, ધંતરમંતર કે જાદુના જુઠ્ઠા વહેમોની વાતો ચલાવવી પડી નથી; માત્ર સંપૂર્ણ બ્રાતૃભાવ (Perfect Brotherhood) ફેલાવનારા સિદ્ધાંતોના પાલનમાં જ એ ધર્મના અનુયાયીઓ મશગુલ રહ્યા છે, એ કંઇ થોડું ધન્યવાદક નથી.

શ્રી મહાવીર ભગવાને બતાવેલા અહિંસા મતની કેટલી બધી ફતેહ થઇ છે તે-સર્વે વિદ્વાન વર્ગના જાણવામાં છે. જૈનમતનું મ્હોટામાં મ્હોટું મૂળતત્વ જે અહિંસા તે લગભગ સઘળા હિંદુ-ધર્મમા દાખલ થઇ ગયું છે. બીજા ધર્મો ઉપર શ્રી મહાવીર પ્રભુના જૈનધર્મે ઘણી સારી અસર નીપજાવી છે પુનાના પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસ-વેત્તા પંડીત બાળગંગાધર તીલકે વડોદરા જૈન કૉન્ફરન્સના મંડપમાં કહ્યું હતું કે:—

"જૈનધર્મ અને વેદ ધર્મ એ બને ધર્મ જો કે પ્રાચીન છે પરન્તુ અહિંસા ધર્મનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મ છે. જૈન ધર્મે પોતાની પ્રબળતાથી વૈદિક ધર્મ ઉપર અહિંસા ધર્મની નહિ ભુસાય એવી ઉત્તમ છાપ મારી છે. વૈદિક ધર્મમાં અહિંસાને જે સ્થાન મળ્યું છે તે જૈનીઓના સંસર્ગને લીધેજ છે. અહિંસા ધર્મના સંપૂર્ણ શ્રેયના હક્કદાર જૈનીઓ જ છે. અઢીહજાર વર્ષ પહેલાં વેદવિધાયક યજ્ઞોમાં હજારો પશુઓનો વધ થતો હતો; પરંતુ ૨૪૦૦ વર્ષ પહેલાં જૈનોના છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ જ્યહારે જૈન ધર્મનો પુનરૂદ્ધાર કર્યો ત્યહારે ત્હેના ઉપદેશથી લોકોનાં ચિત્ત તે અઘોર નિર્દય કર્મથી વિરક્ત થવા લાગ્યાં અને ધીમે ધીમે લોકોનાં ચિત્તમાં અહિંસાએ પોતાનો અધિકાર સ્થાપન કર્યો. આ સમયના વિચારશીલ વૈદિક વિદ્વાનોએ ધર્મની રક્ષાને લીધે પશુહિંસા સર્વથા બંધ કરી અને પોતાના ધર્મમાં અહિંસાને આદરપૂર્વક સ્થાન આપ્યું."

વગેરે કહી મી. તિલકે અહિંસાનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મને બતાવ્યો હતો. બીજા ધર્મોમાં અહિંસાને પુણ્ય અને હિંસાને પાપ માની કેટલુંક કહેવામાં આવ્યું છે ખરું, પરંતુ અહિંસાને સર્વાંશે સંપૂર્ણતાથી આગળ ધરનાર તો માત્ર જૈન ધર્મ જ છે.

અહિંસા સિદ્ધાંતનો વિશેષ વિજય થવાનું કારણ એ છે કે, **મહાવીર પ્રભુએ** આખા જગતનું શી રીતે ભલું થાય તે દેખાડવા સાથે આત્મોદ્ધારનો ઉત્તમ રસ્તો દેખાડયો. મોક્ષ માર્ગ માત્ર અમુક ઉચ્ચ વર્ણોને માટે ખુલ્લો છે અને તે માર્ગ આપણે પ્રાપ્ત કરવામાં કોઇ મધ્યસ્થ વ્યક્તિની જરૂર પડે છે એવા સિદ્ધાંતને હેમણે તાર્કીક, સાત્વિક અને તાત્વિક વ્યાખ્યાન શૈલિથી તોડી નાખ્યો. **મોક્ષ માર્ગ સર્વે ભવ્ય જીવોને માટે ખુલ્લો છે**, એમ હેમણે જાહેર કર્યું અને જણાવ્યું કે "**જેવાં કર્મ કરશો તેવાં ફળ મળશે.**" કર્મનું પરિણામ કોઇ કલ્પિત દેવ કે પરમેશ્વર અટકાવી શકેજ નહિ, વગેરે કહી લોકોને સત્ય વાતથી હેમણે માહીતગાર કર્યા.

કેટલાક યુરોપીય વિદ્વાનો પોતાના આશય સાથે અજાણતાં અન્યના આશયને ગોળગોળ કરી **મહાવીર** સ્વામી એ ચાલતા જૈન શાસનના નાયક નથી પણ બૌદ્ધ ધર્મ સ્થાપનાર ગૌતમ બુદ્ધે સ્થાપેલા સિદ્ધાંતોની શાખા રૂપે જૈન ધર્મ ઉભો થયો છે એમ કહે છે પરંતુ એ વાત ખરી નથી. હવે યુરોપના કેટલાક સંશોધકોએ સારી રીતે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે, જૈન ધર્મ એ બૌદ્ધ ધર્મની એક શાખા નહિ પણ એક સ્વતંત્ર પંથ છે. કિંતુ એ લોકોએ વધારે ત્યાં સુધી બતાવ્યું છે કે બૌદ્ધની **પહેલાંનો** જૈન ધર્મ છે. બુદ્ધ અને **મહાવીરના** જન્મ-નિર્વાણનાં વર્ષો જોવાથી પણ એ વાત

સિદ્ધ થાય છે. મહાવીર ભગવાન ઇ. સ. પૂ. ૫૯૮ માં જન્મ્યા અને ૫૨૬ માં નિર્વાણ પામ્યા એ વાત સર્વ જૈન ગ્રંથો કબુલ રાખે છે. ચાઇલ્ડર્સની પાલી ડીકશનેરીમાં બુદ્ધના જન્મની સાલ ઇ. સ. પૃ. ૬૨૨ અને નિર્વાણની સાલ ઇ. સ. પૂ. ૫૪૩ ની આપેલી છે. પણ યુરોપના વિદ્વાનોએ જે નવી શોધો કરી છે ત્હેમાં જણાવે છે કે આ સાલોમાં લગભગ સો વરસ ઓછાં કરવાં જોઇએ. તેઓ જન્મ–મરણની સાલો ૫૫૭ અને ૪૭૭ આપે છે. પરંતુ ડૉકટર કનીંગહામ શીલોન અને બર્માના બૌદ્ધ ગ્રંથો ઉપરથી બહુ બારીક તપાસ કરીને બુદ્ધના જન્મ નિર્વાણની સાલ ૫૪૪ થી ૪૧૮ ની આપે છે. ચંદ્રગુપ્તની નક્કી થયેલી સાલો સાથે આ સાલો મળતી આવે છે અને તે યુરોપીય સંશોધકોએ સ્વીકારી છે. આથી જણાશે કે, બુદ્ધ મહાવીરના સમકાલીન હતા પણ પ્રથમ ન્હોતા, પાછળ હતા. અને તો પછી બૌદ્ધ ધર્મની શાખા જૈન ધર્મ શી રીતે હોઇ શકે ? કેટલાકો એવુ કહે છે કે જૈનોએ વૈશેશીક તત્વ જ્ઞાન ઉપરથી પોતાનો ધર્મ રચી કહાડ્યો છે. એવી ત્હેમની દલીલનો ઉત્તર એ છે કે જૈનોએ ન્યાય સાંખ્ય અને પૂર્વમિમાંસા વાળી વૈશેશીક ફીલસુફીનો અભ્યાસ તો ઠેઠ હરિભદ્ર સુરીના વખતમાં એટલે છઠ્ઠા સૈકામાં કરવા માંડ્યો હતો. ક્રિયાવાદ અક્રિયાવાદ, સત્કાર્ય અસત્કાર્ય ઇત્યાદિ બાબતો મેળવવાથી જણાશે કે જૈન અને વૈશેશિકના સિદ્ધાંતોમાં મોટા ફેર છે આ ટુંકી વિગત ઉપરથી જણાશે કે, જે તત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ મહાવીર પ્રભુ પછી અગ્યારમો વર્ષે કરવામાં આવતો હતો તે તત્વજ્ઞાન ઉપરથી મહાવીર ભગવાને જૈનધર્મ રચી કહાડ્યો એ શી રીતે સમજણમાં ઉતરી શકે ?

કેટલાકો વળી એમ કહે છે કે, જૈનધર્મનાં પુસ્તકોની ભાષા જોતાં તે ધર્મ બુદ્ધની પછી ઘણાં વર્ષ નીકળેલો છે. બેશક, જૈનધર્મનાં પુસ્તકોની ભાષા બૌદ્ધ પુસ્તકોની ભાષા કરતાં પાછળથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાષા જેવી છે; પણ ભાષા કે લિપિ ઉપરથી કોઇપણ બાબતની પ્રાચીનતા કે અર્વાચીનતા સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. મહાવીર ભગવાને જે દ્વાદશાંગી પ્રરૂપી હતી તે હેમના નિર્વાણ પછી હેમની પાટે થયેલા સુધર્મસ્વામી, જંબુસ્વામી, પ્રભવસ્વામી વગેરેના વખતમાં ચાલી આવતી હતી. પરંતુ એ સઘળું મુખપાઠે રાખવામાં આવતું. ચંદ્રગુપ્ત રાજાના વખતમાં બાર દુકાળીને મગધે પાટલી-પુત્રમાં મળેલા સંઘે એ દ્વાદશાંગમાંથી જે શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત તારવી નક્કી કર્યા હતાં તે કેટલીક મુદ્દત જતાં અનિયમીત સ્થિતિમાં આવી પડયાં. મુખપાઠ, સ્મરણ શક્તિના કમજોરથી નિયમીત યાદ નહિ રહેતાં વીસરાવા લાગ્યો અને તેથી જો હવે એ સઘળું નિયમીત રીતે પુસ્તકારૂઢ ન થાય તો જતે દિવસે એ જ્ઞાનની હયાતી ખોઇ બેસવા જેવો સમય આવી લાગેલો જોઇ મહાવીર ભગવાનની સત્તાવીશમી પાટે થયેલા દેવર્ધિ ક્ષમાશ્રમણના ઉપરીપણા નીચે વલ્લભીપુરમાં એક સભા બોલાવવામાં આવી અને હેમણે મુખપાઠમાંથી જરૂર જેટલું જ્ઞાન પુસ્તકારૂઢ કર્યું. આ શાસ્ત્રો પુસ્તકારૂઢ થયાની અંતિમ વિગત સંક્ષિપ્તમાં આપી જણાવવાનું એ છે કે, જો કોઈ એવું સમજતા હોય કે જૈન શાસ્ત્રો જ્હારે લખાયાં ત્હારેજ રચાયાં, તો હેમણે તે માન્યતા દૂર કરવી. જૈનોની હમેશનાં એક સારી પદ્ધતિ એ છે કે, દેશમાં જે વખતે જે ભાષા પ્રચલિત હોય તે ભાષામાં પોતાનાં ધર્મપુસ્તકોને ઉતારવાં કે લખવાં. આમ

કરવાનો હેતુ એ છે કે તેથી શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતોનો લાભ સર્વે લઇ શકે. દેશની પ્રચલિત ભાષામાં લખાતા સિદ્ધાંતો ઉપરથી કાંઇ એ સિદ્ધાંતોનું પ્રાચીનત્વ જતું રહેતું નથી. દાખલા તરીકે સંસ્કૃત ભાષા સાક્ષર વર્ગે પાછલથી તૈયાર કરી તેથી તે ભાષામાં લખાયેલા ગ્રંથોમાના સિદ્ધાંતો શું તે પહેલાં તે તે ધર્મમાં પ્રચલિત નહોતા? ટુંકામાં કહેવાનો સાર એ છે કે, જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘણા જુના વખતથી મુખપાઠે સ્મરણમા રહેતા હતા.

શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાટે અગ્નિવૈશ્યાયન ગોત્રના શ્રી સુધર્મ સ્વામી પાંચમા ગણધર બેઠા. હેમણે ભગવાનને શ્રીમુખેથી જે સિદ્ધાતો સાંભળ્યા હતા તે પોતાના શિષ્યોને કહી સંભળાવ્યા. તેઓએ ત્રીસ વર્ષ ખુદ મહાવીર સ્વામીનીની સેવા ભક્તિ કરી હતી. મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા પછી બાર વર્ષ પર્યંત છદ્મસ્થપણે વિચર્યા હતા ત્યાર પછી તેઓ કેવળી થયા અને આઠ વર્ષ કૈવલ્ય પાળી એકસો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી મોક્ષે ગયા. હેમની પાટે જંબુસ્વામી બેઠા. મહાવીર સ્વામીથી ૬૪ વર્ષ ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય પુરું કરી જંબુસ્વામી મોક્ષે ગયા. એ જંબુસ્વામી પછી પ્રભવ સ્વામી પાટે બેઠા ત્રીસ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં રહી ૫૫ વર્ષ ચારિત્ર પાળી તેઓ દેવલોક પામ્યા. ત્યાર પછી સય્યંભવ ભટ્ટ પાટે બેઠા. એમ કેટલીક પાટ સુધી તો જૈન ધર્મ અખંડપણે ચાલ્યો. આઠમી પાટે આર્યરક્ષિતજીના વખતમાં સંપ્રતિ નામે ઉજ્જનનો મ્હોટો રાજા જૈનધર્મી થયો અને હેણે અશોક રાજાની પેઠે સ્થળે સ્થળે ઉપદેશકો મોકલી જૈન ધર્મને ફેલાવ્યો.

ઐતિહાસીક સંબંધને અર્થે આપણે બીજી તરફ દ્દષ્ટિ કરીએ. મહાવીર ભગવાનના વખતમાં મગધ દેશમાં શ્રેણીકરાજા

રાજ કરતો હતો શ્રેણીક પછી કોણિક અને ઉદાયિન રાજા થયા. ઉદાયિનને મારી નંદ નામે હજામ મગધની ગાદીએ બેઠો. નવ નંદ થયા પછી છેલ્લા નંદરાજાને ચંદ્રગુપ્તે હણી મગધનું રાજ્ય પોતાના હાથમાં લીધું. ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર અશોક અને એ અશોકનો પૌત્ર આ સંપ્રતિ રાજા. કેટલેક કાળે જૈન ધર્મ વિભક્ત થવા લાગ્યો. દીગમ્બર અને શ્વેતાંબર એ બે ત્હેના મુખ્ય વિભાગ થયા. હાલ એ ધર્મમાં મુખ્ય ત્રણ વિભાગ છેઃ—દીગંબરી, મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરી અને મૂર્તિ નહિ પૂજનારા શ્વેતાંબરી (અથવા સ્થાનકવાશી કે ઢુંઢીઆ) આ ત્રણે ભાગો પોતાપોતાને એક બીજાથી પ્રથમ મનાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. પરંતુ એથી જે કલેષ વધે છે તે તરફ નજર કરતાં એવા પ્રયત્નમાં વખત ગાળવો એ હાલનો દેશકાળ જોતાં અનુકુળ નથી. હાલ તો **મહાવીર પ્રભુના જનહિતનાં અને આત્મહિતનાં ફરમાનો અમલમાં મુકવા** પાછળજ વખત અને શક્તિનો વ્યય કરવો એ વધારે સારૂં અને ઘણું જરૂરનું છે. એક સમસ્ત જૈન કોમનું જે વાતથી હિત થઇ શકે ત્હેમાં મતમતાંતર દૂર કરી એકત્ર થઇએ તો ઘણો લાભ થાય. આપણા સંપથી આપણી આખી કોમમાં દશગણું બળ વધશે અને ત્હેના પ્રમાણમાં જૈન કોમ કેળવણીમાં, વેપારમાં, આબરૂમાં, બીજી કોમથી દરેક જાતની સ્પર્ધામાં અને નાણાં તથા વખતના સદુપયોગમાં સર્વથી ઘણી આગળ વધી જશે એ ચોક્સ છે.

જરા વિષયાંતર થયું; પણ તે જરૂરનું હતું. જૈન નવતત્વનું જ્ઞાન મેળવવું એ, એ ધર્મની ઉંડી અને ઉંચી ફીલસુફીનું ઘણું સારૂં ભાન કરાવનારૂં આવશ્યક સાધન છે. સાધુ અને શ્રાવકના ધર્મ

વિચારવા અને વર્તનમાં મુકવા એ પણ તેટલું જ જરૂરનું છે. જૈન-ધર્મના શાસ્ત્રોમાં આપેલાં બાર વ્રતોનાં લક્ષણો, પ્રાયશ્ચિત વિધિ વગેરે જોતાં જણાય છે કે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર દેવે અજબ કામ કર્યું છે. **એવાં વ્રતોને લીધે જ સરકારના અપરાધી વર્ગમાં બધી વસ્તીના પ્રમાણમાં જૈનની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી જોવામાં આવે છે.** જો જૈનો પોતાના તીર્થંકરનાં ફરમાનોનો બરાબર અમલ કરે તો ઇન્ડીઅન પીનલ કોડમા દર્શાવેલા ગુન્હાઓમાંનો એક પણ ગુન્હો ત્હેમના હાથથી થાય નહિ. દરરોજ બે વાર પ્રતિક્રમણ કરતાં જૈન ખાસ ભાવના ભાવે છે કેઃ—

खामेमि सव्वे जीवा, सव्वे जीवा खमंतु मे॥
मित्ति मे सव्व भूएसु वैर मज्झं न केणई ॥

"બધા જીવોને હું ક્ષમા કરૂં છું અને એ બધા જીવો મ્હને ક્ષમા કરો ! મ્હારે બધા પ્રાણીઓ સાથે મિત્રતા છે; કોઇ પણ જીવ સાથે વેર નથી." અહા ! આ કેવી ઉત્તમ ભાવના છે! એવું વર્તન થતાં એ વર્તન પોતાને અને જગતના જીવોને કેટલું બધું લાભકર્તા થઇ પડે તેમ છે ! હાલમાં જૈનો જૈનધર્મ સંબંધી ગૌણ બાબતોને અધિક મહત્વની સમજીને મુખ્ય બાબતો ઉપર લક્ષ આપતા નથી. સાધનમાં આગ્રહ રાખી સાધ્યને ભૂલી જાય છે. નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્યમાં રચ્યાપચ્યા રહી ભાવનાના શુદ્ધ સ્વરૂપના જ્ઞાતા થતા નથી. તેથી આપણામાં બીજાના પ્રમાણમાં કર્ત્તવ્યપરાયણ જનો થોડા જોવામાં આવે છે. પરંતુ જો મુખ્ય બાબતો ઉપર યોગ્ય લક્ષ આપવામાં આવે તો એકતા વધે અને એકત્રતા તથા નીતિથી ઘણું ભારે કામ આપણે કરી શકીએ.

શ્રી મહાવીર પ્રભુનો પ્રરૂપેલો જૈનધર્મ એ એક સાગર છે અને બીજા અન્ય ધર્મો એ નદી રૂપ હોઈ તેહેમાં સમાસ પામે છે. આ વાત જો તાત્વિક દ્રષ્ટિથી વિચારવામાં આવે તો જ સમજાય તેમ છે; કલહથી કે વિવાદથી સમજાવાની નથી. મહાવીર ભગવાને મોક્ષ તત્વના વિચારમાં ત્હાં સુધી બતાવી આપ્યુ છે કે, જે ભવ્ય જીવો ખરેખરાં ધર્મના આચરણો આચરે છે એટલે ખરેખર ધર્મનું જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર પાળે છે તે પછી ગમે તો જૈન હો કે અન્ય હો—ગમે તો સાધુ હો ક ગૃહસ્થ હો પણ તે મોક્ષ મેળવી શકે છે. આવી ઉદાર ભાવના અન્ય ધર્મ સ્થાપકોમાં હોવી મુશ્કેલ છે. કહેવાની મતલબ એટલીજ છે કે, જગતના ન્હાનામાં ન્હાના જીવથી તે મ્હોટામાં મ્હોટા સર્વ જીવને આત્મા સરખો લેખી અત્યંત દ્રઢ પ્રયત્ન કરવા કહેવામાં આવ્યું છે. અને તે પ્રમાણે કહેવાની લાગણી થવાનું કારણ પણ એ છે કે, જગતના સર્વ જીવોનું કલ્યાણ શી રીતે થઈ શકે એ જ મહાવીર ભગવાનનું લક્ષ હતું.

મહાવીર ભગવાનના પ્રરૂપેલા જૈન ધર્મને કેટલાકો નાસ્તિક મત માને છે, પરંતુ પક્ષપાત રહિત વિદ્વાનવર્ગ સારી રીતે સમજી શકે તેમ છે કે, જૈન ધર્મ એ નાસ્તિક નથી. શ્રીમાન્ શંકરાચાર્યજીએ અનેકાંત (સ્યાદ્વાદનું) સ્વરૂપ સારી રીતે જાણ્યા વિના જૈનમતને માત્ર પક્ષપાત દ્રષ્ટિથી નાસ્તિકમત કહ્યો છે; પણ પ્રમાણદ્વારા જાણી શકાય તેમ છે કે, જૈન નાસ્તિકમત નથી. જો જૈન નાસ્તિકમત હોય, તો વેદાદિ બ્રાહ્મણ ધર્મના ગ્રંથોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે જૈનોના પરમેશ્વરની સ્તુતિ અને સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરવામાં

આવી હોત નહિ પાણિની જેવા સમર્થ વિદ્વાને પાણિનીય વ્યાકરણમાં નાસ્તિક આસ્તિકની જે વ્યાખ્યા આપી છે તે જુઓ:—

परलोकः अस्ति इति मतिर्यस्यास्तीति चास्तिकः।

परलोको नास्ति इति मतिर्यस्यास्तीति नास्तिकः।

"પરલોક છે એવું જે માને છે તે આસ્તિક છે અને નથી માનતા તે નાસ્તિક છે" તો હવે જુઓ કે શું જૈનો પરલોકને નથી માનતા? જૈનો સ્વર્ગ નરકાદિ સર્વને માને છે. જૈનો પરમેશ્વરને સૃષ્ટિનો કર્ત્તા માનતા નથી એટલાજ કારણથી તેમને નાસ્તિક કહેવામાં આવે છે। પરંતુ તે યથાર્થ નથી. ૨૩૦૦ વર્ષ પર થઇ ગયેલો ગ્રીકવિદ્વાન **એરીસ્ટોટલ** પણ કહેતો કે ઇશ્વર સૃષ્ટિનો કર્ત્તા નથી. શ્રીમદ્ ભગવદ્‌ગીતાના બે શ્લોકો અહીં આપી એ વાતને વધારે પુષ્ટ કરીશું:—

न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः

न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते।

नादत्ते कस्यचित्पापं न कस्य सुकृतं विभुः

अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः॥

"પરમેશ્વર જગતના કર્તૃત્વને કે કર્મને ઉત્પન્ન કરતા નથી, તેમ એ પ્રકારે કર્મોના ફલોની પણ યોજના કરતા નથી. **સ્વભાવથી** જ એ બધું થાય છે. પરમેશ્વર કોઇનું પાપ કે પુણ્ય લેતા નથી. અજ્ઞાનને લીધે જ્ઞાનનું આવરણ થઇ જવાથી બધા જીવો મોહમાં પડે છે."

શ્રી મહાવીર સંબંધી લેખ લખતાં હેમના કેટલાક સિદ્ધાંતોનું અને જૈન ધર્મ સંબંધી અન્યધર્મની માન્યતાનું દિગ્દર્શન કરાવવાની કંઇક જરૂર સમજી થોડું લંબાણ કર્યું છે, તે વાચકવૃંદ દેશકાળને ધ્યાનમાં લઇ ક્ષન્તવ્ય ગણવાની કૃપા કરશે. વાચકવૃંદમાં ઘણો ભાગ શ્રાવકનો હોવાથી ભગવાન મહાવીરે શ્રાવકના ગુણો તથા ગૃહસ્થ ધર્મ વિષે જે કંઇ કહ્યું છે ત્હેનું કાંઇક દિગ્દર્શન કરાવી આ લેખ આપણે પુરો કરીશું. શ્રાવકાચાર એટલે ગૃહસ્થધર્મના બે પ્રકાર કહેવામાં આવ્યા છે. (૧) અવિરતિ સમ્યક્દષ્ટિ અને (૨) દેશવિરતિ. કોઇપણ પ્રકારના અતિચાર લગાડયા સિવાય તે દર્શન-આચાર પાળે છે. ગુણીજનોના ગુણની સ્તુતિ કરી ગુણોની વૃદ્ધિ કરે છે. સ્વધર્મીઆદિની અન્નાદિક દાનથી ભક્તિ કરે છે. સદાચાર આચરી ધર્મોપદેશ કરે છે. ધર્મને દીપાવવા પ્રભાવક બને છે. એમ ઘણી બાબતમાં ઉત્કૃષ્ટ ગૃહસ્થ લક્ષ આપે છે. દેશવિરતિ શ્રાવકમાં તો જઘન્ય શ્રાવક જાણી જોઇને સ્થૂલ જીવની હિંસા કરતો નથી. અભક્ષ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરે છે અને થોડાં પચ્ચખાણ કરે છે. ઉત્તમ શ્રાવક સચેત આહારનો ત્યાગ કરે છે. એકવાર ભોજન કરે છે. બ્રહ્મચર્ય પાળે છે. પડીમાધારી શ્રાવક એ સર્વથી ઉત્તમ શ્રાવક છે. શ્રાવકે બે ઘડી પાછલી રાત બાકી રહે ત્હારે તરત ઉઠી ધર્મધ્યાન કરવાનું છે. પછી મુનિરાજનાં દર્શન કરી વ્યાખ્યાન સાંભળવું. પછી બાળ—વૃદ્ધ—રોગી વગેરેને અનુકુળ યથાશક્તિ દાન દેવું અને ન્યાયનીતિપૂર્વક ધન મેળવવાનો યત્ન કરવાને પોતાને ધંધે લાગવું. ન્યાયોપાર્જીત ધનથી ગૃહિણીએ બનાવેલું સાદું, શુદ્ધ ભોજન યથાકાળે આરોગવું અને ફરી ધંધે લાગવું. બે ઘડી દિવસ બાકી રહે એટલે સર્વ કામ પડતાં મેલી દિવસ છતાં વાળુ કરી લેવું ને

પછી ફરીથી સાંજની આવશ્યક કરણી કરવી. રાત્રે સૂતાં પહેલાં આજે ક્યાં સારાં કામ મ્હેં કર્યાં તે વિચારી, થયેલાં નઠારાં કામો આવતી કાલથી જેમ બને તેમ ઓછાં થતાં જાય એવી વિચારણા કરી, સર્વ જીવોનું ભલું ઇચ્છી, વહેલાં સૂઇ જવું. પ્રાત:કાલે વહેલા ઉઠી પંચપરમેષ્ટિનુ સ્મરણ કરવુ, સર્વ જીવનું ભલુ ઇચ્છવું, હુ કોણ છું—મ્હારો ધર્મ શું છે—હું શુ કરૂં છું—મ્હારે શું કરવું જોઇએ: એ વગેરે બાબતોનુ ચિંતવન કરી આત્મકલ્યાણ સાધવું. અનુકુળતા મુજબ અમુક દિવસ ધંધા રોજગારથી નિવૃત્ત થઇ ધર્મશાસ્ત્રો વાંચવા—વિચારવામાં વિશ્રાંતિ લેવી. અનાથ જીવોની રક્ષાને અર્થે, ધર્મની શુદ્ધતાના રક્ષણને અર્થે, પામર જીવોનાં કષ્ટો દૂર કરવા અનુકંપાની વૃદ્ધિને અર્થે, જે જે તકો પ્રાપ્ત થાય તે તક હાથ ધરી તે વખતે ધંધાધાપામાંથી વિશ્રાંતિ લઇ જીવન સફળ કરવું.

જૈનગ્રંથોમાં શ્રાવકના નીચે મુજબ ૨૧ ગુણ ગણાવવામાં આવ્યા છે:—

धम्म रयणस्स जुग्गो अखुद्दो रुवत्रंपगइसोमो
लोगप्पियो अक्रूरोभीरु असढो सुदक्खिन्नो
लज्जालुओ दयालू मज्झथ्थो सोमादिट्ठी गुणरागी
सक्कह सुपक्खजुतो सुदीहदंसी विसेसन्नु
वुढाणु गोविणीओ कयण्णुओ पाहियथ्थकारी
तहचेव लद्धलक्खो इगवीस गुणोहिसंपन्नो

ગંભીર (ક્ષુદ્ર નહિ), રૂપવંત, સુસ્વભાવી, લોકપ્રિય, અક્રૂર, પાપભીરૂ, અશઠ, ડાહ્યો, લજ્જાળુ, દયાળુ, મધ્યસ્થ, ગુણનો પક્ષપાતી;

સમભાવી, સત્કથા કરવાવાળો, સુપક્ષ યુક્ત, દીર્ઘદર્શી, વિશેષજ્ઞ, વૃદ્ધોને અનુસરનારો, વિનયી, કરેલા ઉપકારને જાણનારો, પરહિતમાં તત્પર, થોડી મહેનતે વધારે શીખનારો.

આ ગુણોની યાદીપર વિચાર કરવામાં આવે તો હાલના જૈનોની ધર્મ સબંધી કેટલીક ગેરસમજુતો પહેલી દ્રષ્ટિએ જ દૂર થાય.

શ્રી મહાવીર ભગવાને સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે, કોઇપણ કલ્પિત દેવોને સંતોષવાથી આત્માનો ઉદ્ધાર થશે નહિ. જેવાં કર્મ કરશો તેવાં ફળ મળશે. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન સ્થિતિનુ સુખ સર્વે જીવોના પોતાના હાથમાં છે. સ્વર્ગાદિનાં સુખો પ્રાપ્ત કરવાં કે નરકાદિનાં દુઃખો ભોગવવા એ જીવના પોતાનાં--પોતે કરેલાં કર્મોના હાથમાં છે. જન્માંતર અથવા ભવભ્રમણ થોડું અથવા ઘણું દુઃખ-દાયક હોય છે. માટે સ્વર્ગાદિના સુખોની ચાહના કરતાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો એજ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

દરેક ખરો જૈન શ્રી મહાવીર સ્વામીના સિદ્ધાંતોને સ્વીકારી સઘળા કર્મોનો નાશ થશે ત્યારેજ ખરૂ મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત થશે એમ માને છે; ને એ રીતે ખરો જૈન અનંત શાન્તિની આશા રાખી સંસારમાં કે સંસારત્યાગમાં પોતાનાં કર્ત્તવ્ય કર્મો બજાવે છે. જૈનના ખરા સાધુઓ, સંસારની સઘળી લપતછપત અને ખટપટ છોડી દઇ, લોકહિતની અને આત્મહિતની નિર્વિઘ્ન બાબતો કેટલાક મુદત લક્ષમાં લઇ પવિત્ર ધ્યાનની સ્થિતિએ પહોંચી, આત્મકલ્યાણ સાધે છે. અને ખરો જૈન ગૃહસ્થ પરમાર્થસહીત ધંધાધાપામાં અર્થ સાધી, નીતિ અને સન્માર્ગે વર્તી, સર્વ જીવને પોતાના સમાન જાણી શાશ્વત સુખની આશા રાખે છે.

આવું પરમઉપકારી **મહાવીર** શાસન સદા શાસ્વતું હો ! આત્મસંશ્રય (self-reliance) નો પાઠ શિખવનારૂં, જગતમાં ભાઇચારો વધારનારૂં, જ્હેનો કોઇ બેલી નહિ ત્હેની પણ વ્હારે ધાનારૂં, એક બે નહિ પણ **પચ્ચીસ** દૃષ્ટિથી દરેક બાબતનો વિચાર કરનારૂં, પરમશાન્ત દશાને આપનારૂં શ્રી **મહાવીર શાસન જગતમાં જયવંત વર્તો** ! એના દરેક ભક્તના હૃદયમા આ ત્હેનું ટુંક સ્વરૂપ બરાબર કોતરાઇ રહો અને એના પ્રતાપે તેઓ સઘળા કાયરતા છોડી મહાવીરના **વીર** પુત્રો બનો !

પર્યુષણ માટે વગર પૈસાનાં ચિત્રો.

ચિત્ર ૧ લું,--સંવત્સરી દેવીની પૂજા.

આકાશમાં દષ્ટિ કરો. અદ્ધર કોઈ સુંદરી દેખાય છે. એણે ફાટયાં તુટયાં જરીનાં વસ્ત્ર પહેર્યાં છે. મ્હો ઉદાસીથી છાઇ રહ્યું છે. એની ભમરો ગુસ્સાથી ચઢેલી છે.

હવે જમીન ઉપર નજર કરો. હજારો શ્રાવિકાઓ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી બણીઠણીને હાથમાં થાળ લઇ ઉભી છે અને પેલી આકાશની સુંદરી તરફ ચોખા ઉડાડીને કહે છેઃ " ઓ સંવત્સરી માતા ! અમે ત્હને પુજીએ છીએ. અમે ત્હારૂં સ્તવન કરીએ છીએ. "

અને એ શ્રાવિકાઓની પાસે ઉભેલા 'કાળી માના દીકરા' ઓ હજારોની સંખ્યામાં સાથેથી પ્રાર્થના કરે છેઃ " દેવી ! ત્હારાં દર્શનથી અમે પવિત્ર થયા. થોડા ખર્ચે અને થોડી મહેનતે મોક્ષ આપનાર દેવી ! અમો રંક વાણીઆઓ ઉપર કૃપાદષ્ટિ રાખજે !"

અને ન્હાનાં ન્હાનાં છોકરાં " માતાજી જે ' છમછરી દેવીજી જે ! " એવા હર્ષનાદથી આકાશ ગજાવે છે-

પરંતુ જો ! દેવી તે કાંઇ સાંભળી ખુશી થતી નથી. તેણીના હોઠ ભભડયા કરે છે અને મ્હોં ગુસ્સાથી લાલચોળ બની જાય છે. જો, તે હવે તો કાંઇ બોલે છેઃ

"ઓ માતૃદ્રોહી મનુષ્યો ! ત્હમે શું જોઇને મ્હોં બતાવવાની હિમત ધરોછો ? કળીયુગમાં ગમે તેટલા તપ-જપ કરે તો પણ મોક્ષ નથી મળતું છતાં હું ત્હમને એકજ દિવસમાં મોક્ષનગરીની સમીપમાં લઇ જવા માટે ત્હમારા આઠે શત્રુઓને બાળીને ભસ્મ કરનારી ત્હમારી ઉપકારી દેવી છું, તો પણ મ્હારા દર્શન માટે ત્હમે બધા મ્હારા ભક્તો એકઠા નથી મળી શકતા ? પૂજામાં પણ અભિમાન અને ક્લેષ રાખોછો કે ? દુનીઆમા મ્હારી હાંસી કરાવો છો કે ? ઓ અંધાઓ ! જાઓ આજથી ત્હમારાં ધર્મસ્થળો પર અનેક વિઘ્નો આવી પડશે, ત્હમારા સાધુઓ જનસામાન્યને પીડા તુલ્ય થઇ પડશે, ત્હમારી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીજાતીની આર્યાઓને 'સ્વામી' કહીને બોલાવવા જેટલી જ બુદ્ધિ સાચવી શકશે, ધર્મના ઠેકાણે જ કજીઆનાં કામ થશે, ત્હમારાં બાળકો 'ધર્મ' નામથી જ સો ગાઉ ભાગશે, ત્હમારા વિદ્વાનોની પૂજા ઝાડુ વડે થવા લાગશે, ત્હમારા શેઠીઆઓની મતિ હરામનું ખાવાની-સતીઆઓને સતાવવાની અને સાધુઓને પોતાના આશ્રીત બનાવી મુંગા બનાવી દેવા જેવી થશે. ત્હમે ગમે તેટલી મ્હારી પૂજા કરશો પણ તે હું સ્વીકારીશ નહિ. જાઓ, આત્મ-દ્રોહીઓ ! ત્હમારૂં મ્હોં છુપાવો. જાઓ ધુત્તાઓ ! આ ત્હમારી ખોટી પૂજાના ઢોંગથી જગતને ઠગો, આ ત્હમારી માતા અને દેવી કોઇ ત્હમારાથી ઠગાય તેમ નથી."

અને જો ! પેલાં હજારો સ્ત્રી-પુરૂષો અને છોકરાં મ્હોંમાં આંગળી ઘાલી પુતળા માફક સ્થીર બની ગયાં છે. "માતા ! માતા ! ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો !" એવો સંયુક્ત અવાજ કેટલીક વારે નીકળેછે.

જવાબ મળે છેઃ "ત્હમે કે જેઓ કીડી-મંકોડી સિવાય કોઇને પણ ક્ષમા કરી શકતા નથી ત્હેમને ક્ષમા કરવાનું મ્હારાથી બને

તેમ નથી. પણ તેમ છતાં એક માતાના કુદરતી પ્રેમથી કહુંછું કે જો ત્હમે મ્હારાં સઘળાં બાળકો એકસપ થઇ એકી વખતે મ્હારૂં પૂજન કરશો તો તે શાપ દૂર થશે."

અને દેવી આકાશમાં અંતર્ધાન થઇ ગઇ.

ચિત્ર ૨ જું,--અવસરનો જાણ બેટો !

બેટાજી—બાપાજી ! ત્હમે રોજ કહેતા હતા કે ત્હારે માટે મજાની આંગડી શીવડાવી આપીશું પણ કોઇ દી શીવડાવી તો નહિ !

બાપાજી—પણ ભા ! આજકાલ ખરચ બહુ થાય છે તે શું કરીએ ? ગીયે મહીને પગારમાંથી દશ વધ્યા'તા તે ગરૂજીની જાત્રાએ ગયા તેમાં ચટ થઇ ગયા. હવે વળી વધશે તો શીવડાવીશું.

બેટાજી—અને આ મહીને મ્હારી બાએ મહીનાની લાંઘણ કરી છે તેથી અનાજના ચાર રૂપીઆ બચ્યા છે ! હવે તો ચાર રૂપીઆની આંગડી શીવડાવી આપશો ને ?

બાપાજી, બેટાજીનાં મ્હોં તરફ જોતા પુતલા જેવા બની ગયા !

ચિત્ર ૩ જું,–આવડું મ્હોટું પેટ ?

મીસ્તર કૃપણદાસ—આજકાલ આપણા પોબાર છે. પેલા મારવાડી સાથે ભાગનું કરતાં કરતાં આપણને મગરો સાડાસતર ખાંડી લગાવ્યો છે. મારો'લો કહે છે શું કે મીસ્તર કૃપણદાસ તો એકલા જ પચીસ હજાર રૂપીઆ ધરમાદામાં આપી દે એવા જબરા છે !

કૃપણ કાકાના છાપરા પર પચીસ હજાર નેવાં પણ નથી તો પણ બંદાની વાહવાહ તો પેલા બાપલ્લુકર્નાના પ્રતાપે ઘેરેઘેર થવા

લાગી. છાપાને તો જાણે બાયકોટ કર્યું છે; એટલે મારો વાલો છાપાવાળો કાંઇ બંદાના વાહવાહના બે બોલ ઓછો જ છાપે તેમ છે? હુત્તારૂં ભલું થાયરે કૃપણીઆ! છાપાવાળાથી તે વળી વાણીઆભાઇને વેર શાં ને ઝેર શા? વાણીઆ મુછ નીચી તો કે' સત્તર વાર નીચા! જો આજે એમ કીધું હોત તો એક પાઇપણ ખર્ચ્યા પહેલા મારવાડી સા'બના ભાષણમાં બદાની જે તારીફના બોલ બોલાયા તે છપાઇ પ્રગટ થઇ-પાચ લાખ જૈનોના ઘેર બદાની વાહવાહ ન થઇ હોત કે? હશે, થયું તે થયું. પણ ગામમાં તો આપણી વાહવાહ થઇ ગઇ? આહા! હમણાં મ્હારૂં પેટ કેવું મ્હોટું દેખાય છે જો! હવે બદાથી તો ચાલી શકાવાનું જ નહિ! પણ બોલાવવા દે પેલા **થાનકીઆને;** તે છે ધર્માદાનો **નોકર** અને બદો છે ધરમાદાનો **શેઠ;** એટલે તે શા માટે બંદાને ઉચકીને નહિ ફરે?

ચિત્ર ૪ થું,-બે લશ્કરનાં બે 'બૅરૅક્સ'.

સુબેદાર **નથમલજી** સા'બના લશ્કરમાં એક વખત ભારે ખટપટ જાગી. કોટપાટલુંગવાળા કેટલાક સીપાઇઓ ધોતીઆપારેખ સીપાઇઓ સાથે લડવા લાગ્યા. એક બીજા પર મ્હેણાનો વરસાદ વરસ્યો.

પાટલુંગદાસ—તમે ધોતીઆ પારેખો! તમે માત્ર સ્વાર્થંથી અમારી ફોજમાં ભળ્યા છો. ધર્મોએ જ દેશનું સત્યાનાશ વાળ્યું છે એમ જાણવા છતાં તમે હમણાં ધાર્મિક કેળવણી ખાતે માસિક મ્હોટી રકમ મેળવવાના સ્વાર્થ માટે જ અમારી પલટનમાં ભળ્યા છો.

ધોતીઆપારેખ—ખબરદાર મી. પાટલુંગદાસ' નાની જીભે મ્હોટી વાત ના બોલો. અમે અમારી માનવંતી કૉન્ફરન્સ માતાના ભક્તિ

કરવા જ આ પલટનમાં આવ્યા છીએ. એ પલટન ન્હોય ત્હમારા બાવાની એકલાની ! ત્હમે તો ત્હમારા માટે જાંગલાઓનું ભણતર ભણવાની સગવડ માટે માસિક મ્હોટી રકમ મેળવવાને જ આ ફોજમાં ભળ્યા છો તે કોણ નથી જાણતું ?

કજીઓ વધી પડયો અને શુબેદાર સા'બ આવી પુગ્યા. તેઓ બન્નેના તરફ જોઇને બોલ્યાઃ "મી. પાટલુગદાસ ! અને શ્રીયુત ધોતીઆ પારેખ ! ત્હમે બન્ને મ્હારા જમણા અને ડાબા હાથ તુલ્ય છો. એકના પણ સિવાય હું મ્હારૂં સુબેદારૂં ચલાવી શકું તેમ નથી. ત્હમે બન્ને પોતપોતાના પક્ષને આટલા આગ્રહપૂર્વક પકડી રહો છો અને ત્હેને મજબુત કરવાને ઉદ્યમ કરો છો તે જોઈ મ્હને ખેદ નહિ પણ આનંદ થાય છે. મ્હારા બહાદુર સુભટો ' મેણાં સદાય ઘરમેળે ગાર્યાં કરજો, પણ બહારના કોઇ સાગા આવે તો એક થઇ જજો હોં ! હવે તો ત્હમને બન્નેને જૂદા રાખવા માટે બે 'કૅમ્પ્સ' બનાવ્યા છે. રતલામ અને મુંબઇમાં ત્હમારા ધામ થયા છે. ત્હાં રહી બન્ને કરો હરીફાઇ (દુશ્મનાવટ નહિ હોં !) અને જે આગળ વધે ત્હેની કબુલ કરો સરસાઇ ! તેમજ કૉન્ફરન્સ માતાની પધરામણી વખતે મહાદેવીના છડી પોકારવામાં બન્ને બની જજો સગા ભાઇ !

દરીયામાં આગ: કોણ બુઝવશે ?

સંવત્સરીના વધામણીયા અંકમાં હર્ષ, આનંદ અને ગમ્મતની વાતો વાંચવા તલપી રહેલા આ પત્રના વાચકો સમક્ષ આગ બુઝવવાની અરજ કરવાનો પ્રસંગ મ્હારે લેવો પડયો છે એ મ્હને ગમતી વાત તો નથી પણ દરેક કર્ત્તવ્ય કાંઇ મીઠું નથી હોતું, કેટલાંક કર્ત્તવ્યો કડવાં લાગવા છતા પણ બજાવવાં પડે છે.

(૧) પર્યુષણ આવ્યાં અને કમ અક્કલના યુવાનોને માટે શાસ્ત્રશ્રવણને બદલે જુગાર રમવાની છુટી પણ લેતા આવ્યાં! આનું નામ **દરીયામાં આગ** નહિ તો બીજુ શું ? પર્યુષણમાં તો દુષ્ટો પણ પવિત્ર થાય, કસાઇ પણ દુકાન બંધ રાખે, અને જૈનના બાળક સપ્ત વ્યસનમાંના એક નિંદ્ય વ્યસનને સેવે એ શું **દરીયામાં આગ** ન કહેવાય ?

(૨) પર્યુષણ આવ્યાં અને સાથે સંઘમાં કલેશ કરવાની મોસમ પણ લેતા આવ્યાં! એ શું **દરીયામાં આગ** લાગ્યા બરાબર ન કહેવાય ? આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે નાતજાતના અને ઘરના કજીયા અપાશરામાં જ હોમાય છે અને તે પણ મુખ્યત્વે ધર્મ દિવસોમાં ' કારણ કે તે દિવસે ધાંધલ વધારે હોય છે! કલેષ દુર કરવાને માટે ખાસ નિર્માયેલા દિવસો જ કલેષને માટે પસંદ કરવામાં આવે એ **દરિયામાં આગ** નહિ તો બીજું શું ?

(૩) પર્યુષણ આવ્યાં અને સ્થાનકવાશી--દેરાવાશી વચ્ચે વરઘોડાના નામે મારામારી કરવાની મોસમ પણ સાથેજ લેતા આવ્યાં

એ શું **દરિયામાં આગ** લાગવા જેવું ન કહેવાય? એકના દેરા પાસે કે બીજાના સ્થાનક પાસે અપશબ્દ બોલવા, મારામારી કરવી, ઢોલક નગારા વગાડીને અથવા બીજી કોઇ રીતે લાગણી દુખવવી એ મહાવીરના પુત્રો માટે હરગીજ નહિ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. અપાશરા અને દેરાસર પાસે થઇને અન્યધર્મીઓના વરઘોડા જાય તેની કોઇ હરકત નહિ અને એક ભાઇબંધ જૈન પંથના વરઘોડાની ઇર્ષા કરવામાં આવે એ ખરે જ આપણું બળ ઘટાડનારૂં અને આપણને ધર્મથી પાછા હઠાવનારૂં પગલું છે. આ બાબતમાં માધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળા મુનિઓએ અને બન્ને વર્ગની કૉન્ફરન્સોએ મ્હારૂં ત્હારૂં છોડી મહાવીર દાદાની બીક રાખી બાજબી ઉપદેશ કરવો જોઇએ છે. નહિ તો **દરિયાની આગ** બુઝાવવી મુશ્કેલ થઇ પડશે અને એક દિવસ સુંદર જૈન જહાજ આ દરિયાની આગથી ખાખ થશે. પ્રભુ તેમ ન થવા દે!

બધી જાતની આગો કરતાં **દરિયાની** આગ ઘણી ભયંકર હોય છે; કારણ કે તે આગમાં દરીયાનું પાણી ગમે તેટલું નાંખો તો પણ તે બુઝાતી નથી, બલ્કે ખારાશને લીધે આગ વધતી જાય છે. બીજે સ્થળે લાગેલી આગ માટે મીઠા જળની મદદ મળી શકે છે પણ દરીયામાં તો તેવી સવડ મુદલ થઇ શકે નહિ. તેવી જ રીતે ધર્મના નામે ધર્મના કામમાં, ધર્મ દિવસોમાં, ગૃહસ્થો વા ત્યાગીઓએ નવા દર્દ ન બંધાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે અને તે પહેલાં થયેલા દોષો પણ બાળી નાંખવાને હામાઇની આગ સળગાવનારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જોઇએ છે.

ખમાવતાં શરમાશો નહિ.

માણસ માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. કેટલીક ભૂલો અજ્ઞાનમાં થાય છે અને કેટલીક જાણી જોઇને, પરંતુ ન છૂટકે કરાઇ જાય છે. આવી સઘળી ભૂલોના દોષમાંથી મુક્ત થવા માટે વીરપરમાત્માએ મુકરર કરેલું ચોઘડીયું અર્થાત્ સંવત્સરી તદ્દન હાથવેંતમાં છે. માટે ન્હાના તેમજ મ્હોટા, પુરૂષ તેમજ સ્ત્રીએ એ પ્રસંગે પોતાના બરાબરીઆઓ તથા પોતાથી ન્હાના હોય તેઓને—સર્વને ખમાવવા જોઇએ છે. ધર્મ ૧૦ પ્રકારે કહ્યો છે, તેમાં પણ પહેલા પ્રકારમાં ખંતી એટલે ક્ષમાવંતપણું છે. ક્ષમા આપવા અને ક્ષમા માગવાનું કામ માત્ર મ્હોટા દીલના માણસોથી જ થાય છે. ક્ષુદ્ર હૃદયના માનવી જો કે "હું ખમાવુંછું-હું ખમાવુંછું" એવા શબ્દોનો પોકાર તો કરે છે ખરા, પરંતુ તેમનું હૃદય ખમાવતું નથી તેમ તે ખમતું પણ નથી; એટલે મોઢાના એ શબ્દો, કાગળના એક કકડામાં 'સો મણ અગ્નિ' એવો શબ્દ લખીને રૂના ઢગલામાં મુકવાથી જે અસર થાય, તેટલી જ અસર કરે છે.

દરેક માણસે પ્રથમ પોતાના વડિલોને એટલે કે માતાપિતા તથા ગુરૂ અને દેવને અંતઃકરણથી ખમાવવા જોઇએ. વર્ષ દરમ્યાન તેઓનો જે કાંઇ અવિનય થયો હોય, આશાતના-અભક્તિ થઇ હોય તે સર્વ માટે અંતરથી ખમાવવા જોઇએ.ત્યાર પછી પોતાના શત્રુઓને બની શકે તો રૂબરૂ જઇને, ન બની શકે તેમ હોય તો ખુલ્લા દિલના પત્રથી, ખમાવવા જોઇએ. આપણે ભવભ્રમણ ઓછું કરવા

અહીં આવ્યા છીએ ત્હેને બદલે ભવભ્રમણ વધારનાર ક્લેષ ઉત્પન્ન કરીએ અને તે ક્લેશ બુઝાવવા પહેલાં આ દુનિયા છોડી જઇએ તો ભવભ્રમણ ઉલટું વધારીએ, એ કેવું ખેદજનક છે ? માટે "હાથમેં માળા, બગલમેં છુરી" એની માફક ન ખમાવતાં **ખરા દીલથી** ખમાવવુ જોઇએ. ૮૪ લાખ જીવાયોનીને ખમાવવાના પાઠ બોલનાર માણસે પોતાના વડીલો, કુટુંબીઓ તથા શત્રુઓને ખમાવવાનું હરગીજ ભૂલવું જોઇતું નથી, અને જો ખમાવવામાં અભિમાન કરવામાં આવે તો સદ્દગતિ થવી મુશ્કેલ છે બાહુબળજીએ રાજવૈભવનો ત્યાગ કરી તપ કરવા માંડયો પણ જ્યહાં સુધી પોતાના ન્હાના ભાઇઓને નમન કરવા માટે પગ ઉપાડયો નહિ—જ્યહાં સુધી એટલે દરજ્જે અભિમાન છોડી શક્યા નહિ, ત્હાં સુધી ત્હેમને કેવળજ્ઞાન થયું નહિ અને જે વખતે **નમન** કરવા પગ ઉપાડયો કે તરતજ કૈવલ્ય ઉત્પન્ન થયું. આ દાખલો યાદ રાખીને દરેક 'વિરા'એ 'ગજ' ઉપરથી ઉતરી ન્હાના મ્હોટા તમામને નમવું જોઇએ -ખમાવવું જોઇએ.

ખમાવવા માટે આજનો દિવસ નિર્માયો છે તેથી મ્હોટો લાભ તો એ છે કે શ્રીમત અને ગરીબ, ન્હાના અને મ્હોટા તમામ એક બીજાના સહવાસમાં આવી શકે છે અને પૈસા તેમજ અધિકારે ઉત્પન્ન કરેલો દાટ તોડી નાખે છે.

ભગવાન કહે છે કે "खंतीएणं परिसहे जणयई" અર્થાત્ ક્ષમાવાન થવાથી પરિસહ ઉપર વિજય મેળવી શકાય છે. વળી કહ્યું છે કે "क्षमा स्थापते धर्मं" ક્ષમા એ ધર્મને રહેવાનુ સ્થાન છે, એટલે કે ક્ષમા એજ ધર્મ છે. વિદ્વાનો કહેછે કે "Forgiveness is the noblest Revenge." અર્થાત "ક્ષમા છે તે સર્વથી

ઉમદા પ્રકારનું વૈર છે." એક માણુસ આપણને નુકશાન કરી જાય હેનું વૈર લેવા માટે આપણે હેનું નુકશાન કરીએ તો તેથી તે માણુસ વૈર છોડી દેતો નથી પણ વૈરની પરંપરા વધતી જાય છે અને મરણ બાદ પણ **વૈર સાથે** આત્મા છૂટો પડે છે. માટે જ બાઇબલે કહ્યું છે કે "Bless them that *curse* you." અર્થાત્ જે હને શાપ દે હેને તું **આશીર્વાદ** દેજે. વળી પણ બાઇબલ કહેછે કે "જો હને કોઈ જમણા ગાલ ઉપર તમાચો મારે તો ડાબો ગાલ પણ ધરજે."

જેઓ ક્ષમા કરેછે હેમને જ ક્ષમા **માગવાનો** અધિકાર છે. બાઇબલ કહે છે કે "Forgive and you shall be forgiven' પરંતુ ક્ષમા મેળવનારા તથા આપનારા **બહાદુર** પુરૂષો જ હોયછે, **બીજાની** તાકાદ નથી કે તેઓ એવી હીમત ધરી શકે. "क्षमा वीरस्य भूषणम्" અપરાધ નહિ ક્ષમાવનારના જપતપ મીથ્યા છે, તે બાબતનો ઉપદેશ આ પત્રના ગ્રાહકોને શ્રી 'સુસઢ ચરિત્ર'નું જે પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવ્યુ છે હેમાં ઘણી અચ્છી તરેહથી કરવામાં આવ્યો છે. હેમાં જણાવ્યા મુજબ રૂપી કુંવરીએ એકજ વખત **શીલસન્નાહ** કુમાર તરફ સરાગ દૃષ્ટિએ જોયું હતું (સીવાય બીજો કાંઇ અપરાધ કોઈ દિવસ કર્યો નહોતો) અને તે અપરાધ **ખમાવ્યો નહોતો** તેટલા જ દોષ માટે ૯૯૯૯૭ ભવ સુધી પરિભ્રમણ કરવું પડયું અને અનેક દુઃખ સહવાં પડયાં; તેણે કરેલી ઉગ્ર તપશ્ચર્યા, સાધ્વી તરીકે પાળેલાં પંચમહાવ્રત, ખાંડાની ધાર જેવો સંથારો, ઉગ્રવિહારઃ એ વગેરે છતાં આટલા બધા ભવ સુધી હેને દુઃખ ભોગવવું પડયું. જ્યાં સુધી શરીરમાં વાગેલા લોઢાનો

ખીલો લોહચુંબક વડે દૂર કરવામાં ન આવે ત્હાં સુધી બીજી દરેક દવા નકામી છે. તેમજ વૈરવિરોધ અને બીજા અપરાધો ક્ષમાપના રૂપી લોહચુંબક વડે ખેંચી ક્હાડવામાં ન આવે ત્હાંસુધી તપ-જપ અને ક્રિયા-અનુષ્ઠાન સર્વ વ્યર્થ છે.

આ સૂચના જો સંઘના અગ્રેસરોના દીલમાં ઉતરે તો આખા સંઘને ઘણો લાભ થાય. કારણકે ઘણીવાર એમ બને છે કે આગેવાનો ત્હેમનાથી જૂદો અભિપ્રાય ધરાવનારા ઉપર તથા આગમી પણ અપ્રિય સલાહ આપનાર ઉપર ક્રોધ કરે છે અને એ કોપ આખા સંઘને નુકશાન કરવાના કામમાં વપરાય છે. પરન્તુ જો સંવત્સરીનો ઉપયોગ ખમાવવામાં કરવામાં આવે તો એ સર્વ ખટપટ ઓટલેના જ બંધ પડી જાય અને તેથી સંઘને જ લાભ થાય.

સાધુ મુનિરાજો પણ ખરાદિલથી અરસપરસ ખમાવે તો માંહોમાંહેના ઝગડા દૂર થાય અને સંઘની ઉન્નતિ ઘણી સહેલાઈથી થઈ શકે.

પર્યુષણની પ્રભાવના !

સાકરથી સ્વાદિષ્ટ અને મણિઓથી મૂલ્યવાન !

જીંદગીની ગેટલી 'પ્રેમ' છે, જીંદગીનું નિમક 'કામ (ઉદ્યમ)' છે; જીંદગીની ખાંડ 'કવીતા' છે; જીંદગીનું જળ 'શ્રદ્ધા' છે. આ સાધનોને ઓળખશે તે સુખી જીવન ગુજારી શકશે.

* *

ઇજીપ્તના રાજા સીસોસ્ટ્રીસે પોતાની ગાડીના ઘોડાની જગાએ ચાર જીતાયલા રાજાઓને જોડ્યા તેવખતે તે ચારમાંના એકે ગાડીના પૈડા તરફ તાકીતાકીને જોવા માંડ્યું. સીસોસ્ટ્રીસે પૂછ્યું: " પૈડામાં એવી ખાસ ખુબી શું છે વારૂ, કે જેથી ત્હમે તાકી રહ્યા છો? " અશ્વ બનેલાં રાજાએ જવાબ આપ્યો: "માત્ર એક જ ખાસ ખુબી છે; અને તે પણ ન્હાનીસુની છે। આ પૈડામાં અસ્થીરતા જોઇ મ્હને આશ્ચર્ય થયું. પૈડાના જે ઉપલા ભાગ ઉપર ક્ષણ પહેલાં મ્હારી દૃષ્ટિ હતી તે જ ભાગ છેક તળે જઇ બેઠો અને વળી બીજીજ ક્ષણે સૌના માથે આવી લાગ્યો । "

સીસોસ્ટ્રીસ સમજ્યો કે સ્થિતિના વારાફેરા એવા જ છે; અને જેટલા ચ્હડે છે તે બધા પડવા માટે જ; કારણ કે બાર પછી તેર નથી વાગતા, પણ એક જ વાગે છે.

તુરત તે સર્વ રાજાઓને ત્હેણે મુક્ત કર્યા.

મહમદ એકવખત એક ઝાડ તળે એકલો સૂતો હતો. તે હમણાં હથીઆર કે મદદ વગરનો છે એમ જાણી લાગ જોઇને એક શત્રુ ન્હેના ઉપર ઉઘાડી તરવારે ધાઇ આવ્યો અને મ્હોટેથી બોલ્યો: "ઓ મહમદ! બોલ હવે ત્હને બચાવનાર કોણ છે?" મહમદ જાગ્યો અને આ દેખાવથી જરા પણ ગભરાયા સિવાય સૂતો સૂતો જ બોલ્યો: "મ્હારો ઇશ્વર!"

શત્રુયોદ્ધાએ તુરત જ તરવારનો ઘા કર્યો કે જે ઝાડ ઉપર પડ્યો અને ત્હેમાં તરવાર ભરાઈ રહી! મહમદે ઉઠી એક આંચકે તે તરવાર ખેંચી કહાડી અને પેલા હત્યારા ઉપર તે જ તરવાર ઉગામીને પૂછ્યું: "બોલ, હવે ત્હને બચાવનાર કોણ છે?"

યોદ્ધો નરમઘેંસ બની ગયો અને પગે પડ્યો. તે સમજ્યો કે "આ જગતમાં કોઇ મારતુએ નથી, ને મરતુએ નથી; કોઇ છુપી શક્તિ (કર્મ) દરેક ખેલ ભજવે છે અને માણસ નકામો શેખાઇ કરે છે!"

જીંદગીના ત્રણ મ્હોટા 'વ્યાપાર' આ છેઃ—

(૧) ભૂત માટે ખેદ કરવો કે બડાઇ મારવી.

(૨) વર્તમાન માટે બડબડવું.

(૩) ભવિષ્ય માટે તર્કવિતર્ક કરવા.

આ વ્યાપારમાં નફો નથી એમ સમજી શકનારાઓ માટે મોક્ષનો ઇજારો રખાયો છે. ઉમેદવારોએ હૃદયકચેરીમાં અરજી કરવી.

* *

રામકૃષ્ણ પરમહંસ હમેશ કહેતા કે: "સૂર્ય હમેશ સઘળા ઉપર પ્રકાશ અને તાપ ફેંકે છે; પણ આકાશમાં વાદળાં આવે ત્હેમાં સૂર્યનો શું દોષ?" સત્ય જ્ઞાન અને સુખનો પ્રવાહ પુર જોશથી સઘળા ઉપર ફેંકાય છે પણ વચ્ચે 'અહં'પણું (અભિમાન નહિ પણ સંકુચિત દૃષ્ટિ-સ્વાર્થદૃષ્ટિ) આડું આવે અને તેથી તે પ્રવાહનો લાભ ન લેવાય એમાં કોનો દોષ?

*

એક ડોસાએ પોતાની બુદ્ધિશાળી પુત્રીને કહ્યું: "ત્હારે માટે પતિ જાતેજ પસંદ કર; પણ યાદ રાખજે કે **નિર્ધન** માણસને કદી પતિ બનાવીશ નહિ." એમ કહી, 'ધનવાન'ની વ્યાખ્યા પૂછી. છોકરી જમીન તરફ જોઇને બોલી: "જેની પાસે ધન સિવાય બીજું કાંઇ (મતલબ કે ગુણ) ન હોય તે ધનવાન!" કેવી મજાની વ્યાખ્યા!

*

બાઇબલ કહે છે: "સોયના નાકામાં થઇને જવાનું કામ ઉંટને માટે ઘણું જ સહેલુ છે." કેવી હસવા જેવી વાત! પણ સબુર, **કયા કામ કરતાં** તે કામ સહેલું બાઇબલમાં જણાવ્યું છે તે જાણવા દો. "એક ધનવાનને માટે **પરમેશ્વરના** દરબારમાં જવાનું કામ જેટલુ સહેલું છે **તે કરતાં**, સોયના નાકામાં થઇને જવાનું કામ ઉંટને માટે વધારે સહેલું છે." હવે છે કાંઇ આશ્ચર્ય? પરમેશ્વરના દરબારમાં જવું હોય તો બાઇબલની શિખામણ માનીને દાગીના ફટાફટ ફેંકી દેવા મંડી પડો, કે જેથી હળવા ફુલ જેવા-અરે પવન જેવા થઇ **સાહેબના** દરબારમાં જઇ શકાય! અરરરર, બાઇબલની આવી વાત બમો ખાંડી બરાવાળી બાઇઓને-એટલે શ્રીમંતોને કેમ ગોઠશે?

શ્રીમદ્ પૈસા-પુરાણ !

૧

'કંજુસ કાકા' જ્યારે અંકગણીત શીખવા માંડે છે ત્યારે 'સરવાળા'થી જ શરૂ કરે છે અને ત્યાંથી એકદમ 'ગુણાકારે' દોડે છે ! 'બાદબાકી' અને 'ભાગાકાર' જોઇને એમને ટાઢીઓ આવે છે ! પણ બાપની ખામી પુરી પાડવા માટે 'કાકા'નો ચીરંજીવ 'ભાગાકાર'થી જ શરૂ કરે છે, એટલું સંતોષ લેવા જેવું છે ! ધાર્યું હશે તે લાડકો '

૨

એક સાધુ મહાત્મા એક દિવસ 'કંજુસ કાકા'ઓની પંગત વચ્ચે લાંબે સાદે 'દાન'નું માહાત્મ્ય લલકારવા લાગ્યા: "બો બો ભક્તો ! દાન તો સ્વર્ગનું પહેલું પગથીયુ છે, બાપુઓ ! દાન સમો તપ તો આ પાંચમા આરામાં બીજો છે જ નહિ—અને દાન સમો બીજો—"

એટલામાં 'પાટનો પાયો પકડીને બેઠેલા વડેરા 'કંજુસ કાકા'એ મહારાજજીને અટકાવ્યા અને વંદણા કરીને અરજ કરી: "बहुत फरमाया ! गुरुदेव ! बहोत बचन, अन्नदाता! क्या ही अच्छी आपने 'दान'की खूबियां समझाई हैं ! हमें यह बात बहुत पसंद पड़ी है; इस लिये हमारी इच्छा है कि, हम भी आपसे एक 'दान' मांग लें ! कृपानाथ ! 'तुम अमुक काममें

दान करो ' ऐसी सीफारस हमे आप कभी मत करो, बस इतना ही दान हम आपसे चाहते हैं !" વાહરે ભગતરાજ !

૩

કંજુસો માટે એક વધામણી.—માણસ અનેક જાતના રોગથી મરે છે; કેટલાક સોજા આવવાથી મરે છે તેમ કેટલાક **બરોલ વધવાથી** મરે છે; પણ કંજુસ માણસને હૃદય **વધવાનું** દરદ (Enlargement of the heart) કોઇ કાળે થવાનું નહિ એ બાબતની હરકોઇ માણસ ખાત્રી આપી શકશે !

૪

કમબખ્ત **સીકંદર** ! આખી દુનીઆને ધ્રૂજાવનાર જબરજસ્ત બાદશાહ ! મરતી વખતે ત્હારે છેવટે એમજ કહેવું પડયું કે "મ્હારા મરણ પછી મ્હારા બન્ને હાથ ખુલ્લા રાખીને મ્હારૂં શબ ગલીએ ગલીએ ફેરવજો, કે જેથી લોકોને ભાન થાય કે આમ **ખાલી હાથે** જ જવું છે !"

૫

દીલ્લીના બાદશાહ **મહમદ** ! દેરાં અને મૂર્તિઓ તોડીને ત્હેમના ગર્ભમાંથી રત્નો લુટનાર અને શહેરોને બડેર કરી પોતાના ઘરમાં ઉકરડો વધારનાર ઓ બેવકુફ ! મરતી વખતે એકદર દોલતના ઢગલા પર બેસીને ન્હાના બાળક માફક વીલા મ્હોડે રડીને 'હાયરે આમાંનું શું કશું **મ્હારી સાથે** નહિ જ આવે કે ?' એમ બોલતા વખત આવ્યો એ જ રહ્યો કે બીજું કાંઇ ?

૬

એક ડાહ્યા અમીરે પોતાની ખુબસુરત અને સદ્ગુણી પુત્રીને એક દિવસ કહ્યું: "બેટા ! ત્હારે માટે પતિ તું જ શોધી લે એ હું વધારે પસંદ કરૂં છું. પણ જોજે હાં, રખે ગરીબ માણસને પસંદ કરતી. અને સાથે સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખજે કે મ્હારા શબ્દકોષમાં 'ગરીબ' શબ્દનો અર્થ 'કંજુસ' એવો છે !"

૭

બાઇબલ તો બહુ જબરૂં જો ! કહે છે કે " એક ઉંટ કદાચ સોયના નાકામાં દાખલ થવા ભલે હિંમત ધરે; પણ પૈસા-વાળાને પરમેશ્વરની કચેરીમાં દાખલ થવાની હિંમત રાખવાનો સુદ્ધાં અધિકાર નથી." ઓ બાપરે ! આ શ્રીમંતો ઉપર ખુદ દયાસાગર પરમેશ્વરનો પણ આટલો બધો કોપ ક્યાં ! દુનીઆમાં તો આગ તેમ ઝાડુ પડ્યા જ કરે છે તેથી તે બીચારા–બાપડાને મુઆ પછી દયાળુ પરમેશ્વરની આશા હતી કે તે કાંઇક હાથ પકડશે અને પંપાળશે, પણ આ તો ભગવાન પોતે પણ કહે છે કે શ્રીમંત નાગ જ મ્હારા દરબારમાં ન જોઈએ ! ઓ બાપરેઓઓઓ–ઓ શ્રીમતના હાદારેઓઓ !

"It is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter into the kingdom of God"--Bible--St. Matthew 19.

થાય છે કોઇ શ્રીમંતને, ભાર ઓછો કરી, ભગવાનની કચેરીમાં જવાની ઇચ્છા ?

થૅમીસ્ટૉક્લીસ નામના પ્રખ્યાત ગ્રીકે પોતાની પુત્રીનો હાથ માગનારા બે ઉમેદવારો પૈકી શ્રીમંતને છોડી ગરીબને પસંદ કર્યો તેથી લોકો તાજુબ થવા લાગ્યા. તે વખતે થૅમીસ્ટૉક્લીસે ખુલાસો કર્યોઃ "I value more a man without riches than riches without a man."

"'માણુસાઇ વગરની દોલત" કરતાં મ્હને તો 'દોલત વગરનો માણુસ' વધારે કિમતી લાગે છે."

હવે કહો, ત્હમને કંજુસના કોઇ આંતરડાના ખુણામાં 'માણુસાઇ' જોવામાં આવી ?

૯

એક દિવસ મ્હને એક આરબ મળ્યો. આરબો જબરા મુસાફર હોય છે તે તો ત્હમે જાણુતા હશો. મ્હારા તે આરબ વટેમાર્ગુએ મ્હને પોતાની એક અજાયબ મુસાફરીનું વર્ણન કરી સંભળાવ્યું. તેણે કહ્યું: "એક વખત જંગલમાં થઇને જતાં હું ભૂલો પડયો. ત્રણ દિવસ ભટક્યો પણ રસ્તો હાથ લાગ્યો નહિ. મ્હારી સાથેનો બધો ખોરાક પણ હવે તો ખવાઇ ગયો હતો. હવે ભૂખના તડાકા પડવા લાગ્યા. ચોથે દિવસે થોડે દૂર એક થેલી નજરે પડી. તુરત જ દોડીને મ્હેં તે હાથમાં લીધી અને એમાંથી કાંઇક ખાવાનું મળશે એમ ધારી એને ચુંબન કરવા લાગી પડયો. પરન્તુ અફસોસ ! છોડુ છું તો માંહેથી નીકળ્યા કમબખ્ત—સોનાના ફુકા ! સોના મહોરો ! અરેરે આ પાંચસો સોના મહોરોને બદલે પાંચસો દાણા

ચોખા કે બાજરીના કે મકાઇના જડયા હોત તો પણ મ્હારા પ્રાણ બચત ! એમ કહી મ્હેં તે થેલી જમીનપર પછાડી ને તે પર થુંક્યો." કેવી મજાની વાત !

આરબને રસ્તામા જડેલી થેલી પર એક વાર થુંકવું પડયું, તો ન કર્યાનાં કામો કરી સેંકડો થેલીઓ એકઠી કરી રાખનાર શ્રીમંતોએ પોતાની તે થેલીઓ પર કેટલીવાર થુંકવું જોઇએ ? 'સરવાળો' કે 'ગુણાકાર' ગણીને 'કંજુસ કાકા' જવાબ આપશો કે ?

૧૦

થોડાં વર્ષની વાત પર એક દરીઆનો મુસાફર એક ગામની વીશામાં ગયો અને વાળુ તથા પથારી માગી. વીશીવાળો અને હેની સ્ત્રી લગભગ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલા નિર્ધન માણસો હતાં. વાળુ કરતાં કરતાં એણે બન્ને સાથે ઘણા આનંદથી વાતો કરી અને તે બુઢ્ઢાના જુવાન છોકરા સંબંધી સવાલ પૂછવા માંડયા. ડોસો બોલ્યો: "ઘણાં વર્ષથી તે ચાલ્યો ગયો છે અને હેનો પત્તો મળતો જ નથી." રાત્રે પેલા મુસાફરે વીશીવાળાની સ્ત્રીના હાથમાં રૂપીઆની એક થેલી મુકી અને સવાર સુધી સાચવીને મુકવા અરજ કરી અને પછી પોતે નિરાંતે પોઢયો. સ્ત્રી પોતાના પતિને થેલી બતાવીને હેના માલીક બનવા માટે મુસાફરનું ખુન કરવા સમજાવે છે અને પરિણામે, ઘોર નિદ્રામાં પડેલા વિશ્વાસુ વટેમાર્ગુને પથારીમા જ કાપીને દાટી દેવામાં આવે છે. સ્હવારે વીશીવાળાના બે ત્રણ સગાંઓ આવીને કહેછે: "છેવટે ત્હમારો પુત્ર ઘેર આવ્યો એ જાણી અમે ખુશી થયા છીએ અને ત્હમને મુબારકબાદી આપવા જ અમે અહીં આવ્યા છીએ." બુઢ્ઢા વીશીવાળાના આ

વખતના દુઃખ અને ગભરાટનો ખ્યાલ લાવવા કોણ સમર્થ છે ! કારણકે, તે મુસાફર બીજો કોઇ નહિ પણ વીશીવાળાનો ખોવાયલો છોકરો પોતે જ હતો, કે જે પરદેશથી નાણું રળીને ઘેર આવ્યો હતો પણ જે બાપની સ્થિતિ અને પ્રકૃતિની પરીક્ષા કરવા સારૂ એક રાત અજાણ્યો રહ્યા બાદ જાહેર થવાનો ઠરાવ કરીને એક વટેમાર્ગુ તરીકે ઉતર્યો હતો. લોભી વીશીવાળાને ત્હેની સ્ત્રી સાથે પછી દેશનીકાલની સજા થઇ હતી. **પૈસો કેવાં કુકર્મ કરાવે છે તે** આ ઉપરથી ઝટ સમજાઈ આવશે.

૧૧

એક શહેરમાં એક જબરજસ્ત **શ્રીમંત** રહેતો હતો, કે જે **લોભી** પણ જબરજસ્ત જ હતો. એક વખત સખત દુષ્કાળ પડ્યો અને આ લોભીએ લાખ્ખો મણ અનાજ ચોતરફથી ખરીદીને સંઘર્યું, એટલે સુધી કે સારો ભાવ ઉપજવાથી કોઇ વેપારીના ઘરમાં અનાજનો દાણો પણ રહેવા પામ્યો નહિ ! જ્હારે લોકો દુષ્કાળના ત્રાસથી મરવા અને ટળવળવા લાગ્યા ત્હારે સર્વ કોઇની દૃષ્ટિ આ શ્રીમંત તરફ ગઇ. આગેવાન શહેરીઓનું એક ડેપ્યુટેશન તે લોભીને અરજ કરવા ગયું કે મહેરબાની કરી પડતર ભાવે અનાજ આપો, તો હજી પણ લોકો બચશે. પરન્તુ લોકોના મરવાથી આ **લોભીનું** કાંઇ ઓછું થઇ જવાનુ નહોતું ! તેથી તેણે કાંઇ વાત માની નહિ. છેવટે એક મહાત્મા ત્હેની પાસે જવા નીકળ્યા. ગામલોકોએ કહ્યું કે, આપનું માન રાખે તેવો તે નથી; તે છતાં પણ તે તો ગયાજ. લોભી કહે: " ત્હમે પણ જો શીર ફોડાવવા આવ્યા હો તો ચાલ્યા જાઓ, મહારાજ ! " સમયસૂચક ગુરૂ બોલ્યા: " અરે મ્હારે તો કાંઇ-

જૂદી જ વાત કરવાની છે, સાંભળીશ પણ ખરો કે નહિ ?"
લોભીએ હવે કાંઈક દમ લીધો ! પછી મહાત્મા બોલ્યા: "ઓ
વેપારીઓના શાહ ! ત્હારી કીર્તિ સ્વર્ગલોક સુધી પહોંચી ગઈ છે.
સ્વર્ગના પ્રદેશોમાં સીધાવનારા રાજા લોકો તોપખાનુ, લશ્કર અને
પોતાના મોભ્ભાને લાયકના બીજા સરસામાન સાથે જ સીધાવે છે
અને વેપારી લોકો ખજાનાની પેટીઓ લઇને ત્હાં સીધાવે છે.
મ્હારી પાસે આ એક જૂનું ભગવું છે કે જેના ઉપર મ્હને ઘણો
મોહ છે પણ જે મ્હારી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે સ્વર્ગ લોક સુધી ઉચકી
જવાની મ્હારામાં તાકાદ નથી. માટે ત્હમારી પાસે મ્હારે માત્ર
એટલું જ માગવાનું છે કે એ કપડું ત્હમારી સાથે રાખો અને
આપણે જ્હારે સ્વર્ગ લોકમાં ફરીથી મળીએ ત્હારે મ્હને તે ભગવું
સોંપજો. એને ત્હમારા દાગીના, ઝવેરાત કે કપડાં ભેગું ન મુકતા;
કારણ કે રખેને તણાઇ જાય. એ તો મ્હારે જાન કરતાં પણ વધુ
પ્રિય છે; માટે ત્હમારી ગાડીના ધુંસરે જ બાંધી રાખજો, એટલે
જેવી ત્હમારી ગાડી સ્વર્ગલોકમાં પહોંચશે કે તુરત જ હું ત્હાં
આવીને તે છોડી લઇશ."

લોભીઓ ચમક્યો; જાગ્યો; ચેત્યો ! મરણ ચોક્કસ છે એ
વાતનું એને સ્મરણ થયુ. ગાડી કે ઝવેરાત કાંઇ સાથે આવવાનું
નથી એ પણ યાદ આવ્યું. તે છાતી કુટવા લાગ્યો અને મંન્યાસીને
પગે પડીને બોલ્યો: "ઓ ગુરૂદેવ ! કૃપા કરો, કૃપા કરો; હું
આપનું ભગવું પહોંચાડવા સમર્થ નથી; મ્હને પંગુને આપ આપના
ગુલામ તરીકે સાથે લઇ જાઓ એટલી કૃપા કરો. મ્હેં અસ્થીર
પદાર્થના મોહમાં પડીને સ્થીર એવા આત્માનું બહુ નુકસાન કર્યું

છે. મ્હારૂં સઘળું અનાજ ગરીબોને વ્હેંચી દો, લ્યો આ કોઠારની કુંચીઓ ! અને આ પેલી તીજોરીની ચાવીઓ, તે વડે ખજાનામાંના સઘળા દ્રવ્યથી પ્રાણી માત્રને શાન્તિ મળે તેમ કરો; એમને સુખી જોઈને હું સુખી થઈશ; અને એ સુખ મ્હારી સાથે સ્વર્ગ લોકમાં જરૂર આવશે. ”

૧૨

ધન મેળવવાનો ગુપ્ત મંત્ર.

आयुर्वृद्धि यशोवृद्धि वृद्धिः प्रज्ञासुखश्रियाम् ।
धर्मसंतानवृद्धिश्च धर्मात्सप्तापि वृद्धय ॥

અર્થ—આયુષ્યની વૃદ્ધિ, યશની વૃદ્ધિ, વિદ્યાની વૃદ્ધિ, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ, ધર્મ અને સંતાનની વૃદ્ધિ: આ સર્વ વૃદ્ધિ એક ‘ધર્મ’ ની વૃદ્ધિ વડે થાય છે.

તાત્પર્ય:—લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ પણ ધર્મથી જ થાય; કેવો ગજબ ! કૃપણ કાકાઓ ! ચેતો ! ઝટપટ ધર્મને આચરો; નહિ તો ગજેલી લક્ષ્મી પણ પલાયન કરી જવાની સમજજો ! **લક્ષ્મીને આપનાર એક ‘ધર્મ’ જ માત્ર છે; અને ધર્મનો પહેલો પાયો ‘દાન’ છે.** લ્યો, આખું ગામ ભટકી ભટકીને આવ્યા ઠારના ઠાર !

૧૩

અમૂલ્ય ફળનો આપનાર કલ્પવૃક્ષ !

કોઈ નવરો વિદ્વાન લખે છે કે:—

धर्मः कल्पद्रुमो लोके, धर्मश्चिन्तामणि र्नृणाम् ।
धर्मः कामदुघा धेनु, धर्मः किं वाक्षयो निधिः ॥

અર્થ.—આ લોકમાં ધર્મ છે તે જ કલ્પદ્રુમ છે, ધર્મ જ માણસોનું ચિંતામણિ રત્ન છે, ધર્મ જ કામધેનુ ગાય છે અને ધર્મ એ જ અખૂટ ખજાનો છે!

તાત્પર્ય-ધર્મ એ જ અખૂટ ખજાનો છે! 'નટેઉ' કારાઓના મ્હોંમાંથી તો આ સાંભળીને લાળ છૂટતી હશે ' ધર્મ નામના મફતીઆ પદાર્થથી અખૂટ ખજાનો મળે ત્હાં પછી દુઃખ જ શું રહ્યું ? પરન્તુ લોભી વાણીઆના ગુરૂએ કેવી યુક્તિ કરી છે કે, તેઓએ ધર્મમાં જ સઘળો ખજાનો દાટી દીધો અને એ ધર્મની ખાણ ખોદવા માટે પાવડો મોંઘા મૂલ્યનો બનાવ્યો ' કારણ કે એ પાવડાનું નામ જ 'દાન'-'આત્મભોગ '-' પરિગ્રહ પરની મમતાનો ત્યાગ ' એવું છે!

૬૪

પણ માગધી શાસ્ત્રમાં કાંઇ મંત્ર છે?

હા, બાપુ હા; કોઇ કાશીના પંડીતને દક્ષિણાની લાલચ આપીને પછી આવ એટલે નીચેના શ્લોકની બાપા ગાગની છે કે નહિ તે કહી આપશે—

धम्मेण कुल पसूइ धम्मेण य दिव्वरुव संपत्ती ।
धम्मेण धण समिद्धि धम्मे सुविथ्थडाण कित्ती ॥

અર્થ--ધર્મ વડે સારા કુળમાં જન્મ મળે છે, ધર્મ વડે દેવતા જેવી કાન્તિ મળે છે, ધર્મ વડે ધનની સારી પેઠે વૃદ્ધિ થાય છે અને સુવિસ્તર કીર્તિ મળે છે.

તાત્પર્ય:-પરિગ્રહને ધિક્કારવાનું શિખવનાર જૈન શાસ્ત્રો જ પાછા આમ કેમ કહેતા હશે કે ધર્મ વડે ઉચ્ચ કુળ, કાન્તિ અને ધન મળે છે? શું આમાં ઊંડું રહસ્ય નથી રહેલું? ઓ ધનથી આત્માને ખુવાર કરનારા બન્ધુઓ! સાંભળો, કાન દઇને સાંભળો! ધન સંગ્રહવું-મોજશોખ મેળવવા માટે નહિ પણ બીજાને શાતા ઉપજાવવા માટે ધન સંગ્રહવુ. રૂપ સાચવવું—સ્ત્રીઓને લલચાવવા માટે નહિ પણ બીજાને ઉપદેશની અસર કરવામા બોલનારના શરીરથી કાન્તિ પણ કારણભૂત થઇ પડે છે એટલા માટે રૂપ સાચવવું. ધન કે કુળ કે રૂપમાં મોહીત ન થતાં 'સોનાની કટારી કમરમાં રખાય, કાંઇ પેટમાં ન મરાય' એ ન્યાયે આ પદાર્થોથી પુણ્ય રળવાનું છે, આત્માને ડુબાવવા જેવા સ્વાર્થ સાધવાના નથી, સમજ્યા કે?

૧૫

બતાવવાના અને ચાવવાના જૂદા તો નહિ હોય?

મહાવીર પ્રભુએ ધર્મના ૪ રસ્તાઓમાં પ્રથમ પદ 'દાન' ને આપીને પછી અનુક્રમે શીલ—તપ-ભાવના કહ્યા. એમ બતાવવામાં તો પ્રથમ 'દાન' બતાવ્યુ; પણ એમણે પોતે 'દાન' પહેલું કર્યું કે બીજી ત્રણ બાબતો?

ઇતિહાસકાર લખે છે: "શ્રી મહાવીરે લોકાંતિક દેવના કહેવાથી ૩૮૮ કરોડ અને ૮૦ લાખ સુવર્ણ મહોરોનું 'સંવત્સરી

દાન ' (બાર માસ સુધી દાન) દઈ પછી છઠના તપે જ્ઞાતખંડ ઉદ્યાનમાં જઇ દીક્ષા લીધી. ''

મતલબ કે, એમણે **પ્રથમ** દાન દીધું— તે સાથેજ શીલ ગુણનુ સેવન કરેલું હતું—**તે પછી** તપ કર્યો અને **પછી** દીક્ષા લીધી. શું ત્રણ લોકના નાથના ચાવવા–બતાવવાના જુદા હોય કે ? એ તો અમ જેવા સંસારીનાં–'પોથાંગાંનાં રીંગણાં' વાળાનાં કામ ! 'દાન'ના વિષય ઉપર નિબંધ લખવા કેળવાયલાઓને બેસાડો તો પોણી ગપતાલીસ માઇલ જેટલું લાંબુ લફરૂં ચીતરી આપશે, પણ ' વિદ્યોત્તેજક ફંડ ' મા એક મહીનાનો પગાર દાન કરવા જરા ' સાહેબ બહાદૂર ' ને કહી જુઓ ત્તે !–રખેને બીલાડી આડી ન ઉતરે !—શુકન જોઇને સંચરજો !

૧૬

સ્પૅન્સર શું કહે છે?—

"જે **બીજા** તરફ દયા બતાવી શકતો નથી તેવો માણસ પોતા ઉપર કોઈ (માણસ કે દેવ) દયા બતાવે એવી આશા રાખી જ કેમ શકે ?—એવી આશા રાખવાનો એને હક્ક જ શો છે ! "

૧૭

એક શ્રીમંતમાં શ્રીમંત પુરૂષના એકરાર !

સર ઇ. ડાયર (Sir E Dyer) ઘણાજ હૃદયભેદક શબ્દોમાં કહે છે કે:—

I see how plenty surfeits oft,
And hasty climbers soonest fall;

I see that such as sit aloft
Mishap doth threaten most of all·
These get with toil, and keep with fear;
Such cares my mind could never bear.
Some have too much, yet still they crave,
I little have, yet seek no more;
They are but poor, though much they have.
And I am rich with little store.
They poor, I rich they beg, I give,.
They lack, I lend, they pine, I live.
My wealth is health and perfect ease,
My conscience clear, my chief defence,
I never seek by bribes to please,
Nor by desert to give offence.
Thus do I live, thus will I die—
Would all do so as well as I.
I joy not in no earthly bliss,
I weigh not Crœsus' wealth a straw
For care, I care not what it is—
I fear not fortune's fatal law·
My mind is such as may not move
For beauty bright, or force of love.
Some weigh their pleasures by their lust,

Their wisdom by their rage of will
Their treasure is their only trust,
A cloaked craft their store of skill;
But all the pleasure that I find
Is to maintain a quiet mind.

—Sir E. Dyer.

અર્થ:—ઘણું ખાવાથી ઉલટી થાય છે તેમ ઘણી લક્ષ્મી એકઠી થાય તો દુઃખની સાથે ઓકવાનો વખત આવે છે, એ હું જાણું છું. ઝટપટ ડુંગરા ચ્હડવા જનારા વધારે જલદીથી જમીન પર ધબાયનમઃ થાય છે એ પણ મ્હને ખબર છે. મ્હેં જોઈ લીધું છે કે, જેઓ ઉંચે બેસણે બેસે છે ત્હેમને—માત્ર ત્હેમનેજ દુર્દૈવ ધમકાવે છે. એ બીચારાઓ પૈસો મેળવતાં દુ:ખી થાય છે અને જાળવતાં હેરાન થાય છે; આ સેવકથી તો એવું સહન જ ન થઈ શકે !

કેટલાકની પાસે જરૂર કરતાં વધારે છે; અને તે છતાં તેઓ હાયવોય કરે છે ! સેવક પાસે થોડું જ છે પણ વધારેની ગરજ જ થતી નથી. અખૂટ ભંડારવાળા 'રાંક' જેવા હોય તો પણ જાઓ ! પાંચ—પચાસ રૂપૈડી વાળો 'શ્રીમંત' જેવો હોય તો સેવક પાસે પધારજો ! પૈસાઓ બીચારા ગરીબ છે, હું શ્રીમંત છું. તેઓ યાચે છે, હું આપું છું. પૈસાઓને કંઈ તંગી છે, હું ધીરૂં છું. પૈસાઓ હાયવોયમા ઝુરવાને લીધે જીવતા મુવા બરાબર છે, હું જીવું છું.

મ્હારી દોલતમાં દોલત તન્દુરસ્તી અને શમ—શાન્તમાં રમણ કરતું મન છે. મ્હારો બચાવમાં બચાવ માત્ર મેલ વગરનું ઉગર

છે. કોઇને ફુશામતથી પ્રસન્ન કરવાની હું કદી દરકાર કરતો નથી તેમજ ખોટી રીતે કોઇને ચ્હીડવવા પણ ઇચ્છતો નથી. બંદા તો આ પ્રમાણે જ 'જીવવા'ના--અને એજ પ્રમાણે 'મરવા'ના ! બધાએ જીવવા અને મરવાની આ રીત શીખે તો કેવું સારૂ !

સ્થૂલ સુખોમાં મ્હને આનંદ જણાતો નથી. કુબેર ભંડારીનો ખજાનો જ્હારે હું જોઉં છું ત્હારે રસ્તામાંના તરખલા કરતાંએ ઓછો ભારે હોય એમ મ્હને લાગે છે ! કારણ કે એ ખજાનાની બંદાને શી પરવાહ છે? લક્ષ્મી દેવીનો ભયંકર કાયદો (ઘરમાં આવતી વખતે પાછળથી લાત મારી કમાન કરવાનો અને ઘરમાંથી ચાલ્યા જતી વખતે છાતીમાં લાત મારીને ભોંયભેગો કરવાનો) હું જાણુંછું; પણ મ્હને ત્હેનો ડર નથી. ઝગમગતી સુંદરતા કે દુનીઆદારીના પ્રેમથી મ્હારૂ મન કાંઇ પલળે તેવું નથી.

કેટલાકો પોતાની મજાહનુ તોલ ત્હેમની વિષયવાછના રૂપી કાટલા વડે કરે છે; અને પોતાના ડહાપણનું તોલ ચુરકીઆ નામના કાટલાથી કરે છે; એમની પાસે માલમાં માલ સ્થૂલ ખજાનો છે અને એમના બુદ્ધિના ભંડારામાં 'સફેદ પ્રપંચો'નો ઢગલો છે' સેવકને આમાંનું કાંઇ જોઇતું નથી. શાન્ત સંતુષ્ટ મન એજ સેવકનો મ્હોટામા મ્હોટો આનંદ અને ખજાનો છે

૧૮

મૅમ સાહેબનો ઉંધો કાયદો !

દયાની મૂર્ત્તિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી મૅમ સાહેબ ઍલા વ્હીલર વીલકૉક્ષ (Ella Wheeler wilcox) આપણા બધાનાં

કરતાં કાંઇક ઉંધો જ કાયદો બતાવે છે અને સાથે સાથે આખી દુનીઆ માટે એકજ ધર્મ બતાવે છે. તે ધર્મનું ફરમાન એક જ છે અને તે પેલો ઉંધો કાયદો એ જ છે ! છે મરજી તે કાયદો સાંભળવાની ? લ્યો ત્હારે—

Love thyself last, the world shall be made better
By thee, if this brief motto form thy creed;
Go, follow it in spirit and in letter.
THIS is the TRUE religion which men need.

અર્થઃ—"તું ત્હારા પંડને **સૌથી છેવટે** ચાહાજે !" જો આ ન્હાનો સરખો ગુરૂમંત્ર શિખવનારા ધર્મપંથમાં તું દાખલ થઇશ તો દુનીઆ ત્હારા વડે વધારે આબાદ થશે. માટે જા ! એ ગુરૂમંત્રનો અક્ષરે અક્ષર ત્હારા આત્મામાં ઉતાર અને એ પ્રમાણે ચાલ ! જે સાચા ધર્મની માણસ જાતને જરૂર છે તે આ જ ધર્મ છે.

તાત્પર્યઃ—સાંભળ્યો આ નવો ધર્મ ? આ ધર્મ સિવાયના બધા ધર્મો ખોટા સમજવા હોં કે ! જે ધર્મ પોતાનો દેહ પોષવાનું—પોતાના પંડને જ પ્રથમ ચાહવાનું શીખવે તે ધર્મો બધા ખોટા !—પછી તે માણસના કરેલા હો કે દેવના કરેલા હો તો પણ ખોટા ! ખોટા ! ખોટા ! તીજોરીઓ ભરવાનું, ઘોડાગાડીઓનાં ફરતા ફરવાનું, અપ્એ બાઇડીઓ કરવાનું, લગ્નમાં નાણાં ઉડાવી કીર્ત્તિ (?) ખાટવાનું અને શરીરને મડમ જેવી બનાવી ખુશ થવાનું—એવું એવું શીખવનારો ધર્મ—લૌકીક વ્યવહાર ત્હમને અને આખી દુનીઆને ડુબાવશે. માટે બાઇઓ ! ત્હમને જો ત્હમારી ગળગુથી પાનારીએ અક્કલ ન આપી

હોય તો આ ધર્મમાતા ઈન્ના બહીલર વીલકૉક્ષની ઉપર લખેલી આકસ ઉછીની તો અવશ્ય લેજો !—હમારા ખાતર નહિ તો દુનીઆ ખાતર જરૂર લેજો !

૧૫

થોડુંએક અમારા વિદ્વાન મિત્રો માટે !

THE MISER AND PLUTUS

(A Fable).

The wind was high, the window shakes;
With sudden start the Miser wakes;
Along the silent room he stalks,
Looks back and trembles as he walks!
Each lock and ev'ry bolt he tries.
In ev'ry creek and corner pries;
Then opens the chest with treasure stor'd,
And stands in rapture o'er his hoard.
But now, with sudden qualms possest,
He wrings his hands, he beats his breast;
By conscience stung, he wildly stares,
And thus his guilty soul declares:
"Had the deep earth her stores confin'd
This heart had known sweet peace of mind.
But *virtue's sold*, Good Gods! what price

Can recompense the pangs of vice?
O bane of good! seducing cheat!
Can man, weak man, thy pow'r defeat?
Gold banish'd honour from the mind,
And only left the name behind,
Gold sow'd the world with ev'ry ill;
Gold taught the murderer's sword to kill;
'Twas gold instructed coward hearts;
In treachery's more pernicious arts;
Who can recount the mischiefs o'er!
Virtue resides on earth no more!'"
He spoke and sighed: In angry mood
Plutus, his god, before him stood.
The Miser, trembling lock'd his chest;
The vision frown'd, and thus address'd:
'Whence is this vile ungratefull rant,
Each sordid rascal's daily cant'
Did I, base wretch, corrupt mankind?
The fault is in thy rapacious mind.
Because my blessings are *abus'd*,
Must *I* be censur'd, curs'd, accus'd?
E'en Virtue's self by knaves is made
A cloak to carry on the trade.
And pow'r (When lodg'd in their possession)

Grows tyranny, and rank oppression.
Thus, when the villain crams his chest,
Gold is the canker of the breast;
'Tis av'rice, insolence, and pride,
And ev'ry shocking vice beside,
But when to virtuous hands, 'tis given,
It blesses like the dews of heaven;
Like heaven, it hears the orphan's cries,
And wipes the tears from widows' eyes.
Their crimes on gold shall misers lay
Who pawn'd their sordid souls for pay ?
Let bravoes then (when blood is spilt)
Upbraid tha passive sword with guilt.

—Gay.

Much learning shows how little mortals know;
Much *wealth*, how little worldlings can *enjoy*;
At best, it babies us with endless toys,
And keeps us children till we drop to dust.
As monkeys at a mirror stand amaz'd
They fail to find what they so plainly see;
Thus men, in shining riches, see the face
Of happiness, nor know it is a shade;

But gaze, and touch, and peep, and peep again,
And wish, and wonder it is absent still.

—Edward Young

* * *

I cannot call riches better than the *baggage of virtue* for as the baggage is to an army, so is riches to virtue. It cannot be *spared*, nor *left behind*- but it binderes the march; yea and care of it sometimes loseth or *disturbeth the victory*.

Seek not proud riches, but such as thou mayest get *justly*. Use *soberly*, distribute *cheerfully* and live *contentedly*; yet have no abstract *nor friarly contempt* of them.

—Bacon.

☞ 'પૈસા-પુરાણ'ના સ્કંધ ૯૭ બાકી છે. આવતા અંકમાં ચાલુ રહેશે. લોભીએ ન વાંચવા કૃપા કરવી; વાંચે તો એના અજાનાના સોગન છે!

૨૧-૯-૧૭

૨૦

બલ્લાલ નામે મહાકવિ રાજા ભોજને ઉદ્દેશીને કહી ગયો છે કેઃ—

यद् ददाति यदश्नाति। तदेव धनिनान्धनम्।
अन्ये मृतस्य क्रिडन्ति। दारैरपि धनैरपि ॥

"જે દેવાયું અને જે ખવાયું તે જ પૈસાવાળાનો પૈસો છે. પૈસાવાળાના મૃત્યુ પછી હેના પૈસાથી તેમજ હેની સ્ત્રીઓથી બીજા લોકો ક્રીડા કરે છે, મોજ કરે છે."

મહાકવિ! મહાકવિ! ત્હેં તો ગજબ જ કર્યો ભાઇ! આવું 'કડવું સત્ય' કહેતાં તું પૈસાવાળાની લાગણી દુખાવે છે અને હેમનું 'ડેફેમેશન' કરેછે એવી સલાહ આપનાર કોઇ બારીસ્ટર સાહેબ ત્હારા જમાનામાં નહિ હોય એમ હું ધારૂંછું।

ભલા! ત્હેં એવી ચોખવટ કેમ ન કરી કે તે પૈસો 'બીજા' ભોગવેછે તે બીજા તે કોણ? ટ્રસ્ટી? સાહુ? યુવાન વિધવાના પાસવાન? કે કોઇ બીજા સાહેબ? 'ભોજપ્રબન્ધ'નો આખો ગ્રંથ ફેંદી વળવા છતાં આ ખુલાસો કેયે હાથ લાગ્યો નહિ! કદાચ ત્હને દેહધારી તરીકે એ વાતનું જ્ઞાન નહિ હોય! પણ હમણાં તું મરીને દેવ થયેલો છે માટે ત્હારાં દિવ્ય ચક્ષુથી જોઇને કહી દે કે પૈસાવાળાના પૈસા અને સ્ત્રીથી ક્યા 'બીજાઓ' ક્રીડા કરે છે? બનાવી દે નવા બે–ચાર શ્લોકરત્નો અને મોકલી દે એકાદ 'મીડીઅમ' દ્વારા'

૨૧

તે જ કવિ કહેછે કેઃ—

न दातुं नोपभोक्तुञ्च। शक्नोति कृपणः श्रियं।
किन्तु स्पृशति हस्तेन। नपुंसक इव स्त्रियम् ॥

'કૃપણ કાકાઓ' પોતાનો પૈસો કોઇને આપી શકતા નથી, તેમજ ભોગવી પણ શકતા નથી; માત્ર ત્હેના ઉપર, એક પંહની માફક, હાથ ફેરવ્યા કરે છે.—

૨૨

मूर्खो नहि ददात्यर्थं । नरो दारिद्र्यशंकया ॥
प्राज्ञस्तु वितरत्यर्थं । नरो दारिद्र्यशंकया ॥

મૂર્ખ માણસ પોતાને નિર્ધનતા આવી જવાની શંકાથી બાજાને ધન આપતો નથી, પરન્તુ સમજુ માણસ તો એક દિવસ નિર્ધનતા આવવાની છે એ શંકાથી જ ઉલટો દાન કરે છે.

મૂર્ખમાં ને સમજુમાં માત્ર એટલો જ તફાવત । મૂર્ખ સાગજે છે કે આપીશ તો ખુટી જશે અને મ્હારે ગરીબ બનવું પડશે. સમજુ એમ માને છે કે પૈસાને ગમે તેટલો સાચવીશ તો પણ એક દિવસ તો તે હાથમાંથી જવાનો જ છે તો જ્હારે ગરીબ થઇશ ત્હારે મ્હારા કામમાં કોણ આવશે ? માટે અત્યારે સાધનવાળો છું તેટલામાંજ દાન વડે વાહવાહ લઇ લઉં, જેથી કરીને મ્હારે કોઇની ગરજ પડે તેવે વખતે મુંઝાવું ન પડે.

૨૩

कृतो यैर्न च वाग्मी च नयैः शत्रु पराजितः ।
यैरात्म सदृशो नार्थी किं तैः काव्यैर्बलैर्धनैः ?॥

જે કાવ્યો ભણનારને ઉત્તમ વક્તા ન કરે તે કાવ્યોનું શું પ્રયોજન ? જે સૈન્યો શત્રુનો પરાજય ન કરે તે સૈન્યોનું શું પ્રયોજન ?

અને જે પૈસા યાચકને દાતા જેવો ન બનાવે તે પૈસાનું શું પ્રયોજન? મતલબ કે તે સર્વ નકામું સમજવું.

૨૪

दद्तो युद्धयमानस्य पठतः पुलकोन चेत् ।
आत्मनश्च परेषाञ्च सा क्रिया पौरुषीस्मृता ॥

દાન દેતાં, યુદ્ધ કરતાં અને ભણતાંઃ એટલાં કામ કરતાં જો તે કામ કરનારનાં અને જોનારનાં રૂવાંડાં ઉભાં ન થઇ જાય તો પછી તે ક્રિયાઓ અલૌકિક નહિ પણ લૌકિક જ થઇ એમ સમજવું.

દાન દેતી વખતે-યુદ્ધ કરતી વખતે તેમજ અભ્યાસ કરતી વખતે માણસે ખરા મનથી ઉલ્લાસમા આવી જઇને તે કામો કરવાં જોઇએ. અને તે કામની અસર દાન લેનાર ઉપર, યુદ્ધ જોનાર ઉપર તેમજ અભ્યાસના પરિણામે મળેલી બુદ્ધિના ચમત્કારો જોનાર ઉપર પણ એવી સજ્જડ થવી જોઇએ કે તેથી ત્હેમને રોમાંચ થાય. તો જ તે ક્રિયાઓ અલૌકિક કહેવાય.

૨૫

याचितो यः प्रहृष्येत दत्त्वा च प्रीतिमान् भवेत् ।
तं दृष्ट्वाप्यथवा श्रुत्वा नरः स्वर्गमवाप्नुयात् ॥

જે પુરૂષ પોતાની પાસે કોઈ માગે તો ઉલટો રાજી થાય અને માગેલુ આપીને પણ પ્રસન્ન રહે, તેવા પુરૂષનું દર્શન કરવાથી અથવા નામ માત્ર સાંભળવાથી પણ બીજાને સ્વર્ગ લોકની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૨૬

आगतानामपूर्णानां पूर्णानामपिगच्छताम्
यदध्वनि संघट्टो घटानां तत् सरोवरम् ॥

જ્યહાં ખાલી ઘડાઓ આવે છે અને ભરાઇને પાછા જાય છે છતાં જેના માર્ગમાં ભીડ થતી નથી તે જ 'સરોવર' કહેવાય.

મતલબ કે, સરોવરમાં જે લોકો પાણીની આશાએ ઘડા લઇને આવે છે હેમને સરોવર ના કહેતું નથી-પાછા કહાડતું નથી એટલુંજ નહિ પણ 'હમણાં બેસો થોડી વાર!' એમ કહીને ખોટી પણ કરતુ નથી; તેમજ ખરા 'પૈસાવાળા' તો તેઓજ છે કે જેઓ યાચકને પાછા કહાડતા નથી એટલુંજ નહિ પણ વાયદો પણ કરતા નથી, અરે ઘડીવાર રોકાવું કરીને ઝાઝા ભિક્ષુકોને એકઠા કરવાનું પણ તેઓ પસંદ કરતા નથી.

૨૭

धनिनोऽप्यदानविभवा गण्यन्ते धुरि महा दरिद्राणाम् ।
हन्ति न यतः पिपासामतः समुद्रोऽपि मरुरेव ॥

જેઓ ધનવાન છતાં પણ દાતા બનતા નથી તેઓ મ્હોટા કંગાલોની પંક્તિમાં જ ગણાય છે. સમુદ્ર, પાણીથી ભરપૂર છતાં પણ પ્રાણીઓની તરસને મટાડતો નથી માટે હેને મરૂ-મારવાડ અથવા જળ વગરનો દેશ જ માનો ને!

૨૮

કવિશિરોમણિ કાલિદાસે કહ્યું છે કેઃ—

अदातृमानसं क्वापि न स्पृशन्ति कवेर्गिरः
दुःखायैवातिवृद्धस्य विलासास्तरुणीकृताः ॥

'કૃપણ કાકા' ના મનને એક ચીજનો સ્પર્શ કદી થઇ શકતો જ નથી ! ને ચીજ કેઇ ? તો કહે છે કે; કવિની વાણિ.--જુવાન સ્ત્રીઓએ કરેલા વિલાસો વૃદ્ધ પુરૂષને દુઃખદાયી જ થાય છે તેમ.

મતલબ કે, પંડીતોની વાણિ કૃપણોના મન સુધી આવી શકે જ નહિ. બહુ બહુ તો કાન સુધી આવે, પણ મનને—હૃદયને તે પવિત્ર વાણિનો સ્પર્શ ન જ થઇ શકે. અને કદાપિ એક 'અછેરા' તરીકે—આશ્ચર્યભૂત બનાવ તરીકે કોઇ કૃપણના મનને પંડિતની વાણિનો સ્પર્શ થઇ ગયો તો ઉલટું ત્હેનાથી ત્હેને દુઃખ થાય.

૨૯

ઓ શ્રીમંતો ! ઓ રાજાઓ ! ઓ મ્હોટા ધમાલાવાળા 'શેઠીઆ' ઓ ! ગર્વ છોડીને વાસુદેવ કવિવરની વાત એક ચિત્તે સાંભળો ! :-

नो चिन्तामणिभिर्न कल्पतरुभिर्नो कामधेन्वादि--
भिर्नो देवैश्च परोपकारनिरतैः स्थूलैर्न सूक्ष्मैरपि ।
अम्भोदेन निरन्तरं जलभरैस्तामुर्वरां सिञ्चता
धौरेयेण धुरं त्वयात्र वहता मन्ये जगज्जीवती ॥

ચિંતામણિઓથી, કલ્પવૃક્ષોથી, કામધેનુ આદિથી, કે પરોપકાર કરવામાં હમેશ તત્પર એવા ન્હાનામ્હોટા દેવોથી કાંઇ આ જગત્

જીવતું નથી. પણ હે મેઘ ! હું માનુંછું કે તું કે જે અગણી, સઘળો બોજો ઉઠાવનાર અને જળના સમૂહોથી ખારી ધરતીને પણ નિરતર પખાળી નાખનાર છે હેના વડે જ આ જગત્ જીવે છે !

૩૦

એક દિવસ રાજા ભોજના મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે આ રાજા બહુ દાન કરીને ધન ઉડાવી દે છે તેથી ખજાનો ખુટી જશે તો શી વલે થશે ? તેથી વિદ્વાન રાજાને ઈશારામાં સમજાવવા માટે રાજાના શયનગૃહની દીવાલ પર મ્હોટા અક્ષરે એક પદ લખ્યું કેઃ—

आपदर्थं धनं रक्षेत् ।

એટલે કે, આપત્કાલને વાસ્તે ધન સાચવી રાખવું જોઈએ.

રાજાએ તે અક્ષરો વાંચ્યા ત્હારે પોતે હેની નીચે બીજું એક પદ લખ્યું કેઃ—

श्रीमतामापदः कुतः ? ।

એટલે કે, સંપત્તિવાળાઓને આપત્કાલ આવે જ કેમ ?

બીજે દિવસે મંત્રીએ તે પદ વાંચીને ત્રીજું એક ચરણ લખ્યું કેઃ—

सा चेदपगता लक्ष्मीः ।

એટલે કે કદાચ એ લક્ષ્મી જતી રહે તો ?

ત્રીજે દિવસે રાજાએ ચોથું ચરણ લખી દીધું કેઃ—

संचितोऽर्थो विनश्यति ॥

એટલેકે, એકઠો કરેલો પૈસો નાશ પામે છે.

આ ચરણ વાંચી મંત્રીએ રાજાની ક્ષમા માગી. આનું નામ **પ્રસન્ન મનથી** લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરનાર નરરત્ન !

૩૧

नभसि निरवलम्बे सीदता दीर्घकालं
त्वदभिमुखविसृष्टोत्तानचञ्चूपुटेन ।
जलधर ! जलधारा दूरतस्तावदास्तां
ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥

ઓ મેઘ ' બપૈયો કે જે નિરાધાર આકાશમાં લાંબા કાળથી સીદાયા કરે છે અને પોતાની ચાંચ ઉંચી કરીને ત્હારી સામી રાખી બેઠો છે ત્હેને જળની ધારા મળવી તો દૂર રહી પણ અફસોસ છે કે ત્હારો મધુર અવાજ પણ ત્હેના સાંભળવામાં આવ્યો નહિ !

૩૨

पतितानि तु यावन्ति चातकाश्रूणि तेऽम्बुद ।
तावन्तोऽपि त्वयोदारं न मुक्ता जलबिन्दवः ॥

ઓ મેઘ ! ત્હારે વાસ્તે બપૈયાનાં જેટલાં અશ્રુબિન્દુ પડયાં તેટલાં પણ પાણીના છાંટા ત્હેં ઉદાર મનથી આપ્યા નહિ !

ઓ શ્રીમંતો ! ત્હમારી પાસે અરજ કરવામાં, ત્હમારી પાસે આવવા-જવાના ભાડા ખર્ચવામાં કે પત્રો લખીને પોષ્ટ ખર્ચ કરવામાં

અને ત્હમારી ફુરસદે વાત થઇ શકે એટલા ખાતર દિવસોના દિવસો સુધી ત્હમારી સેવામાં પડી રહેવામાં જે કાંઇ નુકસાન થયું એટલી પણ સખાવત ત્હમે ન કરી એવા ત્હમે નિષ્ઠુર હૃદયના છો!

૩૩

शाखाशतशतविततः सन्ति कियन्तो न कानने तरवः।
परिमलभरमिलदलिकुलदलितदला : शाखिनो विरलाः ॥

વનમાં સેંકડો શાખાઓથી વિસ્તાર પામેલાં વૃક્ષો તો ઘણાં-ઘણાંએ છે; પરન્તુ સુગંધના સમૂહની ઇચ્છાથી ભેળા થતા ભ્રમરોએ જેનાં પાંદડા પણ કાડી નાખ્યાં છે એવાં વૃક્ષો તો થોડાં જ હોય છે।

સાબાસ છે એવી રીતે પોતાનુ સર્વસ્વ લુટાવીને-પોતાનાં અંગો બીજા પાસે તોડાવીને પણ બીજાઓને આનંદ આપનાર પરગજુ પુરૂષોને।

૩૪

બારેબાર સોનાની કિંમતનો એક શ્લોક કે જે મહેશ્વર નાગના કવિએ રાજા ભોજને સંભળાવેલો અને જે દરેક શ્રીમંત, દરેક આગેવાન, દરેક વિદ્વાન, દરેક પરમાર્થી પુરૂષને ઉલ્હાસે કરવા જોગ છે તે નીચે પ્રમાણે છેઃ—

हे रुद्राक्ष ! सहस्र सम्प्रति चिरं शाखा शिखाकर्षण—
क्षेभामोटनभञ्जनानि जनतःस्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥

હે ઉત્તમ વૃક્ષ ! ત્હારી પાસે લોકો આવે છે એથી ત્હારૂં મન જો કચવાતું જ હોય તો તું ચૌટા વચ્ચે ઉત્પન્ન જ શા માટે થયો ? કદાપિ ભૂલથી જ ચૌટા વચ્ચે ઉત્પન્ન થયો તો પણ અત્યંત ઘાડી છાયા શા માટે રાખી બેઠો ? કદાચ તે પણ ભૂલથી જ કર્યું એમ કહીશ તો અનેક ફળોના સમૂહથી ભરપૂર શા માટે બન્યો ? અને તે પણ ભૂલ થઇ હોય તો ફળોથી ભરપર બનીને 'નમી' કેમ રહ્યો ? અને નમી રહ્યો તો લોકો ત્હારી શાખાઓને તથા તેઓની આંગળીઓને ખેંચે-હલાવે-મરડે-ભાગે એ સર્વ ત્હારે શાન્તિથી સહન કરવું જ જોઇએ.

4—9—11

☞ આ લેખ માત્ર નિર્મળ પ્રેમથી—મ્હારા શ્રીમંત આત્મબંધુઓને ધન વડે થયેલા મોહમાંથી જાગૃત કરવાના ઉચ્ચતમ આશયથી ગર્જારવ કરતા ગજરાજ જેવો હૃદયભેદક લખાયો છે. તે કાંઇ ફૂકાના ઠગલાના માલીકોની ઇર્ષાથી કે નિંદક બુદ્ધિથી લખાયો નથી એ વાતની આત્મસાક્ષીએ ખાત્રી આપું છુ અને શબ્દે શબ્દ પર એકાંતમા મનન કરવા સર્વને વિનંતિ કરૂં છું.

પૈસો વાવવાની વિદ્યા.

ગુસી બાદશાહે, હૃદયદર્શક કાચ, કે જે 'લૅઓના કાચ' તરીકે પુરાણા વખતમાં પ્રખ્યાત હતો હેની સ્હાયથી, પારદર્શ્ય શરીર અને મનવાળી ૩૦૦ સ્ત્રીઓ મેળવી હતી, એ વાતને આજકાલના લોકો હસી કાઢતા હતા, પરંતુ જ્યારે આધુનિક શોધખોળના પ્રતાપે શરીરની અંદરની હીલચાલો દેખાડનારો કાચ નજરે જોવામાં આવ્યો ત્યારે લોકો 'લૅઓના કાચ' ને ગપ કહેતાં અચકાવા લાગ્યા. તેવી જ રીતે કલ્પવૃક્ષની હયાતીને હસી કહાડવા પડેલાં, વસ્ત્ર–ખોરાક–દવા આદિ વિવિધ વસ્તુઓ પુરી પાડનારાં કલ્પવૃક્ષો હાલ પણ નજરે પડે છે તે વાત ડાહ્યો માણસ લક્ષમાં લીધા સિવાય રહેશે નહિ. 'લૅઓના કાચ' અને 'કલ્પવૃક્ષ' જેવાજ એક અદ્‌ભુત પદાર્થના જ્ઞાનથી હું મ્હારા વાચકવર્ગને ઓળખાણ કરાવીશ. તે પદાર્થ બીજો કોઇ નહિ પણ પૈસો વાવવાની ગુપ્ત વિદ્યા છે.

મંત્ર સાધનારા લોકો (૧) અમુક વખતે જ મંત્ર સાધે છે. (૨) તે માટે જગા પણ અમુક જ પસંદ કરે છે અને (૩) મંત્ર સાધવા માટે અમુક જોગવાઇઓ ઉપગર સાધન તૈયાર રાખે છે. પછી એ મંત્રમાં (૪) શ્રદ્ધા રાખી જાપ શરૂ કરે છે અને છેવટ (૫) ભયાનક દેખાવોથી પણ ડગતા નથી; ત્યારે ત્હેમને દેવ પ્રસન્ન થઇ ઇચ્છીત વસ્તુ આપે છે.

તેનુંજ અને બરાબર એ જ મુકાબલે, પૈસો વાવવાની જે ગુપ્ત વિદ્યા હું અત્રે જાહેર કરવાનો છું ત્હેને પણ પાંચ સગવડો

જોઇએ છે. એ પાંચે સગવડો શીખેલો માણસ પૈસાનું બીજ (૧) અમુક વખતે, (૨) અમુક ક્ષેત્રે, (૩) અમુક સાધન સહિત, (૪) શ્રદ્ધા સહિત અને (૫) અડગપણે રોપીને ધન–પુત્ર–પરિવાર--કીર્તિ--સત્તા અને આનંદ આદિ સર્વ પદાર્થ મેળવી શકે છે. એથી કરીને આ વિદ્યા 'ગુપ્ત વિદ્યા' ના ભંડારમાં પધરાવવા યોગ્ય છે, પરંતુ ભવ્યજીવોના હિત માટે **જાહેરમાં મુકાય છે તેથી** કાંઈ ત્હેને સત્વ વગરની ગણવાની નથી. કેટલાક મંત્રો દેખીતા રમત જેવા હોય છે પણ તેથી અદ્‌ભૂત ચમત્કાર બને છે એ બાબતનો અનુભવ મંત્રવેત્તાઓને હશે.

વાચકવર્ગને વધારેવાર સંશયમાં નહિ રાખતાં હવે હું એ વિદ્યાની સર્વ ગુપ્ત હકીકત ખુલી કરીશ.

(૧) **પૈસો વાવવાનું ચોઘડીઉં**—ગોળ જ્યહારે ખાઇએ છીએ ત્યહારે ગળ્યો લાગે છે, તેમ પૈસો હરકોઇ વખતે વાવીએ તો પણ ફળદાયક થાય છે. તથાપિ અમુક ચોઘડીએ—અમુક પ્રસંગે વાવવાથી તે **વધારે** ફળદાયક થાય છે ખરો, એટલું જ નહિ પણ પુત્ર જન્મ પ્રસંગે, લગ્ન પ્રસંગે, કોઇ વિજય સમાચાર મળવા પ્રસંગે, ધર્માર્થ રકમ કાઢવી **ભારે પડતી નથી**; કારણ કે એ સહેજમાં બની શકે તેવા પ્રસંગો છે. તેથી એ વખતે એ વાવેતર તિજોરીને ઓછી તકલીફ થઈ શકે છે. ગામમાં કોઇ એક સ્વધર્મી ગુજરી ગયો; ત્હેનાં છોકરાં ન્હાની ઉમરના હોઇ ગુજરાન ચલાવવા અશક્ત છે; વિધવા માંદી છે. આવા પ્રસંગ કાંઇ હમેશ નથી આવતા. પૈસો વાવનારના સુભાગ્યે કવચિત જ આવે છે. અને એ કવચિત મળતા પ્રસંગનો લાભ લઇ—એ ચોઘડીઉં ન ચુકતાં—જો કોઇ ડાહ્યો, પૈસા વાવવાનો

ખપ કરનારો ખેડુત, વિધવાની મુલાકાત લઇ દીલાસો આપે, ધર્મ-ધ્યાનમાં ચિત્ત ચોડવા પ્રેરે, તે નિરાધાર કુટુંબનું ગુજરાન યથા-શક્તિ ચલાવવાનું માથે લે, તો એ ચારે આત્મા--એ ચારે દેવો હેના ઉપર તુષમાન થાય- હેમની મુંગી આશિષ અથવા આંતરડાની દુવા તે ખેડુતની સર્વ ઇચ્છાઓ ફળીભૂત કરે. કોઇ પૂર્વના કુકર્મોને લીધે એ ખેડુત જ્યારે પેલાં નિરાધાર જનોની સ્થિતિએ આવી પડે (ઢાંકયા નસીબ કોણે જોયાં છે ?) ત્યારે બીજા ખેડૂત હેને બચાવવા નીકળી આવે; તેમજ હેનાં ભોગાંતરાયી કર્મ નાશ પામે. કેટલો મ્હોટો લાભ ! કેવું જબરૂં ફળ !!

પણ તે ચોઘડીઉં વીતી ગયા પછી, એટલે કે કોઇ બીજા માણસે તે નિરાધાર જનોને સ્વરક્ષણમાં લીધા પછી, બીજી જ મીનીટે કોઇ હેને હજાર--લાખ કે કરોડ રૂપીઆ આપે તો પણ શું પેલું ચોઘડીઉં--પેલો ઉત્તમ પ્રસંગ -દશ વાવીને દશ હજાર ઉગાડવાનો જોગ શું હાથ આવી શકશે કે ?

શુદ્ધ ચારિત્રના પાળનાર મુનિરાજ ચાલ્યા ચાલ્યા વહોરવા પધાર્યા, તે વખતે ત્હમે સૂજતા હો અને બે રોટલી, કોળીઓ ભાત કે એવું કાંઇ શુદ્ધ અન્ન થોડું વહોરાવો અને એ સુપાત્રદાનથી અનેક-ગણું ફળ પામો; પણ--પણ એ ચોઘડીઉં જવા દો, મુનિ આવ્યા ત્યારે અસૂજતા હો અગર ભાવ ન બતાવો--અને પછી, એકજ મીનીટ પછી--ઉત્તમ મોદક ભર્યો સોનાનો થાળ લઇ વહોરાવવા જાઓ તે શું લેશે કે ! નહિ; તકનાં વાજાં તકે જ વાગે.

ત્હમારી પાસે ખર્ચ જેટલી આવક છે, અને બીજી પાંચ પચીસ હજાર થોળિઆ પણ છે. સ્વદેશના ઉદ્ધાર માટે, સ્વધર્મની

ઉન્નતિ માટે કેટલાક નરરત્નોએ હીલચાલ શરૂ કરી અને તે હીલચાલને પોષવા નાણાંની જરૂર પડી. તે જરૂર, ત્હમારા કાને આવી, અને ત્હમે એ ચોઘડીઉં જવા દીધું—એ પ્રસંગ ખોયો; પછી શું ચોર, અગ્નિ કે રાજા ત્હમારા 'ધોળિયા' છીનવી લે ત્ય્હારે ત્હમે એવું શુભ કામ કરવાના હતા કે? અગર યમદેવ ડોક પકડી ધક્કો મારી આગળ કરે ત્ય્હારે તે ધોળિયાનો ઉપયોગ કરવાના હતા કે? રામ રામ કરો! એ 'ધોળિયા' તો 'કાળિયા' થયા!! ત્હેના વડે ત્હમે આરંભ-સમારંભ કરી શક્યા પણ પુનદાન ન કરી શક્યા ત્ય્હારે એને 'ધોળિયા' નહિ પણ 'કાળિયા' કહો; જીવતાં તો તેણે પાપમાં ઉતાર્યા પણ મુઆ પછી પણ ત્હમે એ પાપનું સાધન જેના હાથમાં મુકશો ત્હેનાથી થતા પાપનો હિસ્સો ત્હમને મળ્યાં કરશે, તે ત્હમે નરકાદિમાં ભોગવ્યાં જ કરજો અને લ્હેર કરજો!

કદાચ ત્હમે સમજતા હશો કે મૃત્યુના બીછાના ઉપરથી હું દાન કરૂં-અગર વસીઅતનામા (વીલ)માં લખી જાઉં કે મ્હારી આટલી મીલ્કત અમુક ધર્માદામાં ખરચવી, તો તે શું 'પ્રસંગ લીધો' કહેવાય નહિ? શુ તે 'અનુકૂલ ચોઘડિયુ' કહેવાય નહિ? ના; ત્હમે ભૂલો છો. છતી શક્તિએ, રાજીખુશીથી, ઉદાર ચિત્તે, આત્મકલ્યાણના ખપથી, ત્હમે કાંઇ દ્રવ્ય ખરચ્યું નહોતું; હમણાં તો પકડાયા છો ત્ય્હારે લાંચ આપવા ઉભા થયા છો! પણ એ લાંચ લે કોણ? દેવ કાંઇ લાંચીઆ નથી કે તે સ્વીકારે અને ત્હમારી આજીજી ઉપર લક્ષ આપે! એ તો સો ખરચવાનું ચોઘડીઉં વીતી ગયું-વીતી ગયું. હવે લાખ ખરચો તોપણ એનું નામ "કંઈ નહિ"—લાખેણું 'મનુષ્ય દેહ'નું ટાણું વીતી ગયુ!

(૨) અનુકૂળ વખત-પ્રસંગ અગર ચોઘડીયા સંબંધી કહ્યા પછી હવે હું **પૈસો વાવવાની** જગા ક્ષેત્ર (જેને ખેડુતો 'ખેતર' કહે છે તે) સંબંધી ગુપ્ત હકીકત જાહેર કરીશ.

રેતાળ જમીનમાં બીજ નાખનારને આપણા ગામડિયા ખેડુતો પણ મૂર્ખ કહે છે. અને લક્ષ્મીકૃષિશાસ્ત્ર નામની 'વિદ્યા' જાણનારાઓ પણ ક્ષેત્ર જોયા સિવાય પૈસો વાવનારની હાંસી કરે છે.

એક એવી જાતનું ઝાડ છે કે જે, માણસનો સ્પર્શ થતાં જ ડાળીઓ વડે હેને ભરડો દઈ નીચોવી નાખે છે અને હાડપીંજર ફેંકી દે છે. તેમજ કલહ ક્ષેત્રમાં અગર હિંસા ક્ષેત્રમાં વાવેલું **લક્ષ્મી**-બીજ પણ ભૂરી નાખે છે; હા--ઉંડાં મૂળ નાખે છે, ફાલે છે, ફુલે છે અને ફળે છે, પણ ખરૂં, પરંતુ તે શા માટે? હેના વાવનાર અને પાણી પાનારને નીચોવી મારવા માટે જ, એટલું જ નહિ પણ કોઇ વખતે તો તે વૃક્ષ વાવનારનાં સગાં સંબંધીને પણ એજ પ્રમાણે નાશ પમાડે છે. પ્રાણી માત્રનું હિત કરવા માટે મળેલું લક્ષ્મીનુ સાધન જે માણસ પ્રાણી--પ્રાણીમાં કજીઆ કરાવવામાં અગર હેને પુષ્ટી આપવામા ખરચે, પ્રાણીવધના રસ્તામાં ખરચે, હિંસામાં ધર્મ બતાવી તે ધર્મને ઉત્તેજન આપવામાં ખરચે તે બીચારા ભોળા જીવો માત્ર પોતાનો નાશ કરનારી ડાળીઓવાળાં ઝાડ ઉગાડવા માટે જ પૈસો વાવે છે.

બીજા એવા પણ લોકો છે--અને હેમનો વર્ગ ઘણો મ્હોટો છે—કે જેઓ ખડકમાં જ પૈસાનાં બી નાખે છે. કોઇ વખતે તે બી જરા ઉગે છે; પણ બે દિવસમાં જ બળી જાય છે. જમણ--વરઘોડા તથા વાહવાહના મેળાવડા આદિ ક્ષેત્રમાં નાખેલું લક્ષ્મી--બીજ માત્ર બે જ ઘડી ખીલવા માટે છે.

ક્ષેત્ર પારખનારા—જમીન ઓળખનારા ખરેખરા ઉસ્તાદ તો શ્રી કૃષ્ણ હતા, કે જે બીજી કાંઇ વિદ્યા (વ્રતપચ્ચખાણ) નહિ આવડવા છતાં માત્ર **સારા ક્ષેત્રે પૈસો વાવવાથી જ** પ્રભુપદના અધિકારી થયા હતા. દીક્ષા લેનારના કુટુંબને પાળવાનું જાહેરનામું બહાર પાડી, જગજાળમાં મુંઝાઇ રહેતા ઘણુંએક ભવ્ય જીવોને ત્હેમણે દીક્ષાની સવડ કરી આપી હતી.

જ્ઞાનક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીબીજ વાવનારાઓ સર્વથી વધારે ભાગ્ય-શાળી ખેડુત છે. કારણ કે વડવાઇની પેઠે એ વૃક્ષનાં દરેક ડાળાં જમીનમાં ઉતરી નવાં નવાં સેંકડો વૃક્ષ ઉભાં કરે છે. એક માણસને આપેલું જ્ઞાન તે બીજા બે, બાર કે કદાપિ બારસો માણસને આપે છે અને તે બે-બાર કે બારસો માણસ બીજા એટલા જ માણસને તે જ્ઞાન આપે છે. કાળાંતરે અસંખ્ય માણસો મૂળ એક જ માણસના ઉપકારથી જ્ઞાન પામે છે અને અંધકારમય સ્થિતિથી દૂર થાય છે. એ પ્રકાશ અને એ ઉપકારનું કારણ અને **ત્હેના ફળનો ભોક્તા** પેલો એક જ માણસ છે કે જેણે પ્રથમ, **ઝાઝી મુશ્કેલી સિવાય, રમતાં રમતાં લક્ષ્મી**-બીજ **સારા ક્ષેત્રમાં** વાવ્યું હતું. જેને વાવતાં કશી પણ ગંભીર તકલીફ પડી ન હતી તે હવે ભયંકર **'જ્ઞાનાવરણીય'** કર્મના ક્ષય રૂપી સ્વાદિષ્ટ ફળ પામી, મનના મનો-રથ પુરા કરી શકે છે.

(**અ**) જ્ઞાનક્ષેત્રમાં પણ બે જાત છે. **સાંસારિક જ્ઞાનક્ષેત્ર** અને ધાર્મિક **જ્ઞાનક્ષેત્ર**. **સાંસારિક** જ્ઞાન એ ધાર્મીક જ્ઞાનનું પગથીઉં હોવાથી અને તે પર દેશની આબાદીનો આધાર હોવાથી તથા દેશ આબાદ હોય તો ત્હેમાંના માણસો ધર્મ ઉપર એકાગ્ર ચિત્ત રાખી

શકે તેમ હોવાથી, એ ક્ષેત્રને પણ પસંદ કરવા જેવું છે. ઉદ્યોગ-શાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને વિદ્યાશાળાઓનો એમાં સમાવેશ થાય છે. જ્ઞાન ફેલાવનાર લોકોને ઉત્તેજન આપવાનો પણ ત્હેમાં સમાવેશ થાય છે. ખરૂં કહીએ તો જ્ઞાન ફેલાવનારાઓ ન હોય તો પૈસા વાવનારાઓને 'લક્ષ્મીકૃપિશાસ્ત્ર' શીખવે જ કોણ ? માટે **એમને** ઉત્તેજન આપવા તરફ વધારે લક્ષ આપવાની જરૂર છે; તેઓ ધંધો લઇને બેઠા છે તે કાંઇ પેટ મુકીને બેઠા નથી; ત્હેમના પેટમાં જોઇતો ખોરાક હશે તો જ તેઓ 'લક્ષ્મીકૃપિશાસ્ત્ર' ને વધારે કેળવી શકશે.

(ब) ધાર્મિક જ્ઞાનક્ષેત્રમાં અવલ દરજ્જો ધર્મગુરૂઓને વિદ્યાવૃદ્ધિના સાધનો કરી આપવાનો છે. ઉપદેશક વર્ગ જેમ વધારે વિદ્યાવંત, અનુભવી અને પ્રવિણ હશે તેમ ત્હેમની પાસેથી ઉપદેશ સાંભળનારા પણ વધારે ધર્મરાગી અને પ્રવીણ થશે.

ધર્મજ્ઞાન માટે શાળાઓ, પાઠશાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને ગ્રંથકારો ઉત્પન્ન કરવા અને ત્હેમને ટેકો આપવો એ પણ આમાં જ સમાય છે.

ધર્મપુસ્તકોનું સંશોધન, સંગ્રહ, તરજુમા કરાવવા, નકલો કરાવવી, ભ્હાણીઓ કરવી એ, આ વર્ગનો ઉત્તમ દરજ્જાનો પેટા-ભાગ છે.

જ્ઞાનક્ષેત્ર સિવાય બીજાં પણ ઘણાં ક્ષેત્રો છે. વિધવા–આશ્રમ સ્થાપી વિધવાઓને આખો દિવસ સારા ધંધામાં રોકી ત્હેમનાં મનને ખરાબ વિચારોથી અને પરિણામે ત્હેમના તનને ખરાબ કૃત્યોથી બચાવવામાં કાંઇ ઓછો લાભ નથી. આ દેશમાં વિધવાની સંખ્યા અસાધારણ મ્હોટી છે

અને ત્હેમની તરફ સગાં વ્હાલાંની વર્તણુક એવી નિર્દય છે અને ગુજરાનનાં સાધનની એવી તંગી છે કે ત્હેમની હાલત માત્ર ગમે તેવા કઠણ કાળજાના માણસને આંખોમાંથી આંસુ પડાવવા બસ છે. આવા ક્ષેત્રમાં પૈસો વાવનારનું કોટી કલ્યાણ થાય એમાં સવાલ જ શો ?

નિરાશ્રીત બાળકોને માટે આશ્રમ સ્થાપવાથી પોતાની કોમમાં બોજા રૂપ માણસની સંખ્યા ઘટીને બીજાનો બોજો ઉપાડવા શક્તિવાળા પુરૂષોની સંખ્યા વધશે અને તેટલા પ્રમાણમા કોમનું બળ વધશે. કોમનું બળ વધે એટલે હિસ્સે દેશનું બળ વધશે. પોતાની જ કોમના નિરાશ્રીત બાળકોને ભણાવી ગણાવી, પાળીપોષી ધંધે વળગાડવાનાં ખાતાં ઉભાં કરનારા અગર ત્હેમાં મદદ કરનારા લોકો આખા દેશના ઉપકારી છે. બીચારાં કુમળાં ફુલો કીંમતી મનુષ્ય દેહ પામીને કંઇપણ સાર્થક કર્યા વગર ચીમળાઇ જતાં હતાં ત્હેને ઉછેરી જીવન સાર્થક કરવાની શક્તિ આપવી એ શું ઓછું પવિત્ર કામ છે ?

ઉપદેશ વડે હાનીકારક રિવાજો અને અજ્ઞાનતા દૂર કરાવી શકે એવા વક્તાઓને પદરનો પગાર આપી ફરતા મુકવા એ પણ લક્ષ્મી સારા ક્ષેત્રમાં વાવવાનું કામ છે.

દવાખાનાં સ્થાપવાં, પ્રાણીઓને અભયદાન મળે તેવાં ખાનાં સ્થાપવાં, એ પણ ઉત્તમ ક્ષેત્રે પૈસો વાવ્યો કહેવાય છે.

(૩) પૈસો વાવવા માટે ચોગ્રડીઉં અને ક્ષેત્ર એ બે સબંધી વિવેચન કર્યા પછી હવે આપણે જોગવાઈ અગર સાધનનો વિચાર કરીશું.

મંત્રસાધના માટે ધૂપ-દીપ આદિ સામગ્રી જરૂરની છે; તેમજ પૈસો વાવવાની વિદ્યા માટે ખંતીલા અને બુદ્ધિશાળી વ્યવસ્થાપકોની સામગ્રી જોઇએ. ખેતરમાં બી વાવ્યા પછી એને ખેડનારા--પાણી પાનારા--તીડ આદિથી રક્ષણ કરનારા—વગેરે માણસોની ગોઠવણ કરવી પડે છે. તેમજ સારી દાનતવાળા--બ્હોળા અનુભવવાળા-સારી લાગણીવાળા અને મહેનતુ વ્યવસ્થાપકોની ગોઠવણ કરવાથી, સારા ક્ષેત્રમાં સારા મહુરતે વાવેલું લક્ષ્મીબીજ નિર્વિઘ્ને એવા છોડનું રૂપ પકડે છે, કે જે છોડની સુગંધીથી દેવતા નહિ તો 'દેવતાના વહમો' પ્રસન્ન થઇ ત્હેની આસપાસ ટોળે ભરાય છે, છોડને શોભાવે છે, છોડના તેજથી પોતે શોભે છે અને બદલામાં તે છોડને આશિષ આપે છે અને પાણી પણ સીંચે છે.

દશ હજાર રૂપિયા વાવવા કહાડયા--સારા ક્ષેત્રમાં સારા મુહુર્તે, પણ જોગવાઇ કર્યા વગર—વ્યવસ્થાપક સારા ખોળ્યા વગર! પછી નાતના લક્ષાધિપતિઓના હાથમાં તે આવે અને ત્હેમનાં લાખોમાં દશહજાર વધે એજ! એ તો હોઇઆં થવા માટે, નહિ કે વાવવા માટે! પછી પેલા રાક્ષસને પૂછનાર કોણ' એ પૈસાના મદથી છાકેલા જનો કોઇને ઉત્તર દે ખરા કે—સિવાય કે યમના દૂતને?

હવે હું આ કીમતી વિદ્યાનો પાઠ જલદી સંકેલી લઇશ. મ્હારી ચોથી સરત શ્રદ્ધા અને પાંચમી અડગપણું છે.

(૪) શ્રદ્ધા વિના મંત્ર ફળતો નથી. જાગતા માણસને ઉંઘાડી દેવાની; ત્હેના પાસે આપણા ધાર્યા મુજબ કામ કરાવવાની, દરદો મટાડવાની અને મડદાં હસામણાં ટીખળ કરવાની શક્તિ આપનાર

હિપ્નોટિઝ્મ અને મૅસ્મેરીઝ્મ નામની વિદ્યાઓ તેમજ શસ્ત્રવિદ્યા પોતાની શક્તિમાં શ્રદ્ધા અગર વિશ્વાસ સંપૂર્ણ હોય તો જ શીખી શકાય છે. ધર્મમાં પણ શ્રદ્ધા એ પહેલી ચીજ છે; અને મંત્રમાં પણ મુખ્ય ચીજ શ્રદ્ધા છે. 'લક્ષ્મીનું બી શુભ મુહૂર્તે, શુભ ક્ષેત્રે, સારી જોગવાઇથી, વાવીશ તો ફળ જરૂર મળશે જ' એવી શ્રદ્ધા પાકી હોવી જોઇએ. **શ્રદ્ધા વગર સર્વ પાંગળું છે.**

(૫) શ્રદ્ધા હોય તો પછી અડગપણું આપોઆપ આવે. વેરાનમાં સુંદરી છે તે અનુપમ છે, પણ ત્હેની આસપાસ રાક્ષસોની ચોકી છે, એવું જાણવા છતાં સુંદરીના રૂપની શ્રદ્ધા-ખાત્રી એથી શું ઘણાએ માણસો જોખમ ખેડી ત્ય્હાં ગયા નથી? પણ અફસોસ, **નિશ્ચય** ઢચુપચુ થાય તો માર્યો પણ જાય. મંત્ર જપવા તો બેઠા—પાંચવાર--પચાસવાર--સો વાર અને ૧૦૫ વાર મંત્ર જપ્યા, હવે માત્ર ત્રણવાર બાકી છે, પણ ત્ય્હાં ભયંકર દેખાવ અને ભયંકર અવાજથી ત્રાસ પામી ઉઠી જાય તો સર્વ નિરર્થક! તેમજ લાખ રૂપીઆ સારા રસ્તે વાપરવા કાઢે ને મન કોચવાય--" અરે! કમનશીબ ફલાણો ક્‌હાંથી આવ્યો કે મ્હને આ ફદામાં ઉતાર્યો?" ને વખતે કર્યું કારવ્યું ધુળ મળે છે. એ તો શુરવીરનાં કામ છે. કાયરતા અને કૃપણતાના રાક્ષસને મારે, તે મોક્ષ સુંદરીને વરે। બાકી અનુપમ સુંદરી કાંઈ રસ્તામા આથડતી ન હોય કે ટકાના ટકાના સુંઝે લોકની બાથમાં આવી શકે?

અહીં મ્હારી વિદ્યાનો પાઠ પુરો થાય છે. હવે હું ત્હેનું ટુંકમાં પુનરાવર્તન કરીશ. સારા ચોઘડીએ, સારા ક્ષેત્રે, સારી જોગવાઈ સાથે, શ્રદ્ધાસહિત અને અડગપણે વાવેલું લક્ષ્મી--બીજ

જલદી મૂળ નાખે છે, ફાલે છે--ફુલે છે અને હેના ઉપર લક્ષ્મી--કીર્તિ--સુપુત્ર--સુશિલ પત્ની-સત્તા અને વધારે તો શું પણ ખુદ પરમાનંદ રૂપી ફલો પણ હશી ઉઠે છે.

એક સો રૂપીયા રોકીને હજાર રળવાની આશા કરનારા, એક લાખની મુડીમાંથી દશ લાખ કરવાની આકાંક્ષાવાળા વિવેકી વેપારીઓ! એકના **દશગણા** કરવામાં હમે જે હોંશ ધરાવો છો તેટલી--બસ **તેટલીજ** હોંસ હમો હિસાબી વર્ગના સજ્જનો શું એકના **એકવીસો** ગણા કરવા માટે ના ધરાવો? હમારા એકના દશગણાના વેપારના ઇચ્છીત ફળની હમને કાંઇ ખાત્રી--ગેરન્ટી નથી; કદાચ હમારા રોકેલા રૂપીયા પણ ડુબવા સંભવ છે; કદાચ લાભની ખબર સાંભળતી વખતે જ હમે બીજી દુનીયામાં ઉપડી ગયા હો. પરન્તુ આ એકના **એકવીસો** કરવાનો ધંધો ખુદ મહાપ્રભુના ઘરના પરવાના સહિત છે અને હમે હેને છોડીને બાજે નાશી જાઓ તો પણ હમને ઢુંઢી કાઢીને તે ફળ હમારા મ્હોંમાં નાખવા ચુકશે નહિ એવો છે.

શાણા સુસદ્દાઓ! જ્ઞાન, ધર્મ અને પરોપકારી ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મી--બીજ સાનુકૂલ રીતે વાવવાની અને હેનાં ગાઢ ફળોનો સ્વાદ લેવાની કાંઇ ઇચ્છા થતી હોય તો તાકીદ પણ થવા દેજો; કારણ કે ઊગતી ચોવડીઉ વહી જાય છે અને પછી યમદેવ લાંચ તો સંઘરતો નથી!

20—6—10

કાન દો !

(૧) આજે પર્યુષણનો શુભ દિવસ છે. પર્યુષણ એટલે ઉપાસના અથવા ભક્તિનો દિવસ. જીનદેવ કહે છે કે મ્હારાં બાળકોની ભક્તિ એ જ **મ્હારી** ભક્તિ છે, માટે મ્હને માનનાર જૈનોની દશા સુધારવા માટે કમર કસો એટલે **મ્હારી** જ ભક્તિ થઇ સમજીશ.

(૨) જેમને હાલ કોઇ દસ રૂપીઆ પણ ન આપે તેવાને ત્હમારી મદદથી થયેલા ફંડમાંથી ઉચું ભણતર ભણાવીશું તો તેઓ મહીને ૫૦—૧૦૦—૨૦૦ કે ૫૦૦ રૂપીઆ રળતા થશે, તેથી જૈન વર્ગમાંથી એટલી ગરીબાઇ ઓછી થશે, તે માણસો ધર્મ તરફ દૃઢ ભાવ રાખશે અને જૈન શાસ્ત્રોનું રહસ્ય વધારે બારીકાઇથી અને વધારે મ્હોટા પ્રમાણમા શીખવા લાગશે.

(૩) આખા હિંદના **સ્થાનકવાસી** જૈનોને મદદ કરવાનું આ ફંડ છે, તે ત્હમારૂં જ છે. કૃપા કરી મદદ કરો. રૂપીઆ બારોબાર અજમેર મોકલો. ત્હાંથી પછી બૅન્કમાં મુકાશે. પહોંચ, પેપરમાં છપાશે; તેમજ ત્હમને અલાયદી પહોંચ પણ બારોબાર કૉન્ફરન્સ ઑફિસથી મળશે.

(૪) એકંદરે રૂ. ૫૦,૦૦૦ નું "**જૈન વિદ્યોત્તેજક ફંડ**" કરવાનું છે અને તેમાંથી રકમ ધીરીને દર વર્ષ ૫૦—૧૦૦ વિદ્વાનો આપ ગુણીકોમમાં

ઉત્પન્ન થાય એવી યોજના હમારી સલાહ પૂછીને જ કરવામાં આવનાર છે.

ગરીબો! ૨૫—૫૦ કહાડી આપો!

શ્રીમંતો! ૨—૪ હજાર અળખામણા કરી દો!

કોઇને શાતા આપશો—તો—શાતા પામશો.

કોઇને જ્ઞાન આપશો—અપાવશો તો હમારાં જ્ઞાનાન્તરાયી કર્મ ગળી જશે અને હમારાં હૃદયચક્ષુ ખુલ્લાં થશે.

પોકાર ઉઠાવનારનો આમાં શો સ્વાર્થ છે એટલું તો જરા વિચારો; ઓ બાપુ—ઓ ભાઇ! જરા તો સ્વાર્થ તથા પરમાર્થનો તફાવત સમજો!

આજે પચુસણ છે. ફરીથી અરજ કરૂંછું કે આજે પચુસણ છે, ભક્તિ માટે ખાસ નીમેલો દિવસ છે અને જીનરાજ દેવ ઝંડો વડે ખુશામત તરીકે કરાતી ભક્તિથી ભોળવાય એવા નથી; એ કહે છે કે 'મ્હારી આજ્ઞા પાલે એ જ મ્હારો ભક્ત.' ભગવાનની આજ્ઞા કેઇ? દાન—દાન—દાન—દાન—દાન—દાન!

હમે જો એ ભગવાનના ભક્ત હો અને પચુસણ પર્વને માનના હો તો—

હમણાં જ ૫—૧૦ હજાર, ૫—૭ સો યા યથાશક્તિ સખાવત અજમેર ખાતે મોકલી આપો!

પર્યુષણમાં આત્માને નિર્મળ બનાવવા માટે બાર આંતરિક દવાઓ અથવા બાર ભાવના.

भावयितव्यमनित्य त्वमशरणत्वं तथैकतान्यत्वे ।
अशुचित्वं संसारः कर्माश्रवसंवरनिधिश्च ॥
निर्जरणलोकविस्तरधर्मस्वाध्यायतत्त्वचिन्ताश्च ।
बोधेः सुदुर्लभत्वं भावना द्वादशविशुद्धाः ॥

(૧) અનિત્ય, (૨) અશરણ, (૩) એકત્વ, (૪) અન્યત્વ, (૫) અશુચિત્વ, (૬) સંસાર, (૭) આશ્રવ, (૮) સંવર, (૯) નિર્જરા, (૧૦) લોકવિસ્તાર, (૧૧) ધર્મ સ્વાધ્યાય, (૧૨) બોધિ-દુર્લભ. એ રીતે બાર ભાવનાઓનું નિરંતર મનન કરવું, કે જેથી આત્મા નિર્મળ અને તનદુરસ્ત થશે.

(૧) અનિત્ય ભાવના.

આ જગતમાં સઘળી અનિશ્ચિત વસ્તુમાં એક વાત નિશ્ચિત છે, અને તે એ છે કે " વસ્તુ માત્રના પર્યાયો ક્ષણે ક્ષણે ફરે છે. " જગતની કોઇપણ વસ્તુ નિત્ય નથી; કોઇ લાંબો કાળ ચાલે, કોઇ ટુંકો સમય રહે, પણ અંતે સર્વ વસ્તુઓ વિનાશી છે માટે અનિત્ય છે. પદાર્થ માત્ર અનિત્ય છે એટલુંજ નહિ પણ સજીવ પ્રાણીઓની

ઉપાધિરૂપ શરીર જેને માણુસો ભૂલથી 'હું પોતે છું' એમ માનવાને દોરાય છે તે શરીર પણ નાશવંત છે. આત્મા સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય છે; દેવોના આયુષ્ય લાંબા સમયના હોય, અને તેથી ત્હેમને મળતું સુખ બહુ ગણવામાં આવે, પણ અનંતકાળની અપેક્ષાએ તે પણ અનિત્ય છે. ટુંકમાં સર્વ પુદ્ગલદશા–અજીવ વિનાશી છે, ત્હેના પર્યાયોમાં ક્ષણે ક્ષણે ફેરફાર થયા જ કરે છે. પ્રાતઃકાળમાં જે માણસ આપણી નજરે પડયો હતો તે મરણ પામ્યો છે એવી સાયંકાળે આપણને ખબર પડે છે. અથવા જે પુષ્પ સૂર્યના કિરણથી વિકસ્વર થયેલુ સ્હવારમાં દેખાતું તે સાંજરે સંકોચાયેલું નજરે પડે છે. શરીરને પણ બાળપણ, યુવાવસ્થા, વૃદ્ધપણું વગેરે અનુભવાય છે. લક્ષ્મીને ચપળા કહેવામાં આવે છે, એટલે તે એક જગ્યાએ ઠરી બેસતી નથી, પણ સમયે સમયે સ્થાન બદલે છે. આવી રીતે તન, ધન, જોબન, બળ, વિષયસુખ, પ્રિયજનસમાગમ અને સંસારના સર્વ પદાર્થો અસ્થિર અને અનિત્ય છે. માત્ર આત્મા અમર છે, નિત્ય છે, શાસ્વત છે. ત્હેનો કોઈ દિવસ અંત આવવાનો નથી. પણ તે શિવાયના અન્ય પદાર્થો, વાયુના આવેશથી ચાલતી ધ્વજાના પટ જેવા અસ્થિર છે, કુંજરના કાન જેવા ચંચળ છે, શરદ્ઋતુની વાદળીની છાયા જેવા ક્ષણભંગુર છે, અને વિદ્યુતના ચમકારા જેવા ક્ષણવિનસ્વર છે. પણ અજ્ઞાનતાથી માણસો તે વસ્તુઓને નિત્ય સમજી ત્હેમાં મમત્વ કરે છે અને 'આ મ્હારૂં છે' એવો ખોટો ભ્રમ સ્વીકારે છે. પરંતુ તત્વ દૃષ્ટિએ આ સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે; અને પરમાત્મપદને મેળવી આપનારા આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અથવા સદ્ ચિદ્ અને આનંદ એ ગુણો જ નિત્ય છે. કારણ કે તે સ્વાભાવિક ગુણો

છે. આ રીતે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુ વચ્ચે વિવેક કરતાં શિખવું અને જેમ બને તેમ અનિત્ય વસ્તુના સંબંધમાં ઉદાસીન ભાવ ધારણ કરવો. 'વિવેક'થીજ ખરો વૈરાગ્ય જાગૃત થાય છે. 'જે વસ્તુઓ અનિત્ય છે તે પરમાર્થ દૃષ્ટિથી મ્હારી નથી' એજ ભાવના તે વસ્તુ ઉપર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરાવે છે; અને ज्ञानस्य फलं विरतिः 'જ્ઞાનનું ફળ વિરતિ' એ સૂત્ર ખરૂં પડે છે. અનિત્ય ભાવનાના સંબંધમાં કહ્યું છે કેઃ—

सामित्तणधणजुव्वणरइरूवबलाउठसंजोगा ॥
अइजोला घणपवणाहयपायवपक्कपत्तव्वा ॥

પ્રભુત્વ, ધન, જોબન, રતિ, રૂપ, બળ, આયુષ્ય ઇષ્ટસંયોગ એ સર્વ વસ્તુ સખત પવનનો ઝપાટો લાગેલાં વૃક્ષનાં પાકાં પાંદડાં જેવી બહુજ ચંચળ છે. જેમ તે પાકેલાં પાંદડાને પવનનો સખત ઝપાટો લાગે તો પડતાં વાર લાગતી નથી, તેમ આ સર્વ અનિત્ય હોવાથી નાશ થતાં વાર લાગતી નથી. આવી રીતે સંસારના સર્વ પદાર્થોની અનિત્યતા વિચારવી અને બને તેટલો રાગ તે ઉપરથી ઉતારવો.

(૨) અશરણ ભાવના.

જગતમાં જીવ અનેક પ્રકારના જીવો પર આધાર રાખે છે, અને તેમને પોતાના શરણ રૂપ માને છે. પણ ખરી રીતે આત્મા સિવાય આત્માનું કાંઇ આધારભૂત નથી. આત્મા જ આત્માનો શત્રુ છે, અને આત્મા જ આત્માનો મિત્ર છે. વ્યવહારનયથી માતા પિતા, સ્વજન, બાંધવ, સ્ત્રી, પુત્ર, ગુરૂ વગેરે આધાર રૂપ ગણી શકાય; પણ નિશ્ચયનયથી અથવા ખરી રીતે કોઇ પણ માણસને

શરણ આપે તેમ નથી. મરણ સમયે પોતાનું ચારિત્ર, પોતે કરેલાં શુભ અશુભ કર્મો જ માણુસની સાથે આવે છે. કોઇ પણ માણુસ ત્હેને મરણના ક્રૂર પંઝામાંથી બચાવવા સમર્થ થતું નથી. જે વસ્તુઓ અનિત્ય છે તે, આત્માની સાથે આવી શકે નહિ. કારણકે આત્મા નિત્ય છે, માટે ત્હેના નિત્યગુણો જ ત્હેની સાથે આવે. માટે આત્માના ગુણો જે હાલ અપ્રગટ સ્થિતિમા છે તે જેથી પ્રગટ થાય તેવાં સાધનોનો આશ્રય લેવો. બાકી બીજું કોઇ શરણ નથી. આવી રીતે 'અશરણ ભાવના' ભાવવી. આત્મા જ કર્મદળને વિખેરી નાખવા સમર્થ છે. આત્માજ પરમાત્મા અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા શક્તિ ધરાવે છે. ગુરૂ તો માર્ગ બતાવી શકે (તે વાસ્તે ખરેખર ત્હેમનો ઉપકાર માનવો અને ત્હેમના ઉપર અત્યંત ભક્તિભાવ રાખવો ઘટે છે) પણ તે માર્ગ ઉપર ગુરૂ આપણે વાસ્તે ચાલી શકે નહિ. માર્ગ ઉપર આપણે જાતેજ ચાલવાનું છે, એવો વિચાર કરી સ્વાશ્રયી થતાં શિખવું. જે પદ મહાન પુરૂષો પ્રાપ્ત કરી શક્યા તે પદ પ્રાપ્ત કરવાનું સામર્થ્ય આપણા આત્મામાં રહેલું છે, એવો વિચાર કરવો; અને કાયર થઇ, હાથ જોડી, દૈવને માથે દોષ મુકી આળસમાં—પ્રમાદમાં અમૂલ્ય જન્મ ગુમાવવો નહિ.

(૩) એકત્વ ભાવના.

આ સંસારને વિષે જીવ એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને એકલોજ મરે છે, એકલોજ કર્મનો કર્તા છે, અને એકલોજ તે કર્મનો ભોક્તા છે. પરમાર્થ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ધર્મ સિવાય અન્ય કોઇ પણ સ્વજન મનુષ્યનો મદદગાર થઇ શકે નહિ. માટે કોઇ પણ કાર્યનો આરંભ કરતાં પહેલાં તે કાર્યનું શું પરિણામ આવશે

એમ વિચારી તે કાર્યમાં જીવે પ્રવર્તન કરવું,-કારણ કે તે કાર્યનું ફળ-પણ પોતાને એકલાને ભોગવવું પડશે. દરેક કાર્ય, દરેક વિચાર અને વાસનાને માટે મનુષ્ય પોતેજ જવાબદાર છે; માટે દરેક જીવે પવિત્ર અને સુંદર વિચારો વિચારવા, પવિત્ર અને સુંદર વચનો બોલવાં, અને પવિત્ર અને સુંદર કાર્યો કરવાં; કારણ કે તે સર્વનું સુંદર ફળ પણ પોતાને જ મળે છે. આત્મા પોતે એક છે અને તે સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ ભિન્ન છે, અને ત્હેને ને આત્માને ખરી રીતે કાંઇ સબંધ નથી.

અધ્યાત્મસારમાં કહ્યુ છે કે;—

एकः परभवे याति जायते चैक एव हि ॥
ममतोद्रेकतः सर्वं संबन्धं कल्पयत्यथ ॥ १ ॥
व्याप्नोति महतीं भूमिं वटबीजाद्यथा वटः ॥
तथैकममताबीजात्मपञ्चस्यापि कल्पना ॥ २ ॥
माता पिता मे भ्राता मे भगिनी वल्लभा च मे ॥
पुत्राःसुता मे मित्राणि ज्ञातयः संस्तुताश्च मे ॥ ३ ॥
इत्येवं ममता व्याधिं वर्धमानं प्रतिक्षणम् ॥
जनः शक्नोति नोच्छेतुं विनाज्ञानमहौषधम् ॥ ४ ॥

જીવ એકલો પરભવમાં જાય છે અને અહીંયાં એકલો ઉત્પન્ન થાય છે, પણ મમતાના પ્રધાનપણાથી સર્વ સંબંધની જીવ કલ્પના કરે છે. વડના બીજને લીધે વડનું ઝાડ બહુજ વિસ્તારવાળી જમીનમાં પથરાય છે, તેમ એક મમતા રૂપ બીજ થકી આ સંસારના સંબંધની કલ્પના ઉદ્ભવે છે. મ્હારી માતા, મ્હારો પિતા, મ્હારો

ભાઈ, મ્હારી બહેન, મ્હારી પત્ની, મ્હારા પુત્રો, મ્હારી પુત્રીઓ, મ્હારા જ્ઞાતિજનો, મ્હારા પરિચયવાળા; આ રીતે ક્ષણે ક્ષણે વધતી જતી મમતારૂપ વ્યાધિનો ઉચ્છેદ કરવા સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપ મહૌષધ સિવાય માણુસ સમર્થ થતો નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન અથવા સદ્ અને અસદ્ કે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુનો વિવેક જ આ મમતાનો નાશ કરે છે હું અને મ્હારૂં એજ માણુસનાં જ્ઞાનચક્ષુને અંધ કરનાર મોહરાજાનો મંત્ર છે. અને જે કાંઇ દેખાય છે તે, હુ અને મ્હારૂં નથી, એ મંત્ર મોહરાજાને જીતનાર છે.

"નિજરૂપા નિજ વસ્તુ છે, પરરૂપા પરવસ્ત;
જેણે જાણ્યો પેચ એ, તેણે જાણ્યું સમસ્ત !"

મ્હારો આત્મા તે જ હું, અને તે સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ 'પર' છે, એવું જેણે સમ્યગ્ પ્રકારે જાણ્યું અનુભવ્યું તેણે આ જગતમાં સર્વ બાબત જાણી: કારણુ કે જે વસ્તુ ખરી રીતે પોતાની નથી ત્હેને પોતાની માનવી, એ અજ્ઞાનતા છે; અને તે અજ્ઞાનતાથી એટલે શરીર, ધન, ગૃહ અને સ્વજનોની ઉપાધિને પોતાની માનવાથી, માણુસ સંસારમાં રખડે છે. માટે આત્મજ્ઞાન મેળવવું.

(૪) અન્યત્વ ભાવના.

આત્મા સિવાયની તમામ વસ્તુઓ સાથે આત્માને નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ કાંઇપણ સંબંધ નથી. ઘણા કાળ સુધી અન્નપાનાદિકથી લાલન-પાલન કરેલો દેહ તે જ પોતાનો નથી, તો પછી દેહથી બહાર રહેલાં ધન, સુવર્ણ, ઘર, મહેલ વગેરે તો પોતાનાં શી રીતે થઈ શકે જ ! તે સર્વ આત્માના નથી, પણ આત્મા ત્હેને નીજ સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી પોતાના ગણે છે. આ મ્હારૂં ઘર, આ મ્હારૂં ધન, આ

મ્હારાં સ્વજન એમ તે માને છે; પણ તે સર્વ આત્મદ્રવ્યથી ન્યારાં છે. કારણ કે, સર્વ પદાર્થો અને ચેતનાવાળા પ્રાણીઓની ઉપાધિઓ--શરીરો પુદ્ગલનાં જૂદાં જૂદાં રૂપાંતરો છે. પુદ્ગલ તે અજીવ છે, માટે ખરી રીતે જીવ પુદ્ગલથી જૂદો છે; એવી ભાવનાને 'અન્યત્વ ભાવના ' કહે છે.

(૫) અશુચિ ભાવના.

આ શરીર, આત્માને કાર્ય કરવાનું સાધન છે; પણ આપણે શરીરનેજ સર્વસ્વ માનીએ બેઠા છીએ। ઘણાક જડવાદીઓ તો શરીર એજ આત્મા એમ કહે છે. પણ ત્હેમા ત્હેમની મ્હોટી ભૂલ છે, શરીર એ તો આત્માનું વસ્ત્ર છે. તે વસ્ત્ર ઉપર બહુ રાગ રાખવો ઉચીત ગણાય નહિ. કારણ કે, આ ઔદારિક દેહ તે બહુ જ અશુચિમય (અપવિત્ર) છે; કેમ કે તે રસ, રૂધિર, માંસ, મેદ, હાડકાં, વીર્ય, મજ્જા, શ્લેષ્મ, મળ, મૂત્રાદિકથી ભરેલો, ચામડાથી મઢેલો, નસોની જાળોએ વીંટાયેલો, નિરંતર કૃમિ, રોગ અને ગુમડાથી વ્યાપી રહેલો છે. ફુલની માળા, બરાસ, ચંદન, કસ્તુરી વગેરે સુગંધી દ્રવ્ય શરીરપર લગાડવામાં આવ્યાં હોય તો ત્હેને પણ મલિન કરવાને આ દેહ સમર્થ છે; માટે દેહ ઉપર અત્યંત રાગ ન ધરવો એમ આ અશુચિ ભાવના જણાવે છે. આટલા બધા અવગુણ છતાં તે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું, ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાનું, અને આ જગતના વ્યવહારના દરેક કાર્ય કરવામાં તે ઉત્તમ સાધન છે; માટે ત્હેને બરાબર કેળવવું. કેળવાએલું હથિયાર સુતારને બહુ ઉપયોગી થાય છે, તેમ કસરતથી કેળવાયેલું, અને બ્રહ્મચર્યથી મજબુત બનેલું શરીર બહુજ ઉપયોગી થાય છે. માટે શરીરનું અત્યંત

લાલન-પાલન પણ ન કરવું, તેમ ત્હેના ઉપર દ્વેષ કરી ત્હેનો અનાદર પણ ન કરવો. તે આપણો નોકર છે એમ માનવું. નોકરને વશ રાખીએ, મારી નાખતા નથી. તે જ રીતે શરીરને વશ રાખવું, પણ તદ્દન દરકાર ન કરી ત્હેનો નાશ કરવો ઘટતો નથી. પણ ત્હેને ઉચીત કાળજીથી અને કુદરતના કાયદા મુજબ વર્તીને તનદુરસ્ત રાખવું તથા આત્માના ઉદ્ધાર માટે જે કાંઇ કામ ત્હેની પાસે કરાવવું જરૂરનું જણાય તે કરવાને તે શરીર જરા પણ આનાકાની ન કરે એમ સંભાળવું.

(૬) સંસાર ભાવના.

સંસારની ઘટમાળ નિરંતર ફર્યા કરે છે; કાળચક્રના અને કાર્ય-કારણના અચળ નિયમ પ્રમાણે સર્વ જીવ પોતપોતાનાં કર્મનાં ફળ રૂપે કોઈ સુખી તો કોઇ દુઃખી, કોઇ રંક તો કોઇ રાજા, કોઇ રૂપવાન તો કોઈ કુરૂપવાન, કોઇ બલવાન તો કોઇ નિર્બળ, કોઇ વિદ્વાન તો કોઇ અભણ, કોઇ ગુણાનુરાગી તો કોઇ ગુણદ્વેષી એવી રીતે અનેક પ્રકારનાં સ્વરૂપ આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે. જુદા જુદા આત્માઓ સાથે જીવ જુદા જુદા સબંધમાં આવે છે. અનંત કાળથી આ જીવ અજ્ઞાન અવસ્થામા અને જીવન ઉદ્દેશના લક્ષવિના સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે;તેથી સર્વ જીવોના સંબંધમાં જુદા જુદા ભવમાં આવે છે;અને તે ભિન્ન ભિન્ન ભવમાં માતા,પિતા,પુત્ર,પુત્રી,સ્ત્રી, નોકર, સ્વજન, શત્રુ, મિત્ર વગેરે અનેક પ્રકારના સંબંધમાં અનેક વાર અનેક જીવોની સાથે જોડાય છે; છતાં કોઇ કોઇનું થયુ નથી, કારણ કે આ સર્વ સંબંધ શરીર આશ્રયી છે. અને આત્મા તો દેહાતીત છે. માટે આસક્તિ વિના-પણ પ્રેમ સહિત આપણા સંબંધમાં

આવતા જીવોનું કલ્યાણ કરવું. માણસને સંસારમાં બાંધનાર રાગ, મમત્વ ભાવના છે. આ પુત્ર મ્હારો છે, આ સ્ત્રી મ્હારી છે, એવા વિચારથી ત્હેમના ઉપર જે આસક્તિ થાય તે રાગ; અને તે રાગ માણસને તે ઇષ્ટ જનના વિયોગથી અથવા મરણથી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. પણ પુત્ર અથવા સ્ત્રી તે આત્મા છે; અને આત્માનું કલ્યાણ કરવું તે મ્હારો ધર્મ છે, અને બીજા માણસો કરતાં, મ્હારા સંબધમાં આવેલાં માણસોનું કલ્યાણ હું વધારે સુગમતાથી કરી શકુ એવા વિચારથી ત્હેમના ઉપર પ્રેમ રાખવો તે ઉત્તમ છે; અને તે પ્રેમ દરેક મહાન આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે. પોતે નિસ્પૃહ ભાવથી ટ્રસ્ટી તરીકે વર્તવું. સંસાર દુઃખમય છે અને જન્મ મરણના ચક્રમાં ફરતાં ખરી રીતે સુખ જરા માત્ર નથી. જેમ ભમરો વાડીમાં એક ફુલનો ત્યાગ કરી બીજા ફુલે બેસે છે, ત્યાંથી ત્રીજા ફુલ ઉપર બેસે છે; એમ જીવ અનેક ગતિમાં અથડાય છે, પણ સુખ મેળવી શકતો નથી; કારણ કે ખરૂ સુખ તો આત્મામાં રહેલુ છે;પણ જેમ કસ્તુરીઓ મૃગ કસ્તુરીના વાસથી લોભાઇ કસ્તુરી મેળવવાને સકળ જંગલમાં ભમે છે,તેમ સુખ આત્મસ્વભાવમાં રહેલુ હોવા છતાં તે બાબતના જ્ઞાનના અભાવે અજ્ઞાની જીવ બાહ્ય વસ્તુમાં સુખ શોધે છે. સંસારમા બિલકુલ સુખ નથી એમ આ કથનનો આશય નથી, પણ તે સુખ ઇન્દ્રજાળ જેવું છે, અને તે મળ્યા પછી પણ ખરી તૃપ્તિ થતી નથી, માટે ચીરકાળ ટકે એવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યના પ્રયાસને અનુચિત છે. આવી રીતે સંસારનું સ્વરૂપ વિચારવું, અને ત્હેને દુઃખગર્ભિત જાણી આત્મસ્વભાવમાં રહેલું અનંત-અમર સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો; એજ આ કથનનો આશય છે.

(૭) આશ્રવ ભાવના.

જીવ ક્ષણે ક્ષણે શુભ અથવા અશુભ કર્મ બાંધે છે. તે કર્મનો બંધ થવાનાં કારણો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, અને યોગ છે. જેના હૃદયમાં મૈત્રી, કારૂણ્ય, પ્રમોદ અને માધ્યસ્થ ભાવના વસેલી છે તેઓ શુભ કર્મ બાંધે છે, પણ જેમનાં મન આર્ત તથા રૌદ્ર ધ્યાન અને વિષય કષાયથી રંગાયેલાં છે તેઓ અશુભ કર્મ બાંધે છે. પુણ્ય અને પાપ કેવી રીતે બંધાય છે અને કેવી રીતે ભોગવાય છે, તેનું સવિસ્તર સ્વરૂપ નવતત્ત્વથી ગ્રહણ કરવું. જેથી કર્મબંધ થાય તેવી સરાગ પ્રવૃત્તિને 'આશ્રવ' કહેવામાં આવે છે, જેમાં કર્મના ફળ ઉપર મમતા રહેલી છે તેવા કાર્યથી નવાં કર્મ ગ્રહણ કરાય છે; માટે આશ્રવનો ત્યાગ કરી નિષ્કામવૃત્તિથી કાર્ય કરવાં.

(૮) સંવર ભાવના.

આશ્રવને રોકવું તે સંવર. જેથી નવાં કર્મ બંધાય તેવાં કાર્યોનો રોધ કરવો તેને 'સંવર' કહે. સમ્યગજ્ઞાનથી મિથ્યાત્વનો નાશ કરવો, વિરતિથી અવિરતિનો રોધ કરવો, ક્ષમાથી ક્રોધને, નમ્રતાથી માનને, સરલતાથી માયાને, અને સંતોષથી લોભને, આ રીતે કષાયોને જીતવા; અને મન, વચન અને કાયાના શુભયોગોથી અશુભ-યોગ ઉપર જય મેળવવો, તે 'સંવર' કહેવાય. તે સંવર સર્વ થકી અને દેશ થકી હોય છે. સર્વ પ્રકારે સંયમ તો ચૌદમા ગુણસ્થાનકમાં બિરાજતા ' અયોગી કેવળી ' ને હોય, અને દેશથકી સંવર એક બે ત્રણ પ્રકારના આશ્રવના રોકનારને પણ સંભવી શકે. વળી સંવરના બે ભેદ છે. દ્રવ્ય સંવર અને ભાવ સંવર. આશ્રવને લીધે જે પુદ્ગલો જીવને લાગતાં હોય તે ન લાગવા દેવાં, અથવા તેમનો

છેદ કરવો તે 'દ્રવ્ય સંવર' કહેવાય, અને ભવના કારણ રૂપ આત્માની જે અશુદ્ધ પરિણતિ હેને ટાળી સ્વસ્વભાવમાં રમણ કરવું, તે 'ભાવસંવર' કહેવાય.

(૯) નિર્જરા ભાવના.

સવર અને નિર્જરામાં આ એક મુખ્ય ભેદ છે; બંધાતાં નવાં કર્મને રોકવાં તે 'સંવર' અને પૂર્વે બાંધેલાં કર્મદળને તપ વગેરેથી વિખેરી નાંખવાં તે 'નિર્જરા.' નિર્જરાના બે પ્રકાર છે. એક **સકામ** નિર્જરા અને બીજી **અકામ** નિર્જરા. તપના જે બાર પ્રકાર કહ્યા છે, તે બાર રીતે સકામ નિર્જરા થાય છે. જે લોકોએ વિરતિ ગ્રહણ કરી છે, તેઓ જ આ રીતે કર્મની નિર્જરા કરવા તત્પર થાય છે, અને અકામ નિર્જરા તો વિરતિ ભાવ વિના નિષ્કારણ ટાઢ, તડકો, ક્ષુધા વગેરે સહન કરવાથી થાય છે માટે કષાયની મંદતા કરી તપ કરવા, તો તે જ લાભકારી છે, બાકી ઇચ્છાના રોધ રૂપ સત્ય તપ વિના ઝાઝો લાભ થતો નથી. એવી રીતે નિર્જરાનું સ્વરૂપ વિચારવું અને યથાશક્તિ બાહ્ય તથા અભ્યંતર તપ કરવો.

(૧૦) લોક સ્વભાવ.

પોતાના બે હાથ પોતાની કેડ ઉપર મુક્યા હોય, અને પોતાના બે પગ વાંકા પસાર્યા હોય, તેવા માણસને ત્હમારી નજર આગળ કલ્પો, એટલે ત્હમને ચૌદ રાજલોકનું કેવું સ્વરૂપ હશે ત્હેની ઝાંખી થશે. લોકને વિષે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ અને જીવ રૂપ ષટ્ દ્રવ્ય આવી રહેલાં છે. જેમ માછલાને હાલવા ચાલવાની ગતિમા જળ સહાય કરે છે, તેમ ચાલવાને તત્પર થયેલા માણસને ચાલવાના કામમાં સહાય કરનાર

તત્ત્વ 'ધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. માણસને સ્થિર બેસવામાં, અને દરેક વસ્તુને સ્થિરતા અપવામાં સહાય કરનાર તત્ત્વ 'અધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. અવકાશ આપવો તે 'આકાશાસ્તિકાય'નો સ્વભાવ છે. આપણે દુધથી ભરેલા લોટામાં નવટાંક યા પાશેર ખાંડ નાંખીએ છીએ, છતાં લોટામાંથી દુધ બહાર નીકળી જતું નથી, કારણ કે દુધના પરમાણુઓની વચ્ચે વચ્ચે જગ્યા રહેલી છે, આ જગ્યામાં આકાશ રહેલું છે. ચેતના લક્ષણવાળો, કર્મનો કર્તા, કર્મનો ભોક્તા 'જીવ' કહેવાય છે, પૃથ્વી, વાદળાં, પર્વત રૂપમાં જેના પરિણામ રૂપે છે તે દ્રવ્ય 'પુદ્ગલાસ્તિકાય' કહેવાય છે, તેનો સ્વભાવ ભરાઇ જવાનો અને દલવાઇ જવાનો છે. દરેક વસ્તુને ક્ષણે ક્ષણે બદલનાર, નવીનને જુનું કરનાર અને સમયથી ગપાનાર 'કાળ' કહેવાય છે. આવી રીતે છ દ્રવ્ય જેમાં રહેલા છે, એવા તે ઉર્ધ્વ, અધમ અને મધ્ય તીર્છો લોક રૂપ ત્રણ લોકનુ સ્વરૂપ વિચારવું તે 'લોકસ્વભાવ' ભાવના જાણવી.

(૧૧) ધર્મ ભાવના.

આ સંસારમાં રઝળતા—અજ્ઞાનથી ભવભ્રમણ કરતા પ્રાણીઓ તરફ દયાદૃષ્ટિથી, તેમને તારવાની બુદ્ધિથી સદ્જ્ઞાન શિખવનાર સર્વજ્ઞ છે એમ વિચારવું. કેવળજ્ઞાનથી તેમણે સર્વ સ્વરૂપ જોયું અને પરોપકાર બુદ્ધિથી તે જ્ઞાન જગતના હિતાર્થે લોકોને ઉપદેશ્યું તે મહાકૃપાળુ તીર્થંકર મહારાજ છે: અને તેઓએ નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી અને કેવળજ્ઞાનથી ઉપદેશ કરેલો છે, માટે તે સત્ય હોવો જ જોઇએ. તેમની વાણી અતિ ઉત્તમ અને શ્રોતાજનોને લાભકારી છે. રોહણીયા ચોરના કાનમાં વગર ઇચ્છાએ પણ તે વાણીનો એક શબ્દ

પડી જવાથી હેને અત્યંત લાભ થયો હતો; તો પછી લક્ષપૂર્વક હેનું શ્રવણ કે વાંચન કરી મનન બાદ તદનુસાર વર્તન કરનારનું કલ્યાણ થાય એમાં તો આશ્ચર્ય જ શું? સર્વજ્ઞ ભગવાને દશવિધિ યતિ ધર્મ અને બાર વ્રત રૂપ શ્રાવક ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો છે; માટે શ્રાવકે બાર વ્રત પાળવાં અને સાધુએ દશવિધ યતિધર્મ પાળવો. આ રીતે **ધર્મ** તથા **ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર સર્વજ્ઞ** સંબંધી વિચાર કરવો તે અગીઆરમી 'ધર્મ ભાવના.'

(૧૨) બોધિ દુર્લભ ભાવના.

ઘણા ઘણા જન્મો કર્યા પછી આપણે આવી ઉત્તમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થાય, પાંચે ઇન્દ્રિયો સંપૂર્ણ હોય, ધર્મ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા હોય, સાંભળવાનો લાગ હોય, વગેરે સર્વ સામગ્રીઓ હોય તો પણ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધતાને બતાવનારી, કર્મ-રૂપ મેલને દૂર કરનારી અને સર્વજ્ઞ ભગવાને પ્રરૂપેલી સદ્ વાણીમાં શ્રદ્ધા થવી તે પ્રાયઃ દુર્લભ છે. સદ્‌ને સદ્ તરીકે ઓળખવું, અને અસદ્‌ને અસદ્ તરીકે જાણવું એ કામ સહેલું નથી. ગુરૂકૃપાથી અને મહાપુણ્યના ઉદયથી તે થઈ શકે છે. કારણ કે એકવાર પણ માણસને સદ્ અસદ્‌નું વિવેકપૂર્વક ખરૂં જ્ઞાન થાય તો ફરીથી તેનો તે માણસ રહે નહિ, હેના આચાર વિચાર તદ્દન બદલાઇ જાય. સંસારવ્યવહારમાં ભલેને તે ફરીને ગુંથાય, પણ કાંઇ ઓર પ્રકારની ઉદાસીનતા હેના કાર્યમાં જણાશે.

* *

આ રીતે બાર ભાવનાઓ છે. જેમ સારા ઔષધથી પિત્તાદિ રોગનો નાશ થાય છે અથવા જેમ પ્રચંડ પવનથી વાદળાસમૂહ

વીખરાઇ જાય છે તેમ, આ બાર ભાવનાથી રાગદ્વેષ—મોહ રૂપ મળ નાશ પામે છે; કારણ કે ભાવનાઓ અને રાગદ્વેષને શત્રુપણું છે।

આવી રીતે ભાવનાઓથી રાગદ્વેષનો ક્ષય થાય છે; પણ તેથી શું ? રાગાદિનો ક્ષય થયે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યહારે સર્વ પદાર્થો પ્રતિ રાગનો નાશ થાય છે અને સર્વ પ્રાણી પ્રત્યે દ્વેષનો નાશ થાય છે ત્યહારે તે જીવ સર્વ ભણી **સમભાવ** વાળો થાય છે, સર્વનુ હિત કરવા તત્પર બને છે અને સકળ વસુધાને કુટુંબ તુલ્ય માનનાર ઉદારચરિત્ બને છે. ત્હેનું મન શાન્ત અને નિશ્ચળ બને છે. આત્મજ્યોતિ ત્હેના મન રૂપ શાન્ત સરોવરની સપાટી પર પ્રકાશે છે, અને સકળ લોકાલોકના પદાર્થો જેનાથી જોઇ શકાય તેવું કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ત્હેને પ્રાપ્ત થાય છે,-પ્રાપ્ત થતું નથી પણ ત્હેનામાં ગુપ્ત હતું તે પ્રકટ થાય છે. મન અને શરીર સંબંધી સર્વ દુઃખનો નાશ થાય છે, ત્રિવિધ તાપ ટળી જાય છે અને અસાધારણ આનંદ રૂપ મોક્ષસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, કે જે સ્થિતિનું વર્ણન શબ્દોદ્વારા કદી થઇ શક્યું જ નથી; કારણ કે વૈખરી વાણીમાં એ અનુપમ દશાને દર્શાવવાના શબ્દો જ નથી.

આ પુસ્તકના પૃષ્ટ ૨૩૩ માં "સીમન્ધર સ્વામીને ૯ મો પત્ર" પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે તે પણ પર્યુષણ માટે ખાસ યોજાયલો હોવાથી, ચાતુર્માસમાં વાંચવા યોજાયલો આ લેખસંગ્રહ વાંચનારે ને અવશ્ય વાંચવા યોગ્ય છે. એમાં વર્ષ દરમ્યાન થયેલાં તમામ પ્રકાર-નાં પાપો માટે ક્ષમા માગવામાં આવી છે અને ભવિષ્યમાં શુદ્ધ વર્તન કરવાની શક્તિ મળે એટલા માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

પર્યુષણ અને આપણાં કર્તવ્યો.

પ્રત્યેક ધર્મમાં ત્હેના અનુયાયીઓ માટે, સાથે મળીને પ્રાર્થના કરવા સારૂ, ભાષણ અગર વ્યાખ્યાન દ્વારા ઉપદેશ સાંભળવા સારૂ, અથવા ધર્મની જૂદી જૂદી ક્રિયાઓ કરવા સારૂ, અમુક દિવસો નિર્માણ કરેલા હોય છે. આ દિવસોમાં તે ધર્મના અનુયાયીઓ એક સ્થળ કે જેને મંદિર, દેવળ, મઠ, ધર્મસ્થાનક કે ઉપાશ્રય કહે છે, ત્હાં જાય છે અને ભક્તિ પ્રેરનારી ધર્મક્રિયાઓ કરે છે. આ ક્રિયાઓ કરનારાઓ પૈકી કેટલાક સમજીને કરનારા હોય છે, જ્યારે બાકીના એકએકની પાછળ ચાલનારાં ઘેટાં હોય છે. આ વસ્તુસ્થિતિ આજ કોઇ અમુક પંથમાં જ દેખવામાં આવે છે તેમ નથી, પણ પ્રત્યેક ધર્મમાં આ પ્રમાણે જોવામાં આવે છે અને જૈનો કાંઈ મુખ્ય નિયમને અપવાદરૂપ નથી.

ધર્મક્રિયાનો ઉદ્દેશ.

આપણી ધાર્મિક ક્રિયાઓ વડે પવિત્ર થઇને માનસિક ભક્તિ કરવાના દિવસોને 'પર્યુષણ' કહેવામાં આવે છે; અને આવા દિવસોની સંખ્યા આઠ જેટલી હોય છે, તે કાંઇ કોઇને સમજાવવાની જરૂર નથી. આ ક્રિયામાં આનંદથી ભાગ લેનારાની સંખ્યા મુઠ્ઠીભર હોય છે અને ત્હેનું કારણ માત્ર આ ક્રિયાઓના ઉદ્દેશની અજ્ઞાનતા એજ છે. એ અજ્ઞાનતાને સબબે કેટલાકો તો આ દિવસોને વેઠ રૂપ ગણે છે અને વ્યાપારમાં આડખીલરૂપ લેખે છે। કેટલાકો આ દિવસોને નવરા માણસને દિવસ ગાળવાનું સાધન ગણે છે, જ્યારે 'સુધરેલા'નું

શાસ્ત્ર વળી તદ્દન જુદું જ છે। સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે તેમ, આ લોકો ધર્મને Scent (સેન્ટ–સુગંધી) તરીકે ગણે છે અને જેમ તેઓ દુનીયાની બીજી બધી વ્યવહારની સાંકળથી જોડાવાનું મોજ ખાતર પસંદ કરે છે તેમ ધર્મને પણ સુગંધી ગણી મોજ ખાતર કે દેખાવ કરવા ખાતર (અમુક ધર્મના અનુયાયી તરીકે ખપવા ખાતર) માનતા જણાય છે. કેટલાકો મોજ મઝાહમાં આ દિવસો વ્યતીત કરે છે, ત્યારે કેટલાકો જુગાર રમવામાં તેનો ઉપયોગ કરે છે। પરન્તુ આ બધાને જતા કરી આપણે કયાં કર્તવ્યો કરવાનાં છે તેનો જ અત્રે વિચાર કરીશું.

જે જે સ્થળે સાધુ વગેરે બિરાજતા હોય તે સ્થળના શ્રાવકો વ્યાખ્યાન સાંભળવા ભાગ્યશાળી થઇ શકે છે, અને [illegible] મનને મુક્ત કરી આંતર દ્રષ્ટિ કરવા નવરા થાય [illegible] સ્થળે આવા પુરૂષો નથી હોતા તે તે સ્થળે માણ[illegible] ભાગે નિષ્ફળ જાય છે. [illegible] ચાર સ્થાનક હોય તો [illegible] ત્રણ સાધુઓ મુકવા ગ[illegible] ગામમાં જ્યાં શ્રાવકો [illegible] ફુકાળ રાખવાનું યોગ્ય [illegible] યોગ્ય નથી. આમ કરવા [illegible] સાધુઓએ પોતપોતાના ક્ષે[illegible] ને કુંડાળા (circle) માંથી [illegible] કારણ કે ખાનપાન અને મા[illegible] શ્રાવકોમાં જ મળે। ગુજરા[illegible]

દક્ષિણમાં છે? અને મારવાડના સાધુનો કેટલો ભાગ બીજે સ્થળે છે? અનાર્ય ક્ષેત્રોમા અનેક કષ્ટ સહીને વિચરનાર શ્રી મહાવીર પિતાના આ સાધુઓ ખરા પૌત્ર ગણાય કે કેમ તે એક સવાલ છે. ગચ્છાધિપતિઓ આ સંબંધમા વિચાર કરવા કૃપા કરશે અને જે સાધુઓ પોતાની આજ્ઞામાં રહેવા નઇચ્છના હોય હેમને યોગ્ય નસીઅત પહોંચાડવા મહેરબાની કરશે તો જૈનો તેમજ જન સમુદાય પર મ્હોટો આભાર થયો ગણાશે.

ધર્મક્રિયાઓ કેવી રીતે કરવી?

પર્યુષણ પર્વમાં પ્રભાતે ઉઠી દેહશુદ્ધિ વગેરેથી ફારક થઇ ઉપાશ્રયમાં જવા પહેલાં, પ્રત્યેક જૈને (જૈન એટલે સ્વાર્થપર જય મેળવવા ઇચ્છના મનુષ્યે) અર્ધો કલાક એક આસને બેશી પ્રથમ દશ પદર દીર્ઘ શ્વાસપ્રશ્વાસ લઇ ધ્યાન ધરવુ એટલે કે પોતાની ચોતરફ અત્યંત સામર્થ્યવાન એવા શ્રી સીમંધર સ્વામી બીરાજી રહ્યા છે અને તેઓ પોતાની દરેક ક્રિયા અને મનને સાવધાનપણે જોયાં કરે છે એમ કલ્પવું. આ વખતે પાપી મનુષ્યોનાં હૃદય હમેશાં ડંખે છે અને પોતાના પાપનો પસ્તાવો કરવાનું હેમને મન થાય છે અને તે સાથે ફરીથી પાપ કરવાની ઇચ્છા કેટલેક દરજ્જે નિવૃત્ત થાય છે. ભગવાનનાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વગેરેનો અત્યત શાંતતાથી વિચાર કરવો અને હેમનાથી કોઇ પણ બીજ ગુરૂ નથી તેવો લાંબો વખત વિચાર કર્યા કરવો અને તે પછી આખા દિવસમાં કોઇ પણ ક્રિયા કરતી વખતે મનમાં પહેલવહેલો વિચાર કરવો જે આ ક્રિયા 'મહાન ગુરૂ'ને પસંદ પડશે કે કેમ?

આ ધ્યાનથી અને વારંવાર કરાતા વિચારથી આપણે 'શિષ્ય માર્ગ'ની યોગ્યતા સંપાદન કરીએ છીએ અને આપણી રક્ષા કરનાર

શ્રી સીમંધર સ્વામી હયાત છે એ શ્રદ્ધા આપણામાં નવું બળ વહેવરાવે છે.હાલના ઘણાખરા સાધુઓ તે પણ આ 'શિષ્ય માર્ગ'ના માત્ર નવાસવા વટેમાર્ગુ છે. આ ક્રિયા સમાપ્ત થયા પછી પ્રત્યેક પોત-પોતાને પ્રાપ્ત અતિ જરૂરી સંસારવ્યવહારમાં થોડો સમય ગાળવાની જરૂર હોય તો તેમ કરીને ઉપાશ્રયે જવુ. જે સ્ત્રીઓને પોતાનાં ન્હાનાં બાળકોની દરકાર કરવાની હોય છે ત્હેમણે જો તે બાળકો ઉપાશ્રયમાં ગરબડ મચાવી દે તેમ ન હોય તોજ બેસવું, નહિ તો દર્શન કરી તરતજ પાછા ફરવું એ સર્વના હિતાર્થે જરૂરનું છે.

વ્રત આદરવાની અનુકૂલતાનો વિચાર.

જે જે લોકોને ઉપવાસ વગેરે જે જે વ્રત કરવાની યોગ્યતા અને અનુકુળતા હોય ત્હેમણેજ માત્ર તે વ્રત અંગીકાર કરવું; પણ જેમનાથી તે વ્રત બનવું તદ્દન અસંભવિત હોય ત્હેમણે તે વ્રત આ-દરતાં પહેલાં પૂરતો વિચાર કરવો. એક જ દિવસ શીલ વ્રતનું પાલન કરનારને શ્રી તીર્થંકરે છ માસના ઉપવાસ જેટલું કલ્યાણ કહેલું છે. બાળકો, જેમનાં શરીરો ટેવાયાં ન હોય તેવા યુવાનો, અત્યંત ક્ષીણ થઇ ગયાં છે શરીર જેમનાં એવા વૃદ્ધો, ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ અને જે સ્ત્રીઓના ઉપર બાળકના જીવનનો આધાર રહે છે તેવી સ્ત્રીઓએ ઉપવાસ વ્રત કરવા જરૂર નથી.

એક અનાચાર.

મ્હેં ઘણાએક દાખલા જોયા છે કે જેમાં ધર્મપ્રેમી નહિ પણ ધર્મઘેલા સાધુ—સાધ્વીઓ (જો કે ત્હેમનામાં સાધુતા હશે કે કેમ ત્હેનો મ્હેં નિશ્ચય કીધો નથી), ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ જેમને સાત માસ થયા હોય (તે વખતે સાધુને વ્હોરાવવાની પણ અયોગ્યતા

ગણાય છે છતાં) તેની સ્ત્રીઓને ઉપવાસનાં પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે ! અને ન્હાનાં બાળકોને પોષધ કરાવે છે ! સાધુઓ અને શ્રાવકો જો આ સવાલ ઉપર વિચાર કરશે તો પોતાની ઘેલછાનું ભાન આપોઆપ થશે, અને કીડી બચાવવાનો ફાંકો રાખનારાઓ આ પ્રથા બાળક જેવા એક કુમળા ફુલપર કેટલો મ્હોટો કારમી ઘા કરે છે ત્હેનું ત્હેમને ભાન થશે. કદાચ કોઇ લાગણીવાળો સખસ આ બાબત કોઇ સાધુને અરજ પણ કરે તો ત્હેને નાસ્તિકતાની પુછડી વળગાડીજ છે ! સાધુ વર્ગને જણાવવાની જરૂર નથી કે 'ગૃહસ્થાશ્રમ' અને 'સાધુ આશ્રમ' એ બન્ને જૂદા જૂદા ધર્મ છે. ઉપવાસ કરનારનેજ માત્ર 'આસ્તીક' કહેવાનું જેમના શબ્દકોષમાં હોય ત્હેમણે કૃપા કરીને તે કોષ પોતાના સાંકડા પેટમાંજ પડી રહેવા દેવો; તે શબ્દ-કોષને બહાર તેજમાં લાવશો તો ત્હેમાંથી કોઇ જૂદીજ જાતનો તેજનો ભભુકો નીકળી ઉઠશે !

વ્યાખ્યાન.

સાધુ વર્ગે વ્યાખ્યાન શરૂ કરવા પહેલાં જ પ્રત્યાખ્યાન આપી દેવાં જોઇએ અને વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યા પછી લેશ માત્ર ગરબડ ન થાય ત્હેની સંભાળ ગૃહસ્થો રાખશે. વ્યાખ્યાનની અંદર ઉઠી-ઉઠીને સવાલો પૂછવાની ટેવ આ ન્યાયે બીલકુલ સહન કરવા યોગ્ય નથી; કારણકે પાટ આગળ બેસવાનો ઇજારો રાખનારાની આ કાંઇ 'કલાસ' નથી, કે જેથી સવાલ-જવાબથી કોઇને પક્કા કરવાની જરૂર પડે ! પર્યુષણમાં તો ઘણે ભાગે એવા માણસો વિશેષ આવે છે કે જેમને આખા વર્ષમાં વ્યાખ્યાન સાંભળવાનો પ્રસંગ નથી મળ્યો હોતો. વ્યાખ્યાનમાં સાધુઓ આડીઅવળી દેશકથા, રાજકથા કે સ્ત્રી-

કથા પડતી મુકી (રાસ વગેરે વાંચના મોકુફ રાખી) સૂત્રો અને તેમનાં ગુપ્ત રહસ્યો અને તેઓ શા શા ઉદ્દેશથી કહેવામાં આવ્યાં છે અને તે કયા કયા સંજોગોમાં કહેવામાં આવ્યા છે તે બધું વિસ્તારથી જણાવવાની કૃપા કરે તો ઘણો ઉપકાર થાય. આ જમાનો આવુંજ જ્ઞાન માગે છે. 'રાસ'ના શોખીન સ્ત્રીપુરૂષોથી દેશનો ઉદ્ધાર કે આત્માનુ કલ્યાણ થવું અસંભવિત છે જો કદી સાધુઓથી આ બધું સમજાવવાનું સહેલાઇથી ન બની શકે તો બબે દિવસ દાન ઉપર, બે દિવસ શિયળ ઉપર, બે દિવસ અભ્યંતર તપ ઉપર અને બે દિવસ ભાવના ઉપર બોલશે તો આ જ્ઞાન બીજા બધા જ્ઞાન કરતાં ઘણું વધારે ઉપયોગી થઇ પડશે. વચમાં વચમાં જુગારના અવગુણ, અન્યાયથી રળાતા દ્રવ્યમાં રહેલું જોખમ વગેરે અતિ જરૂરી વિષયો ઉપર પણ બોલવાની છૂટ લેવી જોઇએ.

જુગાર.

પર્યુષણના બધા ગુણો જ છતાં લોકોની મૂર્ખતાને લીધે એક દુર્ગુણ પણ તેમાં મિશ્રીત થયેલો જોવામાં આવે છે અને તે દુર્ગુણ 'જુગાર' છે, કે જે અત્યંત ભયંકર છે ઘરના પૈસા ખોવા, વખત ગુમાવવો, મારંમારી કરવી અને વખતે પોલીસના હાથમાં પકડાઇને ઇજ્જત ગુમાવવી, કદાચિત્ હારી જવાથી ચોરી જેવા કુકર્મ કરવામાં ઉતરી પડવું અને ક્વચિત્ મ્હોટી હાર થાય તો ઝેર પણ ખાવું પડે !

જુગારીની સ્ત્રી કોઇ દિવસ સુખી જોવામાં આવતી નથી અને જુગારીની પાસે કોઈ દિવસ દ્રવ્યનો ઢગલો પણ આવી પડતો નથી. મ્હેનત કર્યા સિવાય પૈસા મેળવવા ઇચ્છનાર સખસોના હાડકાં

ભાગેલાં થઇ જાય છે. જુગારીને પૈસા ન હોય ત્હારે સ્ત્રીનાં ઘરાણાં પણ વેચી ખાવાં પડે છે ઘરની પણ તેવી વ્યવસ્થા કરવી પડે છે અને બેચેની તો હમેશની સખી બની રહે છે. અફસોસની વાત છે કે, આ પર્યુંષણમાં અમારા સાધુઓના ગાડેગાડા ભરાય તેમ હોવા છતાં અને સૂત્રોના ઢગલે ઢગલા ભરાય તેમ હોવા છતાં આ સત્યાનાશ વાળનાર દુર્ગુણ ઉલટો વધતો જાય છે ! અને તે છતાં વળી શ્રાવકો કંકોત્રીઓમાં " અત્રે ચોથો આરો વરતાઈ રહ્યો છે ! " એવું એવું આંખો મીચીને ચીતર્યા જ જાય છે ! મુનિરાજો ! હવે જરા રસિકગર્જના કરી કહી દો કે, જે સુધરેલાઓની ગીતા ગાવામાં ત્હમે આનંદ માનોછો તેઓ મિથ્યાત્વી છે કે ત્હમારા ભક્તો ? સુધરેલાઓને તો બીડી સરખુ વ્યસન પણ ભાગ્યેજ હોય છે અને તેઓ સત્ય શોધવાને અને ગ્રહણ કરવાને તત્પર હોય છે; એટલે તેઓની સમજમા જે કાંઇ આવે તે ને તેઓ તરતજ અમલમાં મુકે છે. બે સામાયિકો કરી ઉપાશ્રયના જ ઓટલે જુગાર રમવાનું પસંદ તેઓ નહિ કરે ! જુઓ ગુરૂદેવો ! ત્હમારા બોધનો કાંઈ પણ અંશ ત્હમારા ચુસ્ત ભક્તોને અમર કરી શક્યો હોય તો તે એ જ છે કે તેઓ ત્હમારા શત્રુ તુલ્ય જુગારને ત્હમારા ઓટલા ઉપરજ અને ત્હમારા સન્મુખ જ સત્કાર આપે છે !

હજીએ, ઉપવાસનાં પચ્ચખાણુ કરાવવા જેટલો પુરૂષાર્થ આમાં અજમાવી શકશો કે ?

દાનનો દુષ્કાળ.

'દાન' કે જે ગૃહસ્થ માર્ગની પ્હેલી લાયકાત છે તે સંબંધમાં દીલ પીગળાવી નાખે તેવાં વ્યાખ્યાન આપનારા મ્હેં હજુ કોઇ સાધુ

જોયા નથી- 'ગૃહસ્થ' ને 'ગૃહસ્થ' માર્ગમાં જ રાખવા વધારે સારા છે. ગૃહસ્થમાં 'ગૃહસ્થ'ને લાયકનાં લક્ષણ આવ્યા પહેલાં ત્યાગીનો વેશ ભજવનાર ઍક્ટર કરી નાંખવો એ હેને 'વર્ણસંકર' કરવા જેવું કામ હોય એમ હમને નથી લાગતું શું ? આ દેશ કે જેમાં મ્હોટે ભાગે પ્રગતિનાં સાધનોની ન્યુનતા છે, જ્યહાં દુષ્કાળ તો માગ્યા વિનાજ પધારવા કૃપા બતાવે છે અને જ્યહાં સદાકાળ ભુખ અને તૃષાથી મરી જનારની સંખ્યા બ્હીવરાવે એટલી મ્હોટી છે, ત્યહાં દ્રવ્યનો થોડો પણ ભાગ સારા રસ્તે વપરાય તે વાસ્તે ધનાઢ્યો તેમજ સામાન્ય માણસોને સજ્જડ ઉપદેશ ચાલુ રીતે આપવામાં આવે તો કેટલી બધી ધર્મસેવા અને સાથે લાગી દેશસેવા બન્ને એ વિચારવા હું પૂજ્ય મહાત્માઓને અરજ કરૂછું. આ પર્યુષણમાં હમારો પુરૂષાર્થનો મ્હોટો ભાગ, હે સાધુઓ અને મોક્ષનો ઇજારો રાખનાર કૉન્ટ્રાક્ટરો ! દાન ગુણની ગીતા વાંચવામાં અને સમજાવવામાં જો હમે ખર્ચશો તો હમારા નામની ઉપર ને નીચે--ચોમેર હમે કહેશો એટલાં વિશેષણો આગળ ને પાછળ લગાડીશુ અને હમને ત્રણને બદલે ત્રીસ વખત તિખુત્તો ભણી દંડવત્ પ્રણામ કરીશું. શક્તિ વગરના—મ્હોટી ઉમરના—કુરસદ વગરના જૈનોને મફત શીખવનારી સ્કુલો હમારામાં કેટલી છે ! અનાથને મદદ આપનારી એક પણ સંસ્થા હમે ઉત્પન્ન કરી ? લેખકો, ગ્રૅજ્યુએટો અને ઉપદેશકો કેટલાક હમારી કોમમાં હયાતી ભોગવે છે ! હમારામાં સ્વાત્મભોગ આપનારા કેટલા છે ? આમ જ્યહારે ચારે તરફથી ખાવાધાય એવી સ્થિતિ છે ત્યહારે શ્રાવકો નાસ્તિક થઇ ગયાની શાની બુમો મારો છો ? જ્યહાં વિદ્યા જ નથી ત્યહાં નાસ્તિકતા—મિથ્યાત્વ જે કહો તે હોવુંજ જોઇએ. યાદ રાખો કે જૈનોમાં 'વીર' ઉત્પન્ન કરવાનો એકનો એક

રસ્તો કેળવણીનો પ્રચાર જ છે. આપણા મહાવીર દાદાએ ઓછું દાન કર્યું નથી. ત્હેમની વૃત્તિ આપણા જેવી સાંકડી ન હતી. તે વીર પુરૂષના વરશી દાનનો દેખાવ ત્હમારી કલ્પનામાં ચીતરશો તો ત્હમને જણાશે કે તે જ્હાં હશે ત્હાંથી ત્હમારા હૃદયની કંજુસતા ઉપર દયાની દૃષ્ટિ જ નાખે છે. તે મહાપુરૂષના નામને ગજાવવું હોય તો ત્હમારી કોમને જીવતી રાખવાના અને ઉજળી બનાવવાના હરકોઇ કામમાં 'દાન' કરાવવા તૈયાર થાઓ, તૈયાર થાઓ!

આ પર્યુષણમાં ત્હમારાથી એક પણ યાદ રાખવા જેવું કામ ન બને તો, હે શ્રાવકો! ત્હમે સાધુ પાસે જન્મથી વ્યાખ્યાન સાંભળ્યા કરો છો ત્હેની સાર્થકતા શું? અને સાધુઓ! ત્હમારામાં 'સાધુતા' શાની? શું ધનને દાટી મુકવાનો આ જમાનો છે? ધન તે શું સ્વાર્થ સાધવા માટે છે? 'દાન' અને 'જ્ઞાન' એ બે જો સ્વાર્થ સાધવાના રસ્તા હને તો 'મહાવીર'નુ નામ અત્યારે વર્ષોના ખાડામાં પુરાઇ ગયું હોત. હે પિતા! ત્હારી જ્ઞાન શકિતનું એક કીરણ અમ બાળકો તરફ મોકલ. અમારા શ્રીમંતો દાનનુ નામ જ સાંભળતાં બડકાં નાખે છે—'દાન'નુ કહેતાં તેઓના કાનમાં ઝેર રેડાય છે—કોઇ સભામાં ત્હેમને બોલાવવામા આવે તો કૃત્રીમ મંદવાડ ધારણ કરતાં પણ ત્હેમને શરમ નથી આવતી–એવા અમારા ભાઇઓને તુ કૃપા કરી સદ્બુદ્ધિ આપ કે જેથી અમે સઘળા જૈનો ઉજળા થવાનો વખત પામીએ અને અમે ઉજળા થઇને જગત માત્રની સેવા કરીએ. ફરી ફરી વિનવવાની જરૂર છે કે હે શ્રીમંતો! દાન કરશો તો આવતા ભવમાં સુખ ભોગ પામશો અને નહિ તો ત્હમારા દાદાઓને મરતી વખતે કોઇએ રૂપીઆના ગોસડા બંધાવ્યા ન્હોતા! જે કુટુંબના માણસો વાસ્તે ત્હમે

રાત્રિદિન મજુરીઆની પેઠે મહેનત કરો છો ને પણ ત્હમારા મોઅતી ચવાના નથી અને કાળ જતાં ત્હમારા દાદા બાનાં નામ ત્હમને જોગ યાદ નથી તેમ ત્હમારૂં નામ પણ ભુંસાઈ જશે. અને કોણ જાણે છે કે ત્હમે એટલું કરેલું દ્રવ્ય છોકરા ત્હમારા બાપ થવાની વાટ જોઇને રાખી મુકશે? બાપના એકઠા કરેલા પૈસા ત્હેમના છોકરાઓએ ઘણી વખત રંડીબાજીમાં ઉડાવી નાખ્યા છે. માટે 'હાથે તે સાથે' એવો વિચાર કરી દાનમાં જરૂર પ્રવૃત્ત થાઓ! જે માણસના પૈસા પોતાના શરીરના ઉપયોગમાં આવ્યા નહિ, જે માણસથી પૈસા છતાં પણ નિરાંતે ઉંઘી શકાયુ નહિ, જે માણસના પૈસા સગાંવ્હાલા અને ન્યાતજાતના ઉપયોગમાં આવ્યા નહિ તે માણસના પૈસા, પૈસા નહિ પણ કાંકરાજ સમજવા. મુસલમાનના શાસ્ત્રમાં ખરૂંજ કહ્યું છે કે, "એક માણસ પોતે જમીને પોતાના મહેલમાં જઇને પેટપર હાથ ફેરવી હિંડોળા ખાટપર બેસી ખુશી થાય છે પણ પાસેના ઘરવાળાને ખાવાનો ટુકડો ન મળવાથી હેરાન થતો હોય ત્હેની દરકાર સરખી પણ ન કરે તો પોતે ખાધેલું અન્ન તે માંસ બરાબર ગણવું અને પોતે પીધેલું જળ અને દુધ તે શરાબ સમાન ગણવું." અરેરે આ હિસાબે કેટલા જૈનો માંસાહારી અને દારૂડીઆ બન્યા એનો કાંઇ વિચાર કરો, કાંઇક વિચાર કરો, બાપુ કાંઇક વિચાર કરો. ગમે તેમ કરી શ્રીમંતોને પૈસા ખર્ચે તેવા બનાવો. અમદાવાદના માનવંતા દયાળુ રિટાયર્ડ જડ્જ સાહેબ દયારામભાઇ તરફ જરા નજર કરો; પૈસા પુષ્કળ હોવા છતાં અને ચારે તરફથી સુખ હોવા છતાં જનકલ્યાણ પાછળ કેટલી બધી મહેનત લે છે અને કેટલો બધો સ્વાર્થભોગ આપે છે! મ્હારા ધારવા પ્રમાણે દશવૈકાલિક સૂત્રની 'ત્યાગી'ની વ્યાખ્યા પ્રમાણે આ મહાન નર ખરેખર 'ત્યાગી' છે. આવો એક પણ

દાખલો આટલી મ્હોટી જૈન કોમમાંથી કોઇ બતાવી શકશે? ક્યહાંથી લાવે ! સાહેબો ! જૈન કુટુંબમાં અવતર્યા એટલેથી જ કોઇ જૈન થવાતું નથી, અને ધોળો ભેખ ધાર્યે કાંઇ 'સાધુ' થવાતું નથી.

'દેહ રખો' કે 'ધરરખો' ધર્મ હવે અમને જૈનોને કે આ દેશને વધારેવાર જોઇતો નથી. શ્રાવકો ! આત્મબંધુઓ ! 'ઘર બાળે જ તીર્થ થાય છે' એ કહેવતનુ રહસ્ય બરાબર સમજજો. ગૃહસ્થધર્મનું પ્હેલુ લક્ષણુ જ એ છે. મહાત્માઓ ! આપે પણ આ વિષયમાં આપને પ્રાપ્ત ઉપદેશ-ફરજ બજાવવા ચૂકવું જોઇતું નથી. અને આપના બોધ દેવાના અભાવે અમારામા ગરમી ન થાય--તેજ ન આવે તો ત્હેનુ પાપ કોના માથે તે શું સમજાવવું પડશે કે ? ઘરમાં ચાલતા દરેક અંધેરનો જવાબદાર ઘરનો માલીક જ ગણાય છે કે બીજો કોઇ ?

બ્રહ્મચર્ય.

પર્યુષણના આઠ દિવસ તો અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવા દરેક સાચો જૈન બંધાયલો જ છે, એવું દરેકને ભાન હોવુ જોઇએ. તપસ્યા થવી ન થવી એ શારીરિક શક્તિ અને ધંધાના પ્રકાર પર આધાર રાખે છે; પરન્તુ બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં તો કાંઇ હરકત નડે તેવી નથી, અને લાભ ઘણોજ છે. આઠ દિવસ લાગલાગટ બ્રહ્મચર્ય અને અસંગ બીડીનાની ટેવ પાડવાથી માણસ ધીમેધીમે આખા વરસમાં મિતવ્યયી થતાં શીખશે અને તેથી જૈન સંતતી દુર્બળ થતી અટકશે. સર્વ કોમો કરતાં ચીડીઆપણું અને સલાહ દેનારને પણ ગાળો દેવા જેટલું રીસાળપણું જૈનોમાં વધારે હોવાનું કારણ એ જ છે કે તેઓમાં બ્રહ્મચર્ય થોડું જ છે

(ન માને ત્હેમને આપણે બાળલગ્નના હજારો દાખલા બતાવી શકીશું;ભુંડણની પેઠે લસ્કર ધરાવતી ડોશીઓ પણ બતાવી શકીશું !) જ્હાં તાકાદ થોડી છે ત્હાં રીસ,ચીડીઆપણું અને ઉદાર પ્રકૃતિનો અભાવઃ એ ગુણો અવશ્ય જોવામાં આવે જ; માટે જૈનોના હિતેચ્છુ મુનિ મહાત્માઓએ બ્રહ્મચર્યથી થતા ઇહલૌકિક અને પરલૌકિક સર્વ લાભો જૈનો સમક્ષ કહી બતાવીને બને તેટલો ઇન્દ્રિયનિગ્રહ કરવાના નિયમો કરાવવા તરફ વધારે લક્ષ આપવું જોઇએ છે. અને પર્યુંપણના ૮ દિવસ તો એ કામ માટે ઉત્તમોત્તમ સગવડ ધરાવે છે.

'તપ'ની ધમાલ !

જૈનોને તપસ્યાનો ઉપદેશ એટલો બધો કાળજીપૂર્વક (!) અપાતો આવ્યો છે કે હવે એ બાબતમાં વધુ ઉપદેશ આપવાનું કહેવું પડે તેમ છે જ નહિ ' પણ વધુ સારી રીતે--વ્યવહારૂ રીતે તપ કરવાની જરૂર ઉપર ધ્યાન દેવાને તો અવકાશ છે જ. જે તપથી કાંઇ ભયંકર પરિણામ નિપજે તેવા તપના પચ્ચખાણ મુનિઓ ન આપે તો વધારે સારૂં. અને ઉપવાસની આગલી સાંજે પેટ ઠાંસીને માલમલીદા ખાવાની હાનીકારક પ્રથાને શ્રાવકો છોડે એ પણ જરૂરનું છે. તપસ્યાની સાથે ફરજ્યાત મ્હોટાં ખરચો કરવાનો રીવાજ છે તે છેકજ હશી કહાડવા જેવો છે. ઉપવાસ કરનારે બનતાં સુધી બધો વખત ધર્મ સબંધી કે શાન્તરસથી ભરપુર પુસ્તકો વાંચવામાં લીન થવુ એ વધારે સારૂ છે, અને બને તો 'પોષધ' કરી લેઇ એકાંતમા આત્મચિન્તવન કરવુ એ વળી સવાગુણ છે. ૧૦૦ ઉપવાસ કરતા આવો એક ઉપવાસ કે પોષધ વધારે ફલદાયક છે. ગજા મુજબ થતા તપથી શરીરનો મેલ બળી જાય

છે અને શરીર હલકુ નિરોગી બને છે તથા મનોવિકાર દબાઇ જાય છે (બળી જાય નહિ,બળી જવાને માટે તો જ્ઞાનની અગ્નિ જોઇએ.)

ભાવના બળ અજમાવવા માટે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ.

સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કે જે બાર માસમાં, જે કાંઇ ન કરવાનું કરાઈ ગયું હોય તે માટે તથા કરવાનું ન કરાયુ હોય તે માટે ક્ષમા માગવાની ક્રિયા છે, ત્હેનો મુખ્ય આશય 'સંયુક્ત ભાવના બળ' ઉત્પન્ન કરવાનો છે. આખા હિંદના જૈનો એકજ દિવસે, એક જ વખતે પ્રાણીમાત્ર તરફની 'ક્ષમાપના'ની ભાવના ભાવે એથી સાર્વત્રીક પ્રેમની ધ્રુજરીઓ ઉત્પન્ન થઇ સર્વત્ર ફેલાય અને દુનીયામાં ભાઇચારાનાં આંદોલનો સર્વ મનુષ્યને થોડી ઘા વત્ત અસર કરે. જો સઘળા જૈનોની અગર ઘણાખરા જૈનોની આ ક્ષમાપના ખરા દીલની જ હોય તો તે સંયુક્ત હોવાથીએવાં આંદોલનો એટલાં તો સમર્થ થઇ પડે કે દુનીઆમાંથી ક્લેશી સ્વભાવ, ખુનો, હિંસા, ઇર્ષા, ચોરી વગેરે દુર્ગુણો ઘણે ભાગે અદશ્ય થવા પામે. જૈનવર્ગમાં આજે કોઇ એક મુખ્ય પુરૂપ નથી; જો તેવા કોઇ હોત તો 'વંદણા'ઓ બોલ્યા પછી જૈનોની દશા સુધારવા માટે--એમને ધર્મનું રહસ્ય આપવા માટે--એમને પવિત્ર બનાવવા માટે અમુક ભાવના તૈયાર કરત અને સર્વ જૈનો 'વંદણા' બોલ્યા પછી તે ભાવના ભાવે એવો ધારો કરત, જે સયુક્ત પ્રાર્થના જરૂર સારી અસર ઉત્પન્ન કરત.

જૈન ભાઇઓ ! બાર માસનાં વેર ઝેર ખરા દીલથી ખમાવવાની આ સુંદર તક નકામી ગુમાવશો નહિ. મનનો મેલ જરૂર ર કરજો. પાપગાળુ ખમાવવું કાંઇ કામ નહિ લાગે માટે ખરા દી લથી અને દુશ્મનને તો પ્રથમ જ ખમાવજો.

શું પચ્ચખાણની જરૂર છે કે?

પચ્ચખાણ આપવામાં કેટલીક ગેરસમજ થાય છે. કદાપિ કોઇ માણસ આવેશમાં આવી જઇ પચ્ચખાણ લઈ લે છે તો તે ફરીને પાળતાં ઘણો જ હેરાન થાય છે. માટે પહેલાં મુનિરાજોએ બે ચાર દિવસ સારી રીતે બોધ આપી લોઢાને લાલચોળ (Red-hot) કરી નાંખવું અને માણસને જો પૂરેપૂરી ઇચ્છાથાય તોજ અને પાળી શકાય એવી બાધા હોય તો જ બાધા આપવી. કઠણ બાધા ભાગ્યેજ પળે છે, અને બાધાનો જરા સરખો ભંગ થયો તો 'ભ્રષ્ટ થઇ મતિ જરા ત્હેનો, શતમુખ વિનિપાત જ નિમેં'શો' એવું થાય છે. માટે કોઇને મરણ પર્યન્તની બાધા આપતાં અચકાવું અને એકાદ બબ્બે માસની બાધા આપી ત્હેમાં અક્કેકા માસનો ઉમેરો પોતાની મેળે જ કરવા સૂચવવું. બાધા પળાવવાનો આ જ ઉપાય છે. પરાણે કરાવેલું કામ તે વેઠ રૂપ થાય છે, તેમજ સ્મશાન વૈરાગ્યથી કોઇ પ્રસંગે લેવાયલી બાધા થોડા વખત બાદ પળાવી મુશ્કેલ થઇ પડે છે. માણસને ઉપદેશ સચોટ આપવો એજ બસ છે; પછી તે પોતાના મનમાં કાંઇ નિશ્ચય કરીને મુજબ વર્તવાનો મહાવરો પાડે અને એટલી સ્થિતિએ આવ્યા પછી જ મુનિ પાસે બાધા લેવાનું રાખે, એ વધારે ઇચ્છવાજોગ છે. ન પરણવાની અને દીક્ષા લેવાની બાધાઓ ટ્રસ્ટના દાખલા મ્હેં સેંકડો જોયા છે! સડેલામાં સડેલી અને લગ્નમાં આગળ થઇ જવાથી પુરી થતી બાધા 'દાન' ગણેલી છે. "હું ફલાણા ઉત્તમ કામમાં આટલું દાન કરીશ" એવી બાધા જે સબબ લે તે, હજી મન પલટાયું કે તેટલામાં જ ઘેર જઇને દાન કરી નાખે તો એવા બાધા ટ્રસ્ટનો સફલ લાભ નથી; માટે રોજ પાઇ—પૈસો—બે આના કે રૂપીઓ નાંખ

ભક્તિમાં કે જીવદયામાં ખર્ચવો એવી જાતની બાધાઓથી શરૂ કરીને પછી બ્રહ્મચર્ય સંબંધી, પછી તપ સંબંધી અને પછી જ સંથારા વગેરે (!) ની બાધાઓ અપાય એવો અનુક્રમ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

છેવટ.

મુનિ મહારાજો! આપ તો અમારા મુરબ્બી છો. બીજા સમુદાયમા સાધુઓનું માન કેટલું બધું ઘટી ગયુ છે અને હેમને ખાવા પીવાના પણ કેટલા સાંસા પડે છે તે આપ જુઓ છો. આપના આચાર વિચાર કેટલા બધા શુદ્ધ છે તે અમે જાણીએ છીએ, પણ હજુ વધારે સારા કરવા ઇચ્છીએ એ કાંઇ ગુન્હો ગણાય નહિ. આપણાથી હલકાનો નહિ પણ ઉચ્ચ પુરૂષોનો જ વાદ કરવા એ ઉત્તમ પુરૂષનુ લક્ષણ છે. અમે કબુલ કરીશું કે આપે તો સંસારનો અને વ્યવહારનો ત્યાગ કર્યો છે પણ અમે તો માત્ર ત્યાગની વાતોજ કરીએ છીએ! આપનાથી બન્યું તે અમારાથી બને તેમ નથી (!) અમે તો આપના ચરણુરજ દાસ છીએ. જે કાંઇ સખ્ત બોલી જઇએ અગર લખી જઇએ તે માત્ર અજ્ઞાન–અંધશ્રદ્ધા અને તામસી પ્રકૃતિના જોરને દેખવાથીજ બોલી જવાય છે. અમને શીખામણ આપનાર–રસ્તે દોરનાર જોઇએ છીએ, તે હમારા વિના બીજું કોણ છે? માટે મહારાજો! અમને દોરો—ગૃહસ્થધર્મની ફરજો અમને બતાવો એટલે અમે હમારી પાછળ આવીશું. હમારી પ્રપદા (Class) માં હાજરી (Attendance) આપવામા અમને વાંધો નહિ આવે. માટે મહાવીર સ્વામીને જ્યહાં હોય ત્યહાં ઢુંઢવા અને હેમને દુનીઆંનાં પાપ અને અનાચાર ઓછાં કરવાની અરજ કરવા ચાલો આપણે પ્રયાસ કરીએ; તે દયાળુ પિતા જરૂર આપણી વ્હારે ધાશે.

21—8–11

મહાવીર જયન્તિ, દીવાળી, હોળી

વગેરે તહેવારોને લગતા વિષયો માટે

વાંચો

'જૈનસમાચાર ગદ્યાવળિ' ખંડ ૫-૬.

જૈનસમાચાર-ગ્રન્થાવલિ.

ખંડ ૧—૨ માં સમાવવામાં આવેલા વિષયો.

કદ, કાગળ, છાપ, તમામ આ પુસ્તક માફક જ.

મૂલ્ય ૦—૮—૦

પરન્તુ 'જૈનહિતેચ્છુ'ના ગ્રાહકોને ૧૯૧૨ માં આ પુસ્તકની સાથે તે પણ ભેટ અપાય છે.

☛ ખંડ ૫—૬ માં વિવિધ રમુજી મેળાવડા સંબંધી લેખો કે જે પેટ ભરીને હસાવે તેવા અને તે સાથે ઘણો અનુભવ અને જ્ઞાન આપે તેવા છે તેવા વિષયોનો સંગ્રહ છે. મૂલ્ય ૦—૮—૦

આ જ લેખકે રચેલાં બીજાં પુસ્તકો.

(૧) સંસારમાં સુખ ક્યહાં છે ? (ભાગ ૧-૨ ભેગા)

માત્ર ૬ માસમાં ૨૦-૨૫ હજાર પ્રતો ખપી જવાથી આ પુસ્તકના ઉપયોગીપણા માટે હવે કાંઈ કહેવા જેવું રહેતું જ નથી. જે સુખ લાખો રૂપીઆ કે સેંકડો સુંદરીઓમાથી નથી મળતું તેવું અનુપમ સુખ આ પુસ્તકમા છુપાયલું છે ! અને એટલા જ માટે એનુ હિંદી ભાષાતર પણ થઇ ચૂક્યુ છે મૂલ્ય બન્ને ભાગ ભેગાના રૂ. ૦ા=

(૨) મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો (ભાગ ૧-૨ ભેગા).

સઘળા ધર્મના લોકો જેમના ઉપદેશને સંપૂર્ણ માન આપે છે એવા કબીર મહાત્માના સુંદર વચનોનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કર્યો છે અને ત્હેના ઉપર વિસ્તારથી વિવેચન કર્યુ છે. બન્ને ભાગ ભેગાના રૂ.૦ા

(૩) સતી દમયંતીની વાતમાંથી લેવાની શિખામણો.

સરકારી તેમજ ગાયકવાડી કેળવણી ખાતાએ આ પુસ્તક સ્કૂલો તથા લાઇબ્રેરીઓ માટે મંજુર કર્યુ છે. દરેક કન્યા અને દરેક સ્ત્રી પાસે એ પુસ્તક હોવુ જ જોઇએ. મૂલ્ય ફક્ત ૦-૬-૦.

☞ બીજાં એ જ લેખકનાં પુસ્તકો માટે પૂછાવો—

અમદાવાદમા, ' જૈનસમાચાર ' ઑફિસને.